

TOPLUMSAL HAYATA SOSYOLOJİK BAKIŞ

Editör
Fahri ÇAKI

2024

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bantrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-399-469-3	Sayfa ve Kapak Tasarımı Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı Toplumsal Hayata Sosyolojik Bakış	Yayıncı Sertifika No 47518
Editör Fahri ÇAKI ORCID iD: 0000-0002-8895-2297	Baskı ve Cilt Vadi Matbaacılık
Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN	Bisac Code SOC026000
	DOI 10.37609/akya.1160

Kütüphane Kimlik Kartı

Toplumsal Hayata Sosyolojik Bakış Sinerjik Bir Giriş / ed. Fahri Çakı.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
714 s. : resim, şekil, grafik, tablo. ; 195x275 mm.
Kaynakça ve Dizin var.
ISBN 9786253994693
1. Sosyal Bilimler--Sosyoloji.

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

*ben öyle bilirim ki yaşamak
berrak bir gökte çocuklar aşkına savaşımdır
çünkü biz savaşımsak
anamın giydiđi pazen
sofrada böldüğümüz somun
yani iscacık benekleri çocukluğumun
cılık yaralar halinde;
yayırlar toprađa
etlerimiz kokar
gökyüzünü kokutur*

İsmet Özel

İTHAF

Bu kitap, teopolitik sanrılarıyla akıl ve ruh sağlığı bozulmuş İsrail'e ve Siyonizm'e karşı onurlu bir varoluş mücadelesi veren Filistin halkına ithaf olunmuştur.

ÖNSÖZ

Hayat nedir? Neden ibarettir? Her birimizin bireysel, toplumsal, siyasal, dini, iktisadi vb. hayatları ve hayat tarzları var. Ayrıca elbette hayat insana özgü bir alan değildir. Bunları biz analitik amaçla kafamızda ayrıştırıyoruz. Ama hayat aslında bir bütündür. Bu bütünün özünde bazıları için savaş/mücadele/çatışma, bazıları için ahenk/uyum, hazza yönelme, acıdan kaçınma çabası, diğerleri için anlam arayışı/inşası veya başka şeyler vardır. Özünde neyi görürsek görelim fiili hayat bizi birçok pozisyona, tutuma ve davranışa yöneltir. Bu süreçlerde bizim ne kadar özne ya da ne kadar nesne olduğumuz önemli bir sorudur. Elbette hayata dair sorulan/sorulabilecek sayısız soru vardır. Bilim bu soruları soran ve yanıtlar arayan bir uğraş alanıdır.

Tüm bilim insanlarının en derindeki amacı hayatı anlamak ve belki ona hükmetmektir. Elbette sosyologların da kökteki amacı bundan farklı değildir. Hayatı anlamının bilim dışı yolları da olabilir. Ama her bilimsel disiplinin süreç içinde oluşturduğu kendine özgü bir bakış tarzı, sınırları az-çok belirli bir araştırma alanı, belli araştırma yöntemleri, kavramları, kuramsal çeşitliliği, yani bir geleneği vardır. Hayatın kendisi devingen olduğu için bilim de öyle olmak zorundadır. Bu nedenle bilimsel gelenekler de paradigmatik değişimlere maruz kalabilirler. Hayatın devingenliği bilime asla sonu veya zirvesi olmayan bir dinamizm kazandırır.

Bu kitap sosyoloji disiplininin dinamizmi çerçevesinde hayatın toplumsal boyutlarını, olabildiğince güncel ve yerel/ulusal gelişmeleri de kapsayarak, irdelemeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken elbette klasik ve çağdaş sosyologların araştırmalarına ve eserlerine sıklıkla atıflar yapmakta, her bir bölüm konusuyla ilgili temel eğilimleri, süreçleri, tartışmaları, yaklaşım farklılıklarını ve sıcak hayatla ilişkilerini etraflıca incelemekte ve bütünsel bir analiz sunmaktadır.

Kitap, editörün koordinasyonu ve birbirinden kıymetli 23 akademisyenin işbirliğiyle vücut bulmuştur. Dolayısıyla bu işbirliği kitaba sinerjik bir etki katmıştır. Bu işbirliği bir yandan her bir bölümün alanda uzman akademisyenler tarafından yazılmasına, diğer yandan bir bütün olarak kitabın üslup ve bakış açıları itibariyle zengin bir çeşitlilik kazanmasına izin vermiştir.

Bu keyfiyetiyle kitap, bir sosyolojiye giriş kitabı olarak kullanılabilceği gibi araştırmacıların yararlanabileceği bir kaynak metin olarak değerlendirilebilecek bir doğaya da sahiptir. Deđerli çalışmalarıyla kitaba katkı sunan tüm yazarlara ve Akademisyen Yayınevine teşekkür eder, gelişim süreçleri ve dinamikleri itibariyle toplumsal hayatı anlamlandırmada kitabın okuyucularına ışık tutmasını dilerim.

Fahri akı

Balıkesir, 31 Temmuz 2024

İÇİNDEKİLER

KISIM 1: SOSYOLOJİ VE TOPLUM

BÖLÜM 1	Bir Bilim Olarak Sosyoloji.....3 <i>Fahri ÇAKI</i>
BÖLÜM 2	Sosyolojide Klasik Kurucu İsimler ve Temel Yaklaşımlar .....25 <i>Aydın AKTAY</i>
BÖLÜM 3	Sosyolojik Araştırma ve Yöntem.....45 <i>Serdar NERSE</i>

KISIM 2: BİREY VE TOPLUM

BÖLÜM 4	Bireyin Yetiştirme Sürecini Açıklayan Bir Kavram: Sosyalleşme .....73 <i>Abdurrahman ÖZKAN</i>
BÖLÜM 5	Toplumsal Gruplar.....101 <i>Bedir SALA</i>
BÖLÜM 6	Tarihsel ve Güncel Olaylar Işığında Toplumsal Sapmayı ve Suçu Anlamak .....113 <i>Roza SÜLEYMANOĞLU</i>

KISIM 3: TOPLUMSAL YAPI VE KURUMLAR

BÖLÜM 7	Evlilik ve Aile .....141 <i>Elif ALTUNDERE</i>
BÖLÜM 8	Kültür .....165 <i>Kadir CANATAN</i>

BÖLÜM 9	Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim.....189 <i>Erdem DİRİMEŞE</i>
BÖLÜM 10	Ekonomi.....207 <i>Kerem ÖZBEY</i>
BÖLÜM 11	Din.....229 <i>Mehmet Tayfun AMMAN</i>
BÖLÜM 12	Siyaset.....251 <i>Kadir CANATAN</i>

KISIM 4: TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE DİNAMİKLERİ

BÖLÜM 13	Toplumsal Değişim: Temel Kavramlar ve Kuramsal Yaklaşımlar .....285 <i>Erol BULUT</i>
BÖLÜM 14	Toplumsal Hareketler ve Devrimler.....315 <i>Ömer KÜÇÜK</i>
BÖLÜM 15	Bilim ve Teknoloji .....337 <i>Sait GÜLSOY</i>
BÖLÜM 16	Göç ve Toplumsal Değişme .....367 <i>Sait VESEK</i>
BÖLÜM 17	Savaş .....401 <i>Barış ŞENTUNA</i> <i>Hüseyin ÖZDEMİR</i>
BÖLÜM 18	Kentleşme ve Çevre Sorunları.....421 <i>Yonca ALTINDAL</i>
BÖLÜM 19	Afetler ve Toplumsal Değişim .....451 <i>Fahri ÇAKI</i>

KISIM 5: TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE EŞİTSİZLİKLER

BÖLÜM 20	Tabakalaşma ve Eşitsizlik: Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar.....493 <i>Murat YÜKSEL</i>
BÖLÜM 21	Kimlik, Etnisite ve Çoğulculuk.....517 <i>Mustafa Kemal ŞAN</i>
BÖLÜM 22	Toplumsal Cinsiyet .....539 <i>Kadir CANATAN</i>
BÖLÜM 23	Tabakalaşma Sistemleri ve Sınıf İlişkileri .....559 <i>Çetin YILMAZ</i>

KISIM 6: GÜNDELİK YAŞAM

BÖLÜM 24	Medya ve Gündelik Yaşam.....591 <i>Osman METİN</i>
BÖLÜM 25	Beden, Sağlık, Hastalık ve Gündelik Yaşam .....609 <i>M. Çağlar KURTDAŞ</i>
BÖLÜM 26	Çalışma Hayatının Dönüşümü .....627 <i>Çetin YILMAZ</i>
BÖLÜM 27	Serbest Zamanlar .....657 <i>Bariş ŞENTUNA</i>
BÖLÜM 28	Spor .....673 <i>Mehmet Tayfun AMMAN</i>

YAZARLAR

Doç.Dr. Aydın AKTAY

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD.

Dr.Öğr.Üyesi Erdem DİRİMEŞE

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD.

Doç.Dr. Yonca ALTINDAL

Balikesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD.

Doç.Dr. Sait GÜLSOY

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Toplumsal Yapı ve Değişme AD.

Arş.Gör.Dr. Elif ALTUNDERE

Balikesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Yapı ve Değişme AD.

Doç.Dr. M. Çağlar KURTDAŞ

Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Toplumsal Yapı ve Değişme AD.

Prof.Dr. Mehmet Tayfun AMMAN

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD.

Dr.Öğr.Üyesi Ömer KÜÇÜK

Balikesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD.

Doç.Dr. Erol BULUT

Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD.

Dr.Öğr.Üyesi Osman METİN

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD.

Prof.Dr. Kadir CANATAN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Pr.

Doç.Dr. Serdar NERSE

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD.

Prof.Dr. Fahri ÇAKI

Balikesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD.

Doç.Dr. Kerem ÖZBEY

Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD.

Dr. Hüseyin ÖZDEMİR

Em. J. Özel Kuv. Alb., Güvenlik
Uzmanı

Doç.Dr. Abdurrahman ÖZKAN

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD.

Doç.Dr. Bedir SALA

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı
Sosyoloji AD.

Dr.Öğr.Üyesi Roza SÜLEYMANOĞLU

Doğuş Üniversitesi, Meslek
Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler Pr.

Dr.Öğr.Üyesi Sait VESEK

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD.

Prof.Dr. Mustafa Kemal ŞAN

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi, Toplumsal
Yapı ve Değişme AD.

Doç.Dr. Barış ŞENTUNA

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Genel Sosyoloji ve
Metodoloji AD.

Dr.Öğr.Üyesi Çetin YILMAZ

Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Sosyal Hizmet AD.

Doç.Dr. Murat YÜKSEL

Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD.

Bölüm 1

Bir Bilim Olarak Sosyoloji

Fahri ÇAKI*

GİRİŞ

Bu bölüm, sosyolojiyi genel hatlarıyla tanıtmayı amaçlar. Bu bağlamda;

- sosyolojinin tanımı ve kapsamı,
- sosyolojinin temel varsayımları
- sosyolojik perspektif /imgelem
- bir bilim olarak sosyoloji
- sosyolojinin kısa gelişim seyri
- sosyolojiye eleştiriler ve alternatif yaklaşımlar
- Türkiye’de sosyoloji
- sosyolojinin geleceği ele alınacaktır.

Kaynak: <https://wannart.com/icerik/33288-c-wright-mills-sosyolojik-imgelem>

Bu başlıklar çerçevesinde sosyolojiye genel bir bakış sağlanacaktır. Bu yapılırken sosyolojiye övgüler dizmek ve salt parlak yönlerini öne çıkarmak gibi bir amaç taşınmamaktadır. Sosyolojinin belki “eğ-risiyle doğrusuyla” birlikte bütünsel bir tanıtımı daha gerçekçi ve yararlı olacaktır.

SOSYOLOJİYİ TANIMLAMAK

Sosyolojinin isim babası Auguste Comte (1798-1857), toplumun çözümlenmesinde doğa bilimlerini model olarak pozitivist yöntemi gözlem, karşılaştırma ve deney olarak belirlemiştir. Bu nedenle, sosyolojiyi öncelikle ‘sosyal fizik’ olarak adlandırmış daha sonra 1838’de ‘sosyoloji’ sözcüğünü icat etmiştir. Comte, doğa bilimlerinde olduğu gibi toplumsal yasaları bulmak istemiş ve bu yasaları, toplumsal gerçeği oluşturan ve açıklayan sosyolojik yasalar olarak tanımlamıştır (Swingwood, 1998: 62-64). Sosyoloji terimi, Latince *socius* (arkadaş, birlikte olunan) terimi ile Yunanca *logia* (konuşma, akıl) teriminden türetilmiştir ve bu

* Prof.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD., cakifahri@balikesir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8895-2297

kendisini sorguladığı, sosyolojinin sosyolojisini yaptığı, hatırı sayılır düzeyde birçok sektörün yararlanabileceği bilgi ve anlayış ürettiği gibi vurgular yapılmaktadır (Peck & Bryant, 2007; Hollands & Stanley, 2009; Islam 2015). Her hâlükârda Habermas'ın moderniteye “bitmemiş bir proje” gözüyle bakması gibi sosyolojiye de bitmemiş bir proje gözüyle bakmak mümkündür. Sosyolojinin ciddi aksaklıkları olduğu açıktır ama orta vadede onun bugünkünden farklı bir yön ve karakter kazanması olasılık dışı değildir. Bu süreçte sosyolojinin taze kana ihtiyacı olacaktır. Batı-dışı toplumlardan ve Müslüman toplumlardan bu kan sağlanabilir. Ancak bu kanın sosyolojiye gerçek bir katkı sağlayabilmesi için kurumları, kavramları, kuramları, yöntemleri ve yerleşik tüm uygulamalarıyla sosyolojinin Batı tekeli ve kontrolünden sıyrılması zorunludur.

KAYNAKLAR

- Abercrombie, N., Hill, S ve Turner, B. S. (1994). *The Penguin Dictionary of Sociology*, London: Penguin Books.
- Alatas, Syed H. (1972). “The Captive Mind in Development Studies,” *International Social Science Journal*. 34 (1): 9-25.
- Bauman, Z. ve May, T. (2001). *Thinking Sociologically*. Blackwell Publishers Inc. Second Edition. Oxford UK.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru* (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Berger, P. L. (2002). ‘Whatever Happened to Sociology?’, *First Things*, 126: 27-29.
- Berger, Peter L. (1963). *Invitation to sociology: A humanistic perspective*. New York: Anchor Books.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A. (2008). *Sosyoloji*, Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Black, D. (2000). “Dreams of Pure Sociology”, *Sociological Theory* 18:3, PP. 343-367.
- Cole, S. (ed.), (2001). *What's Wrong with Sociology?* New York: Transaction Publishers.
- Crow, G. (2005). “Towards a Sociology of Endings” *Sociological Research Online*, Volume 10, Issue 3, <<http://www.socresonline.org.uk/10/3/crow.html>>.
- Çakı, F. (2003). “Sosyolojinin Yerleştirilmesi; Dünya'dan ve Türkiye'den Alternatif Yaklaşımlar,” *Tezkire*. Sayı: 35. Kasım/Aralık 2003, s. 90-114.
- Durkheim, E. (1968). *The Division of Labor in Society*. The Free Press, New York
- Durkheim, E. (2000). *Dini Yaşamın İlkel Biçimleri* Çev. Fuat Aydın, Eskiye Yeni Yayınları, İstanbul.
- Elias, N. (2015). *Uygurlık Süreci 1: Sosyo-Oluşumsal ve Psiko-Oluşumsal İncelemeler*, Çev. E. Ateşman, İstanbul: İletişim.
- Elias, N. (1978). *What is sociology?* New York: Columbia University Press.
- Gouldner, A. (1970). *The Coming Crisis of Western Sociology*. London: Heinemann.
- Gulbenkian Komisyonu (2008). *Sosyal Bilimleri Açın*. Metis Yay. İstanbul.
- Hamilton, P. (1996). “The Enlightenment and the Birth of Social Science”, *Formations of Modernity*, edited by S. Hall and B. Gieben, Cambridge: Polity Press in association with The Open University.
- Hollancid, Cleran L. (2014). “On the Current State of Sociology” *The Hilltop Review*, Winter 2014. Vol. 7: Iss. 1, Article 7.
- Hollands, R. & Stanley, L. (2009). “Rethinking ‘Current Crisis’ Arguments: Gouldner and the Legacy of Critical Sociology” *Sociological Research Online*, Volume 14, Issue 1, <<http://www.socresonline.org.uk/14/1/1.html>>

- Howowitz, I. (1993). *The Decomposition of Sociology*. New York: Oxford University Press.
- İbn-i Haldun (2013). *Mukaddime*, çev. Turan Dursun, Kaynak Yay. İstanbul.
- İslam, A. (2015). "The Status of Sociology as a Science: Problems and Prospects", SSRG International Journal of Humanities and Social Science (SSRG – IJHSS) Volume 2 Issue3 May to June 2015.
- Khun, T. (1970). *Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press.
- Layder, D. (2006). *Sosyal Teoriye Giriş*. Ümit Tatlıcan (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Lin, N. (1976). *Foundations of Social Research*, USA: McGraw-Hill.
- Little, W. (2016). Introduction to Sociology. 2nd Canadian edition. BCCampus. <https://opentextbc.ca/intr>
- Marx, K. & Engels, F. (1972). *On Colonialism*, International Publishers, New York.
- Marx, K., & Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*. (O. Geridönmez, & T. Ok, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Mills, C. Wright. (1959/2000). *The sociological imagination*. (40th ed.). New York: Oxford University Press.
- Neuman, W. L. (2003). *Social Research Methods, Qualitative and Quantitative Approaches*, Boston: Allyn and Bacon.
- Neuman, W. L. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Cilt 1-2, Çev. S. Özge, İstanbul: Yayın Odası.
- Peck, L. D. & Bryant, C. D. (2007). "The Sociological Perspective" in *21st century sociology: A reference handbook* / coeditors in chief Clifton D. Bryant, Dennis L. Peck. Sage Publications, Inc.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. çev. Himmet Hülür. İstanbul: Deki Yayınevi.
- Said, E. (1978). *Orientalism*, New York: Pantheon Books.
- Scott, J. (2005). 'Sociology and its others: reflections on disciplinary specialisation and fragmentation' *Sociological Research Online*, 10 (1). (<<http://www.socresonline.org.uk/10/1scott.html>>)
- Seidman, S. (1991). "The End of Sociological Theory: The Postmodern Hope," *Sociological Theory*, 9:2 Fall, 131-46.
- Sezer, B. (1993). *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*. İstanbul: Sümer Kitabevi Yay.
- Sezer, B. (2006). *Sosyolojinin Ana Başlıkları*. Kızılelma Yayıncılık. İstanbul.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Yayına Hazırlayan Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Smith, D. (1999). *Writing the social: Critique, theory, and investigations*. Toronto: University of Toronto Press.
- Stanley, L. (2005). 'A child of its time: hybriç perspectives on othering in sociology,' *Sociological Research Online*, 10, 3 (<http://www.socresonline.or.uk/10/3/stanley.html>)
- Suğur, S. (2009). "Sosyolojik Yöntemde Klasik Dönem Tartışmaları", içinde, N. Suğur (ed.) *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, no.1963.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Turner, S. & Turner, J. (1990). *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Urry, J. (1981). 'Sociology as a Parasite: Some Vices and Virtues' in Abrams, Philip, Deem, Rosemary, Finch, Janet and Rock, Paul (eds.) *Practice and Progress: British Sociology, 1950-1980*. London: George Allen and Unwin.
- Weber, M. (1992). *Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism*, Routledge, New York.

Bölüm 2

Sosyolojide Klasik Kurucu İsimler ve Temel Yaklaşımlar

Aydın AKTAY *

GİRİŞ

Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi sonrasında yeni bir dünya, insan ve toplum tasavvuru ortaya çıkmıştır. Bu yeni dünyanın olaylarını anlayabilmek, açıklayabilmek, yorumlayıp bir sonuç çıkartabilmek ve dünyanın gidişatını buna doğru yönlendirebilmek için mevcut bilgi disiplinleri ve birikimleri yetersiz ya da işlevsiz kalmaktadır. 18.Yüzyılın ortalarında başlayan ve 19. Yüzyılın tamamı boyunca süren arayışlar tam da bu eksiği kapatmaya ve ihtiyacı karşılayacak bilim disiplinlerini ikame etmeye adanmıştır. Sosyoloji gibi psikoloji de bu amaçla ortaya çıkan genç disiplinler olarak boy göstermeye bu yüzyılda başlamıştır. Sosyolojinin bu kuruluş evresinde; sosyoloji biliminin konusunun, amacının, yönteminin, sınırlarının ne olacağı gibi meseleler tartışılmaya başlanmış, bu meseleler etrafındaki tartışmalar da bilgi, yorum, kavram, yöntem, kuram geliştiren öncü isimleri öne çıkartmıştır. Başta Saint Simon olmak üzere, Auguste Comte, Le Play, Emile Durkheim, Herbert Spencer, Marks gibi isimler bu tartışma iklimine birikim kazandıran öncü isimler olmuşlardır. Sosyolojinin bu kuruluş evresi sayılan ilk dönemi için yaygın olarak klasik dönem denilmektedir. Bu klasik dönemin temel karakteristik özellikleri ise olay ve olguların tek yanlı nedensellikte ele alınması (monistik tavır), pozitivist tavır, katı nesnelci, indirgemeci, olgusalıcı, yapısalıcı, makro bakışın egemen olması, açıklayıcı ve evrimci tavrın baskın olması ile tasvir edilebilir. Ama bu dönemdeki en baskın çaba, yöntem arayışlarının ve kavram üretiminin temel amaç olmasıdır. Weber'in yönetsel ve kuramsal katkılarından, sosyolojinin bu klasik dönemdeki tüm baskın özelliklerinden sıyrılmaya başladığı bir eşik olarak bahsedilebilir. 20.Yüzyıla gelindiğinde ise artık yavaş yavaş teorik tartışmaların, yöntem arayışlarının yerlerini saha/uygulama çalışmalarına bıraktığını, tek tip ve tek yanlı nedensellikte meseleleri ele almanın yerini çoklu nedenselliğin aldığını; katı nesnelci tutumun yerini anlamacı/yorumlamacı bir tavra

* Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD., aydinaktay@sakarya.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9806-3365

KAYNAKLAR

- Baudrillard, J. (1998), *Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, Ayrıntı, İstanbul, Akt. Murat okçu, Düşünce ve Hikmetin Peşinde-1
- Blumer. Herbert, (2019), 1969: 2'den aktaran, 2020: 423; Macionis, 2019. Blumer, Herbert, 1969, *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, Berkeley: University of California Press.
- Bottomore. T, (1994), *Frankfurt Okulu*. Çev. Ahmet Çiğdem, Vadi Yayınları, Ankara
- Bourdieu. P,(2023), *Genel Sosyoloji: Collège de France Dersleri (1981-1983)*. Çev. Zuhul Emirosmanoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul
- Çapra. Fritjof, (1992), *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. Çev. Mustafa Armağan, 2.Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul
- Foucault, Michel, (1995), *Ders Özetleri*. Çev. Selahattin Hilav, YKY, 4.Baskı, İstanbul
- Foucault, Michel, (2003), *İktidarın Gözü*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Giddens, A. (2008), *Sosyoloji*. Yay. Haz. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- Goodwin. Gleen A, ve Joseph A Scimecca (2015), *Klasik Sosyolojik Teori, Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*, Yayına Haz. Ümit Tatlıcan, Say Yayıncılık, İstanbul
- Harari. Y.N, (2015), *Hayvanlardan Tanrılara – Sapiens*, Hazırlayan:Cihan Kara, Kolektif Kitap, İstanbul
- Hıra, İsmail, Mustafa Kemal Şan, “*Sanayi Sonrası Toplum Kuramları*, 2. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Bildiriler Kitabı, İzmit 2003.
- Karataş. M. Veysel, 2020, “Batman’da İslamcı Hareketler ve Dini Grupların Oluşumu (1970-1995)”, *Batman Kent Araştırmaları*, içinde, Çizgi Yayınevi, Konya.
- Köseihal. Nurettin Şazi, (1989), *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Kuhn. Thomas, S. (1995), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Çev. Nilüfer Kuyaş, 4.Baskı, Alan Yay. İstanbul
- Mills. Wright, (2024), <https://wannart.com/icerik/33288-c-wright-mills-sosyolojik-imgelem-erişim-tarihi:17-06-2024>
- Palabıyık. Adem, (2011), “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitüs”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine”, *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, s. 121 - 141
- Slattery. Martin, (2014), *Sosyolojide Temel Fikirler*. Yay. Haz. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, 6.Baskı, Sentez Yayınları, İstanbul
- Suğur. Serap, (2012), *Klasik Sosyoloji Tarihi (Derleme Ders Kitabı)*, Anadolu Üni. Yayınları, Eskişehir
- Şan, M. Kemal, İsmail Hıra, *Sosyoloji Yazıları I, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması*, Kızıllema Yayınları, İstanbul, 2007.
- Şan, M. Kemal, İsmail Hıra, “*Bilgi Toplumu- Bir Risk Olarak Özel Alanın Kayboluşu*”, 4. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Bildiriler Kitabı, Sakarya, 2005.
- Uğurlu. Örgen, (2010), *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, (Derleme), Örgün Kitabevi, İstanbul
- Weber. M, (2019), <https://bit.ly/39SzaCD> Erişim Tarihi:06-08-2019
- Wikipedia (2024), <https://l24.im/T48N6X> Erişim Tarihi:10-07-2024

Bölüm 3

Sosyolojik Araştırma ve Yöntem

Serdar NERSE*

ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİNİN TEMELLENDİRİLMESİ VE SİSTEMATİĞİ

Sosyolojide bilimsel araştırma mantığı, yöntemi ve bunların hangi tekniklerle uygulanacağına dair bilgi önemli olup, hangi bilginin bilimsel bilgi ve hangi bilginin ise gündelik veya sıradan bilgi olduğunu ayırma durumu belli sınırlar ve sistematik dâhilinde mümkündür. Sosyolojide bir araştırma tasarımı, bilimsellik sınırları ve bunun sistematize edilme biçimi nihayetinde, yani araştırma yöntem ve teknikleriyle oluşturulabilmektedir. Diğer taraftan, her ne kadar bir araştırma tasarımı için bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri çok önemli olsa da geçerli tek kıstas olmayıp, işin pratik kısmıyla birlikte teorik sürecin de önemli olduğunu bilmeliyiz. Bu süreç belli izleklerin, tartışmaların ve esas itibarıyla felsefi temellendirmenin sonucudur. Temel olarak sosyolojik araştırmanın önde gelen yöntem ve tekniklerinin kullanımının bir izlek dâhilinde, felsefi bir temellendirmeye ortaya çıktığını ve kabul edildiğini, bunun da aslında Batı biliminin görünene dair sınırlama üzerinden doğrulandığını kabul etmek gerekir.

Sosyoloji tarihi boyunca geniş araştırma perspektifleri ve teorik açıklamaların, araştırmacı veya teorisyenlerin pratik ve teorik kararlarının ağırlığının araştırma süreçlerine katkısına bağlı olarak, yani belirli metodolojik kararlarının seçimine göre geliştiğini, ana ve ara izleklerin de bu doğrultuda ortaya çıktığını görmekteyiz. Sosyolojide metodolojik yaklaşımın yalnızca yönetime bağlı olarak pratik ilişkinin, yani veri kaydetme sürecinden oluşmadığını, aynı zamanda yöntem tercihinden bilgi kullanımına, ölçüm modelinin belirlenmesinden farklı düzeylerde analiz türlerinin benimsenmesi ve izlenmesine, sosyolojik bilginin bilimselleşme yolunda kabulü sistemleşmiş olması, genel olarak bilimsel bilgi olarak kabul edilen bilginin diğer bilgi türlerinden ayrımı ile ortaya çıktığını bilmeliyiz. Bu durumda farklı teorik yaklaşım ve pratik ilişkilerin temel izlekler ortaya koyduğunu

* Doç.Dr., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji AD., serdarnerse@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-2048-9478

KAYNAKLAR

- Bain, R. (1947). Sociology as a natural science. *American Journal of Sociology*, 53(1), 9-16.
- Bal, H. (2014). *Sosyolojide yöntem ve araştırma teknikleri*. Sentez Yayıncılık.
- Baloğlu, B. (2005). Hipotez ve varsayım birbirlerinin yerine kullanılabilir mi?. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 32, 125-129.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *DEUHFED*, 9(1), 23-28.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Creswell, J. W. ve Creswell, J. D. (2022). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 6th Edition, Sage Pub.
- Durkheim, E. (2018). *Sosyolojik yöntemin kuralları*. Pozitif Yayınları.
- Ercan, İ. ve Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenilirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-216.
- Ergun, D. (2004). *Sosyoloji ve tarih*. İmge Kitabevi.
- Guillin, V. (2016). Aspects of scientific explanation in Auguste Comte. *European Journal of Social Science*, 54(2), 17-41.
- Hira, İ. (2000). Max Weber'in yöntem anlayışı. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 45-58.
- Köroğlu, S. A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GİDB Dergi*, 1, 61-69.
- Mengüşoğlu, T. (2021). *Felsefeye giriş*. Doğu Batı Yayınları.
- Merriam, S. B. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. 4th Edition, John Wiley & Sons.
- Nerse, S. (2023). Nitel araştırmalarda gömülü kuramın uygulanması ve analiz şekli. A. Çetin (Ed.), *Nitel Araştırma Yöntemleri: Kuram, Uygulama ve Sınırlılıklar* (ss.91-107) içinde, Çizgi Yayınevi.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. Ö. Akkaya (Çev.), Siyasal Kitabevi.
- Okutan, B. B. (2016). "Felsefi meseleler" çerçevesinde Marx'ı yeniden okuma girişimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 47-64.
- Özçınar, Ş. (2013). Tarihsel materyalizm'de diyalektik ve belirlenimcilik. *ETHOS*, 6(2), 93-116.
- Özkan, A. (2008). Sosyometrinin Türkiye'deki tarihi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11, 251-268.
- Özlem, D. (2001). *Max Weber'de bilim ve sosyoloji*. İnkılap Kitabevi.
- Paolucci, P. (2000). Questions of method: Fundamental problems reading dialectical methodologies. *Critical Sociology*, 26(3), 301-328.
- Saad-Filho, A. (2002). *The Value of Marx: Political economy for contemporary capitalism*. Routledge Pub.
- Topakkaya, A. (2009). Tarihsel materyalizm ve diyalektik. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(27), 65-78.
- USC Libraries. (2024). *Organizing your social sciences research paper*. <https://libguides.usc.edu/writingguide/introduction/researchproblem> (Erişim Tarihi: 13.05.2024).
- Weber, M. (2020). *Sosyal bilimler metodolojisi*. V. F. Öğütle (Çev.), Küre Yayınları.
- Xiong, X. (2022). Critical review of quantitative and qualitative research. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 670, 956-959
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2022). Bir araştırma metodolojisi olarak sistematik literatür taramasına genel bakış. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 367-386.
- Yıldız, M. C. ve Aydemir, C. (2016). Sosyal bilimlerde / sosyolojide sosyal kuram-sosyal pratik ilişkisi ve uygulamalı araştırma bulgularının yorumlanmasına ilişkin bazı problemler. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), 1-15.
- Yurdakul, Ç. (2018). Marx'ın tarih anlayışı: Tarihsel materyalizm. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(3), 1-19.

Bölüm 4

Bireyin Yetiştirme Sürecini Açıklayan Bir Kavram: Sosyalleşme

Abdurrahman ÖZKAN*

GİRİŞ

Sosyalleşme, sosyolojinin temel kavramlarından biri olarak, bireyin topluma katılımını açıklar. Bazı farklılıklarla birlikte hemen her tanımda vurgulanan ortak unsurlar, bireyin topluma adaptasyonu, bu adaptasyonun zamana yayılması ve bu süreçte bireyin bir kimlik kazanmasıdır. Sosyalleşme tanımlarındaki bu ortak özelliklere rağmen, farklı felsefi temeller, disiplinler ve kuramsal bağlamlardan kaynaklı farklı tanımlar yapılmıştır. Sosyalleşme kavramına yüklenen anlamlar, insan (birey) ve toplum düşüncesiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple sosyalleşme tanımları da değişen birey, toplum tanımlamaları ve yeni toplumsal değişimlere bağlı olarak değişmiştir.

Bu çalışmada sırasıyla, birey ve toplum anlayışlarının felsefi, biyolojik ve psikolojik açıklamalarının farklı sosyalleşme tanımlarına nasıl kaynaklık ettiklerine değinilmiş, ancak sadece sosyolojik sosyalleşme ile ilgili genel ve özel tanımlarına yer verilmiştir. Bir istisna olarak psikolog Urie Brofenbrenner'in geniş çaplı sosyalleşme teorisine de yer verilmiştir. Sosyalleşme kavramı, sosyolojinin ilk dönemlerinden başlayarak birey toplum ilişkisini açıklayan bir kavram olmakla beraber, bazı gelişmelere bağlı olarak bu kavramın tanımlarının tarihsel değişkenliği de gözden geçirilmiştir. Daha kategorik olarak, genel tanımlamaların yanı sıra özel ve kısa zamanda yaşanan yeni sosyalleşme biçimleri de tanımlanmıştır.

Farklı sosyalleşme tanımlarından sonra sosyalleştirici kurum ya da ajanların sosyalleşme sürecindeki rolü açıklanmıştır. Günümüz toplumlarında artan bireyselleşme, toplumsal hareketlilik ve kurumsal işlevlerin değişimi ya da bunların farklı şekilde değerlendirilmesine bağlı olarak sosyalleştirici kurum veya ajanların rolü ve etkinlik derecesi de değişmektedir. Çok farklı kurumların sosyalleşme sürecindeki rolüne değinilmiş, ancak başlıca toplumsal kurumların rolleri ya da

---

* Doç.Dr., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD., azkan01@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-4053-7139

KAYNAKLAR

- Abercrombie N., Hill, S. and Turner. B. S. (1994) Dictionary of sociology, Third Edition, Penguin Books.
- Agamben, G. (2010) Çocukluk ve Tarih:Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme, Çeviren: Betül Parlak, Kanat Kitap.
- Allan, K. (2020) Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori Toplumsal dünyaları Görünür Kılmak, Çeviri Editörü Hakan Ergül, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bell, R. Q., and Harper, L. V. (2020) Child Effects on Adults. Routledge.
- Berns, R. M. (2010) Child, Family, School, Community:Socialization and Support, Eighth Edition, Wadsworth, Cengage Learning
- Bernstein, M. H. (1983) Socialization and autonomy, Mind, 92 (January):120-123 (1983).
- Bruce ve Yearley: (2006) The SAGE Dictionary of Sociology, Publisher: SAGE Publications.
- Bottomore, T., Nisbet, R. (2006) Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi-1, Kırmızı Yayınlan.,
- Clemmer, D. (1950) Observations on Imprisonment as a Source of Criminality, Journal of Criminal Law and Criminology Volume 41 | Issue 3 Article 6.
- Collins, R., Makowsky, M. (2014) Toplumun Keşfi, Çeviri Editörü: Prof Dr. Nurgün Oktik, Nobel Akademi Yayınları, Ankara.
- Coser, L.A. (2010). Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlımlarında Fikirler. Çev: Çakı, F. (2021a) "Gençlik Politikalarında Güçlendirme, Katılım ve Kalkınma Söylemleri" İç. Fahri Çakı (ed.) 21. Yüzyılda Kalkınmaya Yenden Bakış, Ankara: Nobel Yay., Ss. 167-191.
- Çakı, F. (2021b) "Gençlik" İç. İç. M. A. Yekta SARAÇ (başeditör) Sosyal Bilimler nsiklopedisi, TÜBİTAK, 2021. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/genclik> Himmet Hülür, Serhat Toker ve İbrahim Mazman. De Ki Basım Yayım Ltd. Şti. Ankara.
- Corsaro, W. A. (2020) "Socialization" The Sage Encyclopedia of Children and Childhood Studies, Edited by:Daniel Thomas Cook, içinde, Sage Publications.
- Demir Gürdal, A. (2013) Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak, "İş, Güç" Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi, Ekim/October 2013, Cilt/Vol: 15, Sayı/Num: 4, Page: 1-26.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2018) Sosyolojide Temel Kavramlar, Yayına Hazırlayan ve çeviren Ali Esgin, 3. Baskı, Phoenix Yayınları.
- Giddens, A. (2005) Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayınları, Ankara.
- Gottlieb, A. (2018) The New Childhood Studies: Reflections on Some Recent Collaborations Between Anthropologists and Psychologists, AntropoChildren, No: 8, ISSUE 8.
- İlgaz Büyükbaykal, C., Temel, G. (2019) International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), December, Volume 5 (Issue 2).
- Jenks, C. (2012) Temel Sosyolojik Dikotomiler, Çeviri Editörü: İ. Çapçioğlu, Birleşik Kitabevi.
- Joy, A. (2015) Reverse Socialization: A Myth or Reality? A study on technology related products and services, IJS-International Journal of Scientific Research, Volume: 4, Issue : 2.
- Goldstein, J. H. (1980) Social Psychology, Elsevier.
- Kirkpatrick, E. A (1916) Fundamentals of Sociology, Houghton Mifflin Company.
- Malinowski, B. (2020) Bilimsel Bir Kültür Teorisi, Çev. Deniz Uludağ, Doğu-Batı Yayınları.
- Maslow, A. (2001) İnsan Olmanın Psikolojisi, Türkçesi: Okhan Gündüz, Kuraldışı Yayınları.
- Mendras, H. (2014) Sosyolojinin İlkeleri, Çeviren Buket Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Millşş C. W. (2016) Sosyolojik Tahayyül, Çev. Ömer Küçük, Hil Yayın.
- Nerse, S. (2023) Diital Toplumda Güç, Üretim İlişkileri, İktidar yapıları ve Otorite Biçimlerinin Dönüşümü, Dijital İletişimi Anlamak-4 içinde, Ed. Yusuf Adıgüzel, Mustafa Bostancı, Palte Yayınları.
- Osipov, G. (1977) Toplumbilim: Teori ve yöntem sorunları, Çev. Ünsal Oskay, Sol Yayınları.
- Özkan, A. (2022) Dijital Çağın Çocukları, Kriter Yayınları.
- Riutort, P. (2019) Sosyolojiye Giriş Dersleri, Çeviren: Ertuğrul Cenk Gürcan, Doğu Batı Yayınları.
- Ritzer, G. (2008) Modern Sosyoloji Kuramları, Çev. Himmet Hülür, DeKi Yayınları.
- Shaffer, D. R (2009) .Social and Personality Development, sixth edition, Wadsworth Cengage Learning.
- Ritzer, G.(1992) Emile Durkheim, Çev. Ümit Tatlıcan, ([http://www.umittatlican.com/uploads/F/1/Emile-Durkheim-\(Ritzer,-1992\).pdf](http://www.umittatlican.com/uploads/F/1/Emile-Durkheim-(Ritzer,-1992).pdf)).

- Sosteric, Mike (2016a). What is Socialization? Socjourn. <http://www.sociology.org/what-is-socialization/>
- Sosteric, M. (2016). Zehirli Sosyalleşme. <https://www.academia.edu/25275338/2>
- Tatar, M. (2022). Socialization: The Process of Learning to be Human . International Journal of Progressive Education, 18(5), 146-163.
- Turner, J. H., Beeghly, L., Powers, C. H. (2012) Sosyolojik Teorinin Oluşumu, Çeviri: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık.
- Walle, Guy van de (Jan. 1, 2008). "Durkheim and Socialization". In: Durkheimian Studies 14.1.

Bölüm 5

Toplumsal Gruplar

Bedir SALA*

GİRİŞ

Toplumsal alanın en küçük birimi bireydir ancak birey, özellikle sosyoloji için bir çalışma nesnesi olarak kabul edilmez. Bireyin diğer bireylerle etkileşimi ile meydana gelen grup/topluluk bir çalışma nesnesi olarak kabul edilir. Böylece birey başka bireylerle etkileşime geçtiğinde ve bir grubun parçası olduğunda sosyoloji için anlamlı olabilmektedir. Sosyolojik düşünce geleneği geleneksel yapının çözüldüğü ve modern toplumun kurumsal bir yapıya dönüşmediği nispeten kaotik bir dönemde bilimsel bir disipline dönüştü. Böyle bir ortamda sosyoloji çalışmaları için toplum bir büyük grup olarak değerlendirilmekteydi. Klasik sosyologların çalışmalarında da görüldüğü gibi toplumu grup merkezli bir şekilde açıklama modeli karşımıza çıkmaktadır. Bunun kaynağında ise, bu dönemde bireyciliğe yönelik bir reaksiyonun olduğu söylenebilir.

Robert Nispet'in vurguladığı gibi 18. yüzyılın hikâyesinde birey ve bireycilik merkezi bir yer teşkil etmesine karşılık "19. yüzyıl düşüncesinin en ayrıcalıklı ve entelektüel olarak en verimli ürünü bireycilik değil, aksine, bireyciliğe karşı gösterilen reaksiyondur" (2013:10). Muhtemeldir ki bu reaksiyon, toplum üzerine disiplinli/metodolojik bir düşünme biçimi olan sosyolojinin doğuşuna da katkıda bulunmuştur. Nitekim klasik sosyoloji çalışmalarında bireyciliğe çok az yer verilmesi, bunun yerine sosyal sınıf, mesleki topluluklar, cemiyet, cemaat, dayanışma, otorite, bürokrasi gibi grupla ilişkilendirilebilecek kavramların tartışılması sosyolojinin toplumsal alanda çoğunlukla grupları gördüğü ve toplumu gruplar üzerinden analiz ettiğini göstermektedir. Klasik sosyolojideki bu eğilim belli dönemlerde zayıflamış, özellikle bireyi sosyolojinin ilgi alanına itmeye yönelik "interdisipliner" zorlamalar olsa da çağdaş sosyolojide toplumsal gruplar merkezi bir yer tutmaya devam etmektedir.

---

* Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD., bedirsala@aku.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6892-2664

Toplumsal gruplar sosyolojik çalışmanın temellerini oluşturmaktadır. Çünkü bireylerin ortak özellikler, çıkarlar veya hedefler temelinde nasıl bir araya geldiklerini incelemek için toplumsal grupların oluşumuna, etkisine ve dinamiğine odaklanmak gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal grupları tartışmak aynı zamanda toplumun doğasına ilişkin bilgi üretmek anlamına geliyor. Ayrıca toplumsal yapıların, kolektif davranışların ve toplumun genel işleyişi hakkında da bilgi edinmemizi sağlar.

Sonuç olarak, toplumsal gruplar, sosyal etkileşim için bir bağlam sağlar. Grup dinamiklerini inceleyerek, bireylerin birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini, normların nasıl oluştuğunu ve değerlerin nasıl paylaşıldığını gözlemleyebiliriz. Bireylerin bir toplumun normlarını ve değerlerini öğrendiği süreç olan sosyalleşme, büyük ölçüde toplumsal gruplar içinde gerçekleşir. Grupları inceleyerek, insanların toplumsal beklentileri nasıl içselleştirdiğini ve toplumun bir üyesi haline geldiğini anlayabiliriz. Toplumsal gruplar toplumsal değişimin araçları olabilir. Grupların nasıl harekete geçtiğini ve kolektif olarak nasıl hareket ettiğini inceleyerek, toplumsal dönüşümlerin nasıl gerçekleştiğini anlamak mümkün olabilmektedir. Eşitsizlik, ayrımcılık ve çatışma gibi birçok toplumsal sorunun kökeni grup dinamiklerine dayanır. Toplumsal grupları anlayarak, bu sorunları ele almak için daha etkili stratejiler geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Anderson, C.; Kilduff, G. J. (2009). The Pursuit of Status in Social Groups. *Current Directions in Psychological Science*, 18(5):295-298.
- Brewer M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love and outgroup hate?. *Journal of Social Issues*, 55, 429-444.
- Delanty, G. (2015) *Bir Kavramın Anatomisi: Topluluk* (çev: F. Bilge Atay). İstanbul: Everest Yayınları.
- Fichter, J. H. (2012) *Sosyoloji Nedir?* (çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Giddens, A. (2008) *Sosyoloji* (çev: Cemal Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Hyman, H. H. (1960) Reflections on Reference Groups. *The Public Opinion Quarterly*. Vol. 24, No. 3, pp. 383-396.
- Kimberly, J. C. (1986). Instrumental and Expressive Structures in Small Groups: The Stabilization of Injustice in Groups in Organizational Settings. *Small Group Behavior*, 17(4), 395-406. <https://doi.org/10.1177/104649648601700402>
- Li, S.X. (2020). Group Identity, Ingroup Favoritism, and Discrimination. In: Zimmermann, K. (eds) *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics*. Springer, Cham.
- Linn, E. L. (1966) Reference Group: A Case Study in Conceptual Diffusion. *The Sociological Quarterly*, Vol. 7, No. 4, pp. 489-499.
- Macionis, J.J. (2017) *Sosyoloji* (çev: Vildan Akan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Nisbet, R. (2013) *Sosyolojik Düşünce Geleneği* (çev: Yusuf Kaplan). İstanbul: Paradigma
- Paugam, S., (2021) 'Solidarity and Attachment in Durkheim's Sociological Thought', in Hans Joas, and Andreas Pettenkofer (eds), *The Oxford Handbook of Émile Durkheim*, Oxford Handbooks, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190679354.013.3>.
- Perry, R., Priest, N., Paradies, Y., Barlow, F. K., & Sibley, C. G. (2018). Barriers to Multiculturalism: In-Group Favoritism and Out-Group Hostility Are Independently Associated with Policy Opposition.

Social Psychological and Personality Science, 9(1), 89-98.

Robbins, S. **Judge**, T. (2019) *Organizational Behavior*. New York: Pearson.

Severino, S., & Messina, R. (2011). Group Dynamics in On-Line and Face-to-Face Interactions: An Experimental Study on Learning Methods. *Sociology Mind*, 01, 65-73.

Schopler, J. H., & Galinsky, M. J. (1995). Boundary Spanning and Group Leadership Functions: The Third Dimension. *Social Work with Groups*, 18(4), 3-17. https://doi.org/10.1300/J009v18n04_02.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (pp. 276-293). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203505984-16>

Wilson, A.R., Leaper, C. (2023). Do Ethnic-Racial Identity Dimensions Moderate the Relations of Outgroup Discrimination and Ingroup Marginalization to Self-esteem in Black and Latinx Undergraduates?. *Race and Social Problems* 15, 444-459. <https://doi.org/10.1007/s12552-022-09383-2>.

Bölüm 6

Tarihsel ve Güncel Olaylar Işığında Toplumsal Sapmayı ve Suçu Anlamak

Roza SÜLEYMANOĞLU*

GİRİŞ

Bir toplumun kültürel mirasının önemli bir parçasını oluşturan ve bu mirasın korunmasında kritik bir role sahip olan tarihsel olaylar, toplumun kimliğini, değerlerini ve inançlarını şekillendirmektedir. Toplumsal dönüşümlerin nasıl gerçekleştiğini anlamak için referans alınan bu olaylar, toplumsal yapının, kültürel normların ve siyasi sistemlerin değişimini göstermekte; bu değişimlerin nedenlerini ve sonuçlarını anlama imkânı vermektedir. Bu nedenle geçmişte yaşanan olay ve ilişkiler, bugünkü politikaların ve uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Sapma ve suç kavramları da tarihsel olaylar ve toplumsal dönüşümlerle yakından ilişkilidir.

İnsanların bir arada yaşadığı her yerde, belirli davranışlar diğerlerinden farklılık göstermiş ve bazen toplumsal normların dışına çıkmıştır. Toplumsal normların ihlali suçun açığa çıkmasına neden olmuş; toplumsal dinamikler, ekonomik koşullar ve siyasi atmosfer gibi unsurlar, suç eğilimlerini etkilemiştir. Bu çalışmayla ise tarihsel ve güncel olayların ışığında toplumsal sapma ve suçun toplumsal yapıyı ve süreci nasıl etkilediği ve bunlardan nasıl etkilendiği sosyolojik bir perspektifle açıklanmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle literatür taramasından hareket edilmiş; suçun farklı dönemlerdeki tanımlarının ve cezalandırma yöntemlerinin nasıl değiştiğini ve toplumun suçla nasıl başa çıktığını anlayabilmek adına bazı örneklerden hareketle tarihsel bir perspektif sunulmaya çalışılmıştır.

KAVRAMLAR ÜZERİNE

Cezanın kökeni ve ilk suçlardan bahsetmeden önce “suç” ve “sapma” kavramlarını kısaca tanımlamak yerinde olacaktır. Birçok farklı şekilde tanımlanabilecek suç kavramını en genel hatlarıyla “hukuk düzenini bozduğu için yasalar tarafından

* Dr.Öğr.Üyesi, Doğu Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler Pr., r.suleymanoglu@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-2649-7572

KAYNAKLAR

- Abrahamson, M. (1990). İşlevselcilik. (Çev. Nilgün Çelebi). Konya: Sebat Matbaası.
- Akın, H. (2001). Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı. Ankara: Dost Kitabevi.
- Akın, H. (2010). Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Aksan, Y. (2013). 1450-1750 Yılları arasında Avrupa'da cadılık. Tarih İncelemeleri Dergisi. 2. 355-368.
- Arslan, T. ve Taş, B. (2022). Türkiye'de Uluslararası Göç-Suç İlişkileri. KAREFAD/Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 10 (1): 1-28.
- Bal, H. (2016). Suç Sosyolojisi. Kriminolojide Bazı Teoriler. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Behringer, W. (1988). Hexen und Hexenprozesse. München.
- Berktaş, F. (2018). Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bianchi, M., Buonanno, P. and Pinotto, P. (2012). Do Immigrants Cause Crime. Journal of the European Economic Association. 10 (6). pp. 1318-1347.
- Bozkurt, V. (2018). Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller, Kavramlar, Kurumlar. 14. Baskı. Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Collard, F. (2005). Ortaçağda Zehir ve Cinayet. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Crow, W. B. (2006). Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi. (Çev. Fulya Yavuz). 2. Baskı. İstanbul: Dharma Yayınları.
- Dönmezer, S. ve Erma, S. (1999). Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku. 12. B. İstanbul: Beta Yayınları.
- Durkheim, E. (2004). Sosyolojik Yöntemin Kuralları. (Çev. S. Saraçoğlu). İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Dülger, M. V. (2004). Bilişim Suçları. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Engels, F. (1997). İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu. (Çev. Yurdakul Fincancı). Ankara: Sol Yayınları.
- Ergün, İ. (2008). Siber Suçların Cezalandırılması ve Türkiye'de Durum. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Federici, S. (2019). Cadılar, Cadı Avı ve Kadınlar. İstanbul: Otonom Yayınları.
- Fukuyama, F. (1999). Büyük Çözümle: İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşması. (Çev. Z. Avcı ve A. T. Aydemir). İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Gemalmaz, M. S. (2016). Devlet, Birey ve Özgürlük. 3. B. İstanbul: Legal Yayınları.
- Gök, G. O. (2016). Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 31: 65-82
- Gölbaşı, S. (2007). Kentleşme ve Suç: İstanbul'un Kentleşme Süreci ile Suçluluk Arasındaki İlişkinin Kuramsal Analizi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gökrem, B. (2000). İnternet Aracılığıyla İşlenen Sermaye Piyasası Suçlarının Gözetimi ve Denetimi. *Kurul Yeterlik Etititleri*. 10-45. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi.
- Günay, E., Atılğan, D. ve Serin, E. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Göç Yönetimi. Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37-60.
- Keleş, R. (2000). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızmaz, Z. (2012). Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme. *Mukaddime*. (5), s. 51-74.
- Kızmaz, Z. (2013). Modernleşme ve Suç: Kuramsal Açından Bir Bakış. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 23 (1). ss. 229-240.
- Koç Başar, C. (2022). Orta Çağ Avrupası'nda Cadı Yargılamaları. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 24 (2), s. 931-964.
- Kulaksızoğlu, A. (1999). Ergenlik Psikolojisi. 2. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkut, G. (2022). Sosyal Sorunlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme. "Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Sorunlar I" kitabı içinde. (Ed. Gülsüm Korkut ve Deniz Say Şahin). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Köşer Akçapar, Ş. (2012). "Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu. Küreselleşme Çağında Göç kitabı içinde (der. S. Gülfer İhlamur Öner ve N. Ash Şirin Öner). Ss. 539-563. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Liu, J. (2006). Modernization and Crime Patterns in China. Journal of Criminal Justice. 34(2), 119-130.
- Macionis, J. J. (2013). Sapma (Çev. Ed. J.J. Macionis & V. Akan) içinde. Sosyoloji (Çev. H. Çavuşoğlu). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Mestçi, A. (2007). Türkiye İnternet Raporu 2007. XII. Türkiye’de İnternet Konferansı. Ankara. 30_24_inet07.pdf (inet-tr.org.tr)
- Miller, J. M. (2009). Criminology: A Reference Handbook. United States of America: SAGE Publications.
- Oppenheimer, H. (2016). İlk Suçlar (çev. Devrim Aydın). Ankara Barosu Dergisi, 4: 271-288.
- Piopiunik, M. & Ruhose, J. (2017). Immigration, regional conditions and crime: Evidence form an allocation policy in Germany. European Economic Review, 258-282.
- Rahimov, İ. (2014). Suç ve Ceza. (Çev. Tuğrul Veli). İstanbul: Türkiye Barolar Birliği.
- Schinder, D. L. (2002). Scene of the Cybercrimes. USA: Syngress Publishing.
- Sutherland, E. H.&Cressey, D. R. (1974). Criminology. Philadelphia and London: J. B. Lippincott Company.
- Şenkal, A. (2017). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika. 4. Baskı. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Şenol, D. ve Karataşoğlu, E. B. (2022). Siber Suçlara Sosyolojik Bakış. International Academic Social Resources Journal. 7 (33), 36-53.
- Thomas, D. & Loader, B. (2000). Cybercrime: Law Enforcement, Security and Surveillance in the Information Age. London: Routledge.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2023). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2023. TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr)
- Yazıcıoğlu, R. Y. (1997). Bilgisayar Suçları, Kriminolojik, Sosyolojik ve Hukuki Boyutları ile. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yılmaz, A. ve Günay Ergün, S. (2006). Türkiye’de Şehir Asayiş Suçları: Dağılışı ve Başlıca Özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 34 (170). ss. 230-249.

Bölüm 7

Evlilik ve Aile

Elif ALTUNDERE*

GİRİŞ

Aile ve evlilik kurumları, tarih boyunca farklı biçimlerde varlıklarını sürdürmüş ve toplumsal yaşamın temel bileşenleri olarak birlikte olmayı temsil etmişlerdir. Bu kurumlar, bireyin toplum içinde kendini tanımlamasında ve toplumla bağ kurmasında kritik bir rol oynamaktadırlar. Toplumsal düzenin bir unsuru olarak evlilik kurumu, iki birey arasında yasal, dini veya sosyal olarak tanınan bir birlik-telik olarak ele alınmaktadır. Bu birliktelikten doğan aile kurumu ise, bireylerin sosyal bir varlık olmayı öğrendiği ve deneyimlediği bir ortam sağlamaktadır. Toplumların temel yapı taşlarından olan evlilik ve aile kurumları hem bireylerin hem de toplumların sosyal, ekonomik ve duygusal yaşamlarında merkezi bir rol oynamaktadırlar. Bu bağlamda, evlilik ve aile yapısının incelenmesi ve bu yapıdaki değişimlerin toplumsal, ekonomik, kültürel ve bireysel boyutlar dikkate alınarak analiz edilmesi, toplumsal değişim sürecinin aileyi nasıl ve ne ölçüde etkilediğini göstermesinin yanı sıra, toplumsal değişimin niteliği ve niceliği hakkında da bilgi sunmaktadır.

Aile hem sürekliliği hem de süreksizliği ile geçmişi etkilediği gibi bugünü ve geleceği de etkilemektedir. Jack Goody' e göre, modern ailenin bazı özellikleri son Roma dönemlerinden beri Batı'da ve dünyanın bazı yerlerinde görülmektedir (2004: 5). Bu bölümde, çekirdek ailenin her dönemdeki yeri, gündelik yaşam pratiğinde tek eşlilik, ortak kan bağının kabulü ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin önemi gibi aileye ilişkin genel özellikler ele alınacaktır. Ardından, aile yapısını etkileyen önemli olaylar ve dönemler incelenecektir. Ailenin tarihsel gelişimi ve dönüşümünü inceleme sürecinde, sosyologlar öncelikle aileyi bir kurum olarak değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda evliliğin tarihsel kökeni ve toplumsal değişimlere bağlı olarak günümüz modern toplumuna gelene kadarki olan süreçte geçirdiği evrim-

---

* Arş.Gör.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Yapı ve Değişme AD., elifaltundere@balikesir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0631-1128

Günümüz toplumunda aile ve evlilik kurumları, toplumsal değişimlerin etkisiyle sürekli bir dönüşüm içerisinde. Kadınların iş gücüne katılımının artması, boşanma oranlarının yükselmesi ve tek ebeveynli ailelerin çeşitlenmesi, bu dönüşümün temel dinamikleridir. Bu süreçler, aile yapılarının ve rollerinin yeniden tanımlanmasına ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Modern toplumlarda, aile ve evlilik kurumlarının geleceği, toplumsal değişimlerin ve bireysel tercihlerin etkisi altında şekillenmeye devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Anderson, B. A. (1994). *Single-parent family strength: A phenomenological study*. Utah Üniversitesi, Doktora Tezi, ABD.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın Normal Kaosu* (Çev. Nafer Ermiş). İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları.
- Bock, J. D. (2000). Doing the right thing? Single mothers by choice and the struggle for legitimacy. *Gender and Society*, 14(6), 820-835.
- Bongaarts, J. (2014). The Impact of Family Planning Programs on Unmet Need and Demand for Contraception. *Studies in Family Planning*, 45(2), 247-262. <http://www.jstor.org/stable/24642144>
- Bozkurt, V. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji: Temel Kavramlar ve Kurumlar*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Canatan, K. & Yıldırım, E. (2016). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Chapman, A. (2015). Single-parent families. İçinde M. J. Coleman & L. H. Ganong (Eds.), *The social history of the American family: An encyclopedia*, 1, 1188-1193. DOI: 10.4135/9781452286143.n47
- Cherlin, A.J. (2010). *The Marriage-Go-Around: The State of Marriage and the Family in America Today*. New York : Alfred A. Knopf.
- Çakı, F. (2016). Farklılaşan Dünyada Aile Politikaları ve Ailenin Geleceği. İçinde *Aile Sosyolojisi* (Ed. Nazmi Avcı & Erdal Aksoy), 275-311. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Çiçek, B. (2022). Türkiye'de 1980 Sonrası Sosyal Politikaların Aile Üzerindeki Etkisi. *Toplumsal Değişim Dergisi*, 4(1), 06-27.
- Ehrenreich, B. (2001). *Nickel and dimed: On (not) getting by in America*. New York: Henry Holt and Company.
- Engels, F. (2018). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (Çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fox, R. (1967). *Kinship and Marriage: An Anthropological Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedan, B. (1963). *The Feminine Mystique*. New York: W.W. Norton & Company.
- Friedan, B. (1981). *The Second Stage*. New York: Summit Books.
- Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin Dönüşümü* (Çev. İdris Şahin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goode, W. J. (1970). *World Revolution and Family Patterns*. Los Angeles: Free Press.
- Groze, V. (1991). Adoption and single-parents: A review. *Child Welfare*, 70(4), 321-332.
- Hatch, A. (2015). Saying "I Don't" to Matrimony: An Investigation of Why Long-Term Heterosexual Cohabitors Choose Not to Marry. *Journal of Family Issues*, 38(12), 1558-1577. DOI: 10.1177/0192513x15576200
- Henslin, J.M. (2013). *Essentials of Sociology: A Down to Earth Approach*. New York: Pearson.
- Hochschild, A.R. & Machung, A. (2012). *The second shift : working families and the revolution at home*. New York: Penguin Books.
- Holmwood, J. (2005). Functionalism and Its Critics. *Modern Social Theory: An Introduction*, 87-109.
- Janeway, E. (1974). *Man's World, Woman's Place: A Study in Social Mythology*. New York: Viking Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Özerk-ilişkisel benlik: Yeni bir sentez. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11, 36-44.
- Kağıtçıbaşı, Ç. & Ataca, B. (2005). Value of Children and Family Change: A Three-Decade Portrait

- from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3), 317-337. DOI: 10.1111/j.1464-0597.2005.00222.x
- Kamerman, S. B., & Kahn, A. J. (1988). *Mothers alone: Strategies for a time of change*. Dover, MA: Auburn House.
- Kasapoğlu, A. (2011). Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları. İçinde *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Lareau, A. (2011). *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. Berkeley: University of California Press.
- Lehman D, Lang E, Wortman C, & Sorenson S. (1989). Long-term effects of sudden bereavement: Marital and parent-child relationships and children's reactions. *Journal of Family Psychology*, 2(3), 344-367.
- Levine, N. E. & Silk, J. B. (1997). Why Polyandry Fails: Sources of Instability in Polyandrous Marriages. *Current Anthropology*, 38(3), 375-398. DOI: 10.1086/204624
- Levi-Strauss, C. (1969). *The Elementary Structures of Kinship*. Boston: Beacon Press.
- Macionis, J.J. (2015). *Sosyoloji* (Çeviri Editörü: Prof. Dr. Vildan Akan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Murdock, G. P. (1949). *Social structure*. New York: Macmillan.
- Newman, D. M. (2013). *Sosyoloji*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oakley, A. (2018). *The Sociology of Housework*. New York: Policy Press.
- OECD. (2024a). "Fertility", in *Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, Paris. doi: <https://doi.org/10.1787/4502f8eb-en>
- OECD. (2024b). Labour Market Situation. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/data/insights/statistical-releases/2024/4/labour-market-situation-oecd-04-2024.pdf> websitesinden 01.06.2024 tarihinde edinilmiştir.
- OECD. (2024c). "Marriage and divorce", in *Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/bd399581-en>
- OECD. (2024d). *Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/918d8db3-en>.
- Onur, H. & Koyuncu, B. (2004). "Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü". *Toplum ve Bilim*, 101. İstanbul: Birikim Yayınları, 31-49.
- Parsons, T. & Bales, R. F. (1955). *Family, Socialization and Interaction Process*. Los Angeles: Free Press.
- Parsons, T. & Shils, E. A. (1962). *Toward A General Theory of Action*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Sayın, Ö. (2020). *Aile Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Scanzoni, J., R. K. Hirschi & M. R. R. Wilson. (1989). *The Changing Family: Transformations in Family Life and Their Implications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Therborn, G. (2004). *Between sex and power: Family in the world, 1900-2000*. London, England: Routledge.
- Timurturkhan, M. (2016). Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme. İçinde N. Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*. Ankara: Siyasal Kitapevi
- TÜİK. (2024a). Doğum İstatistikleri, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2023-53708> websitesinden 01.05.2024 tarihinde edinilmiştir.
- TÜİK. (2024b). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023. Sayı: 53707 <https://data.tuik.gov.tr/> websitesinden 01.05.2024 tarihinde edinilmiştir.
- Wallace, R.A. & Wolf, A. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları - Klasik Geleneğin İyileştirilmesi* (çev: L. Elburuz, M. R. Ayas) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Weinraub, M. & Kaufman, R. (2019). Single Parenthood. İçinde M.H. Bornstein (Ed.) *Handbook of Parenting Vol 3. Being and Becoming a Parent*. New York: Routledge.
- Weinraub, M., Horvath, D.L. & M. B. Gringlas (2002). Single Parenthood. İçinde M.H. Bornstein (ed.) *Handbook of Parenting Vol 3. Being and Becoming a Parent*. USA: Taylor and Francis.

Bölüm 8

Kültür

Kadir CANATAN*

GİRİŞ

Kültür kavramı görece yeni bir kavramdır ve bugünkü anlam çerçevesini, sosyoloji ve kültürel antropolojinin gelişimine bağlı olarak kazanmıştır. Günlük hayatta konuşmalarımızda sıklıkla geçmekle birlikte kültür kelimesi genellikle yanlış bir biçimde kullanılmaktadır. Sıradan insanlar, eğitilmiş ve donanımlı kişileri **kültürlü insan** olarak adlandırırken, aydın kesimlerde ise güzel sanatlarla sınırlı bir kültür tanımı yapılmaktadır. Oysa sosyolojide kültür kelimesi geniş anlamda bir toplumun veya grubun yaşam tarzını ifade eder. Kültürsüz insan ve toplum olmadığı gibi, kültür sadece güzel sanatlardan da ibaret değildir. Kültür kavramını tam olarak anlayabilmek için bu kelimenin geçirdiği evrimi ve sosyal bilimcilerin farklı tanımlarını bilmek ve ayrıca kültür alanında yapılan tartışmalar ve çalışmalar kadar bu çalışmalarda kullanılan perspektiflerin sosyolojideki yerini daha yakından tanımak gerekmektedir.

“Kültür” terimi, özellikle toprağın işlenmesi veya bakımı anlamına gelen Latince “cultura” kelimesinden gelmektedir. Bu tarımsal hassasiyet, bir şeyi besleme ve büyütme fikrini yansıtmaktadır. Zamanla, özellikle Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde “kültür”, entelektüel ve estetik uğraşları da kapsamaya başlamıştır. Edebiyatı, sanatı, müziği, felsefeyi ve diğer insani ifade biçimlerini kapsayan insan zihninin gelişimine ve iyileştirilmesine atıfta bulunuyordu.

19. yüzyılda antropoloji ve sosyolojinin yükselişiyle “kültür” daha geniş anlamlar kazanmıştır. Edward Tylor gibi antropologlar kültürü “bilgiyi, inancı, sanatı, ahlakı, hukuku, geleneği ve toplumun bir üyesi olarak insanın edindiği diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütün” olarak tanımlamışlardır (Haviland vd., 2008:109). Bu tanım, bir toplumdaki beşeri geleneklerin, inançların ve sosyal kurumların bütünlüğünü vurgulamaktadır.

* Prof.Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Pr.
kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

KAYNAKLAR

- Achebe, C. (2019) *Parçalanma*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Althusser, L. (2005), *Yeniden Üretim Üzerine / İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları ile Birlikte*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Alexander, L. Jeffrey C. (2003). *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Alexander, Jeffrey C. (2004b). "Toward a Theory of Cultural Trauma". In Eyerman, Ron (ed.). *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley, California: University of California Press. pp. 1–30.
- Alexander, Jeffrey C. (2011). *Performative Revolution in Egypt: An Essay in Cultural Power*. London: Bloomsbury Academic.
- Alexander, Jeffrey C.; Dromi, Shai M. (2012). "Holocaust and Trauma: Moral Restriction in Israel". *Trauma: A Social Theory*. By Alexander, Jeffrey C. Cambridge: Polity Press. pp. 31–96.
- Alexander, Jeffrey C. (2013), *The Dark Side of Modernity*, Polity.
- Benedict, Ruth. (1989). *Patterns of Culture*. Preface by Margaret Mead; foreword by Mary Catherine Bateson. Houghton Mifflin.
- Boas, F. (2022), *İlkel İnsanın Zihni*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Bhabha, Homi K. (2017), *Kültürel Konumlanış*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Boas, F. İlkel Sanat (2021), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boas, Franz (1945), *Race and Democratic Society*. New York: Augustin.
- Boas, Franz (1982), *Race, Language, and Culture*. University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (2015), *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, Routledge.
- Bourdieu, P. (1977), *Outline of a Theory of Practice (Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology, Series Number 16)*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1993), *The Field of Cultural Production*, Columbia University Press.
- Bourdieu, P. (1996), *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field (Meridian: Crossing Aesthetics)*, Stanford University Press.
- Fanon, F. (2021), *Yeryüzünün Lanetlileri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gilmore, S.L. (2000), "Culture", Sh. 562-570, In: Edgar F. Borgatta & Rhonda J. V. Montgomery, *Encyclopedia of Sociology, V I*, Macmillan Reference USA.
- Gökalp, Z. (2013), *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Bigeoguz.
- Gökalp, Z. (2021), *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Haviland, A. W. & Herald E. L. Prins & Dana Walrath & Bunny Mcbride (2008), *Kültürel Antropoloji*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Inglehart, R. (1977), *The Silent Revolution*, Princeton University Press.
- Kroeber, K. (1952), *The Nature of Culture*, University of Chicago.
- Kroeber, K. (1925), *Handbook of the Indians of California*, Washington, D.C: Bureau of American Ethnology Bulletin No. 78.
- Lévi-Strauss, C. (1963), *Structural Anthropology*, translated by C. Jacobson and B. G. Schoepf, Anchor Books / Doubleday & Company.
- Lévi-Strauss, C. (1966), *The Savage Mind*, University of Chicago Press.
- Malinowski, B. (1913). *The family among the Australian Aborigines: a sociological study*. London: University of London Press.
- Malinowski, B. (1926). *Myth in primitive psychology*. London: Norton.
- Malinowski, B. (1927). *Sex and Repression in Savage Society*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Malinowski, B. & E.R. Leach; J. Berry (1935). *Coral gardens and their magic*. London: Allen & Unwin.
- Malinowski, B. & H. Ellis (1929). *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia. An Ethnographic Account of Courtship, Marriage, and Family Life Among the Natives of the Trobriand Islands*, British New Guinea. London.
- Malinowski, B. (1962). *Sex, Culture, and Myth*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Mead, Margaret (1935), *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*, William Morrow.
- Mead, Margaret (1928), *Coming of Age in Samoa*, February 20, 2001 by Harper Perennial.
- Parekh, B. (2000), *Rethinking Multiculturalism, Cultural diversity and political theory*, London: Macmillan Press Ltd, Houndmills.

- Radcliffe-Brown, A.R. (1922), *The Andaman Islanders; a study in social anthropology*, Cambridge: The University press.
- Ritzer, George (March 1983). "The "McDonaldization" of Society". *The Journal of American Culture*. 6 (1): 100-107.
- Said, E. (2020), *Şarkiyatçılık*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Smith, P. (2007), *Kültürel Kuram*, İstanbul: Babil Yayınları.
- Swidler, A. (2001), *Talk of Love: How Culture Matters* (University of Chicago Press). Selections reprinted in *Cultural Sociology*, edition, W.W. Norton.
- Swidler, A. (2008), "Comment on Stephen Vaisey's, 'Socrates, Skinner, and Aristotle: Three Ways of Thinking About Culture in Action,'" *Sociological Forum* 23(3):614-618.
- Swidler, A. (2009), "Responding to AIDS in Sub-Saharan Africa," in Peter Hall and Michèle Lamont (eds.), *Successful Societies: Institutions, Cultural Repertoires and Population Health*. Cambridge University Press
- Zijderveld, A. (2014), *Kültür Sosyolojisi: Kültür Sosyolojisine ve Metodolojisine Giriş*, İstanbul: Açılım Kitap.

Bölüm 9

Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim

Erdem DİRİMEŞE*

GİRİŞ

Dünya üzerinde hayatta kalabilmek ve çevreye uyum sağlayabilmek için eğitilmesi gereken tek varlık insandır. Biyolojik olarak insan diğer canlılardan farklı olarak yönlendirilmemiş davranışlarla hayata gelmekte ve insanlar pek çok davranışı eğitim ile kazanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında eğitim, insanlığın varoluşu ile birlikte ortaya çıkan ve şekillenen bir olgu olarak değerlendirilebilir. Eğitimin tarihi, insanlığın varoluşuna kadar dayanmaktadır. Her dönemde, günümüz eğitim sistemine benzer bir eğitimden söz etmek mümkün değildir. Ancak, toplumların yerleşik hayata geçiş dönemlerinden günümüze kadar gelen bütün toplumlarda bir eğitim etkinliğinden ve sisteminden söz edilebilmektedir. Eğitimin toplumlarda geleceği güven altına alma, kültürel, ekonomik ve siyasal sistemleri geliştirme, uygulayabilme ve gelecek kuşaklara aktarma gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında toplumların devamlılığı için eğitimin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir (Tunç, 2012: 173). Tarihsel süreç içerisinde eğitim faaliyetlerinin ilk başladığı kurumun aile ve dini kurum olduğu bilinmektedir. Toplumsal yapıların farklılaşarak heterojen yapıya dönüşmesi, teknolojik gelişmeler, iş bölümünün genişlenmesi ve değişmesi gibi etmenler zamanla eğitimin bağımsız bir kurum haline gelmesinde etkili olmuştur (Brom, Selznick, 1963).

Bu bölümde kapsamlı olarak eğitim, birey ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki üzerinde durulacaktır. Bu doğrultuda üzerinde tartışılacak ve cevap aranacak temel sosyolojik sorular şu şekildedir: Eğitimin birey ve toplum üzerindeki etkileri nelerdir? Eğitimin işlevleri toplumsal yapılardan etkilenmekte midir? Eğitim, toplumsal yapıyı ve bu yapıda aktif rol alan bireyleri nasıl değiştirebilir? Siyasi ideoloji ve eğitim arasındaki ilişkinin bireyler üzerindeki yansımaları nelerdir? Devletlerin/ülkelerin yerel ve küresel çaptaki hedef ve politikalarının eğitime etkisi nasıl olmaktadır? Modernleşme ile birlikte gelişen teknolojinin eğitim üzerin-

* Dr.Öğr.Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD., erdemdirimese@gmail.com ORCID iD: 0000-0002-1873-6425

KAYNAKLAR

- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Althusser, L. (1991). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev: Alp, Y. & Özışık, M.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Andrews, N. C. Z., Cook, R. E., Nielson, M. G., Xiao, S. X., & Martin, C. L. (2020). Gender in Education. In T. L. Spinrad & J. Liew (Eds.), Social and Emotional Learning Section; D. Fisher (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Education (Online)*. Taylor & Francis: New York.
- Aydemir, A., & Yazıcı, H. (2020). Eğitimde Fırsat Eşit(siz)liği. <https://sarkac.org/2020/05/turkiyede-egitimde-firsat-esitsizligi/>
- Başaran, İ.E. (1975). *Eğitime Giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bayraktar, O. (2022-II). Eğitimin Sosyal Hayat ve Toplumla İlişkisi: Temel Kavram ve Görüşler. Karabatak, S. (ed.), içinde *Eğitim & Bilim* (21-39), İstanbul: Efe Akademi Yayınları
- Brom L., Selznick P. (1963). *Sociology*. New York: Harper & Row Publishers.
- Budiati, S., & Rochmat, S. (2019). The Impact of Education on Social Stratification and Social Mobility in Communities in Indonesia. In *2nd International Conference on Social Science and Character Educations (ICoSSCE 2019)* (pp. 75-78). Atlantis Press.
- Can, E. (2019). Öğretmenlerin Mesleki Gelişimleri: Engeller ve Öneriler. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1618-1650.
- Çarkıt, E., & Bacanlı, F. (2020). Okullarda Akran Zorbalığı: Öğretmen Görüşlerine Göre Nitel Bir Çalışma. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(24), 2545-2583.
- Çelikkaya, H. (1993). Kültür ve Eğitim. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, (5), 23-30.
- Çetin, H. (2001). Devlet, İdeoloji, Eğitim. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 201-211.
- Dikenoğlu, A. (1992). Türk Eğitim Sisteminde Temel Sorunlar, Planlama ve Uygulama. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(8).
- Doğan, İ. (1991). *Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Er, Tülay. (2000). *Eğitimin Sosyal Temelleri, Öğretmenlik Mesleğine Giriş İçinde*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erdogan, İ. (1997). *Çağdaş Eğitim Sistemleri*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Eskicumalı, A. (2014). Eğitimin Temel Kavramları. (Edt.: Y. Özden & S. Turan) İçinde *Eğitim Bilimine Giriş* (pp. 2-22). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Fidan, N., & Erden, M. (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Gedikoğlu, T. (2005). Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 66- 80.
- Grundmann, M. (2020). Education and Socialization. In *Soziologie - Sociology in the German-Speaking World* (pp. 53-66), (Eds.: Betina Hollstein, Rainer Greshoff, Uwe Schimank and Anja Weiß), Germany: De Gruyter Oldenbourg.
- Gümüş, E., & Şişman, M. (2012). *Eğitim Ekonomisi ve Planlaması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gür, B. S. & Çelik, Z. (2009). *Türkiye’de Milli Eğitim Sistemi: Yapısal Sorunlar ve Öneriler*. Ankara: Seta Vakfı.
- Hoşgörür, V., Taştan, N. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Illich, I. (1988). *Şenlikli Toplum* (Çev: Kot, A.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karakütük, K. & Özdoğan Özbal, E. (2019). Eğitim Yöneticilerinin Yaşadıkları Sorunlar İle Sorun Çözme Kullandıkları Teknikler. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(223), 33-60.
- Kızıloluk, H. (2007). Ekonominin Eğitimin Amaçları ve İçeriği Üzerindeki Etkileri. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), 21-30.
- Mammadov, R. (2018). Equality of Opportunity in Education. *International Journal of Instruction*, 11(2), 1-3.
- Marini, M. M. (1990). Sex and Gender - What Do We Know. *Sociological Forum*, 5(1), 95-120.
- Mete, Y., A. (2009). Teacher Appointment Policies Based on Equal Opportunity Approach Analysis (Doctoral dissertation). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Institute of Social Sciences.
- Narwoko, J. D., & Suyanto, B. (2010). *Sosiologi Teks Pengantar dan Terapan edisi ketiga*. Jakarta : Prenada Media Group.

- Prasad, C., & Gupta, P. (2020). Educational İmpact on The Society. *International Journal of Novel Research in Education and Learning*, 7(6), 1-7.
- Rampino, T. & Taylor, M. (2013). *Gender Differences in Educational Aspirations and Attitudes*. ISER Working Paper Series, University of Essex, Institute for Social and Economic Research (ISER), Colchester.
- Russell, B. (1976). *Eğitim ve Toplum Düzeni* (Çev.: Nail Bazel). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sidorkin, A. M., & Warford, M. K. (2017). *Reforms and Innovatio in Education Implications for the Quality of Human Capital*. USA: Springer.
- Sönmez, V. (2002). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2010). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, M. (2019). Kültür Değişimleri ve Eğitim. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 458-466.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tofur, S. & Cansoy, R. (2017). Suggested Solutions and Views of Teacher Candidates Regarding The Problems of The Turkish Education System. *Journal of Education and Practice*, 8(21), 113-122.
- Tunç, B. (2012). Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve 21. Yüzyılda Eğitim Biliminde Yönelimler. *Eğitim Bilimine Giriş* (Ed. H. Başri Memduhoğlu ve Kürşad Yılmaz). Geliştirilmiş 4. Baskı. Ankara: Pegem Akademi. 173-196.
- Turkkahraman, M. (2015). Education, Teaching and School as A Social Organization, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 186, 381-387.
- Uyar, S. & Uyar, Ş. (2023). İklim Krizi Karşısında Eğitimin Rolü, *International Social Mentality and Reseracher Thinkers Journal*, 9(71), 3534-3538.
- Yadav, N. (2024). The Impact of Digital Learning on Education. *International Journal of Multidisciplinary Research in Arts, Science and Technology*, 2(1), 24-34.
- Zencirkıran, M. (2016). *Sosyoloji*. Bursa: Dora Basım.
- White, G. (1977). *Socialization*. London: Longman.

Bölüm 10

Ekonomi

Kerem ÖZBEY*

GİRİŞ

Ekonomi, sosyolojinin temel toplumsal kurumları arasında yer alır. Ekonomi kurumu, toplumsal yaşama sosyolojik bakışta önemli bir temel sunmaktadır. Ekonominin sosyolojik boyutu, ekonomi sahasını oluşturan üretim, tüketim, dağıtım, bölüşüm gibi süreçlerin toplumsal yapı, toplumsal örgütlenme ve toplumsal değerler sisteminin bir ürünü olmasıdır. Sosyologlar ekonomik süreçleri toplumsalın bir parçası olarak görür ve ekonomiye ilişkin verilerin toplumsal temellerini anlamaya çalışırlar. Toplumsal yaşamın hemen her boyutunu etkisi altına aldığından dolayı ekonomi kurumunun aile, din, eğitim ve siyaset gibi toplumsal kurumlarla ve kültürle doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Ekonominin tarihsel serüveninde Sanayi Devrimi önemli bir tarihsel kırılma hattını oluşturur. Sanayi Devrimi'yle birlikte kapitalist bir temelde örgütlenen ekonomi, günümüzde küreselleşmenin koşulları altında toplumsalın yeniden yapılanmasında önemli işlevlere sahip olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte ekonomi sahası ulus ötesi bir yapıya dönüşmüş, küresel şirketler ekonomide söz sahibi hale gelerek ulus-devletler üzerinde baskı oluşturmuştur.

Küreselleşme, ekonomide toplumlar için refah, kalkınma ve ilerleme gibi gelişmeleri ortaya koymuş gibi görünse de, her geçen gün dünya ölçeğinde eşitsizlik artarak sürmektedir. Küresel eşitsizliğin bir sonucu olarak dünya kaynaklarının büyük bir çoğunluğu dünyadaki çok az sayıdaki zenginin tekelinde yer alırken, dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu ise dünyadaki kaynakların çok azına sahiptir. Küreselleşme zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumu artırmakta, eşitsizlikleri derinleştirmekte ve toplumların refahı giderek gerilemektedir. Bunun bir sonucu olarak ekonomide uzun süredir yoksulluk, işsizlik, parasızlık, konutsuzluk, geçimsizlik gibi toplumların canını yakan sorunlar baş göstermiştir. Türkiye, uzun süredir ekonomide süreklilik gösteren bir yapı arz ederken, son dönemlerde

---

* Doç.Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD.,
ozbey-kerem@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-8824-359X

hegemonya kurduğunu söylemek zor olmayacaktır. Netice, ekonomi, geçmişten günümüze farklı tarihsel-toplumsal sistemlerin ayrılmaz bir parçası olmuş, toplumların örgütlenmesindeki etki edici en önemli güç halini almış, diğer toplumsal kurumlarla ve kültürle doğrudan ilişkili bir biçimde kendisini konumlandırmış ve bugünü şekillendiren bir yapı olmuştur.

KAYNAKLAR

- Açıklan, N. (2020). "İktisat Sosyolojisinin Doğuşu İlk Düşünürler, Teorisyenler ve Temel Kavramlar", *İktisat Sosyolojisi*. Edt. Musa Yavuz Alptekin. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Adda, J. (2013). *Ekonominin Küreselleşmesi*. Çev. Sevgi İnceci, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyüz, H. (2008). *Kurumlar Sosyolojisi: Tanımlar, Kuramlar ve Uygulamalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Alptekin, M. Y. (2020). "Kapitalizm ve Toplum", *İktisat Sosyolojisi*. Edt. Musa Yavuz Alptekin. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Bal, H. (2020). *Kurumlar Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayınları.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma Tüketim ve Yeni Yoksullar*. Çev. Ümit Öktem, İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu*. Çev. Hazal Deliceçaylı-Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim*. Çev. İmren Kutluk, Ankara: Dost Kitabevi.
- Bottomore, T. (2000). *Toplumbilim*. Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Der Yayınları.
- Browne, K. (2014). *Sosyolojiye Giriş*. Çev. İbrahim Kaya, İstanbul: Say Yayınları.
- Brown, W. (2011). *Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik*. Çev. Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çağan, K. (2016). "Ailenin İşlevleri", *Aile Sosyolojisi*. Edt. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Dünya Eşitsizlik Raporu. (2022). "Yönetim Raporu", https://wir2022.wid.world/www-site/uploads/2021/12/Summary_WorldInequalityReport2022_Turkish.pdf (Erişim Tarihi: 10.07.2024).
- Erdem, T. (2016). *Sosyoloji Notları*. Antalya: Otorite Kitap Yayınları.
- Ergun, D. (2008). *100 Soruda Sosyoloji Elkitabı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Erkan, H. (2018). "Toplum ve Ekonominin Yapısal Analizi", *Ekonomi Sosyolojisi*. Edt. Veysel Bozkurt ve Fatime Güneş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları*. Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2013). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*. Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2016). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. Çev. Ali Esgin. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Goody, J. (2008). *Kapitalizm ve Modernlik*. Çev. İhsan Durdu, İstanbul: Küre Yayınları.
- Göle, N. (2002). *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülalp, H. (2003). *Kimlikler Siyaseti: Türkiye'de Siyasal İslamın Temelleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Günay, Ü. (2014). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günindi Ersöz, A. (2003). Dünya Konferansları Belgelerinde Aile ve Yoksulluk: Saptamalar ve Öneriler. *Aile ve Toplum*. 2 (6), 71-81.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2012). *İmparatorluk*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jessua, C. (2005). *Kapitalizm*. Çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kitapçı, İ. (2019). *İktisat Sosyolojisi: İktisatta ve Toplumda Kaybolan Ruhu Bulma Arayışı*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Orum, A. M. ve Dale, J. G. (2016). *Siyaset Sosyolojisi*. Çev. İbrahim Kaya. İstanbul: Say Yayınları.
- Przeworski, A. (2014). *Kapitalizmde Devlet ve Ekonomi*. Çev. Eren Kırmızıaltın ve H. Alpay Öznazik. Ankara: Heretik Yayınları.
- Smelser, N. J. & Swedberg, R. (2005). Introducing economic sociology. Ed. Smelser, Neil J. & Swedberg, Richard. *The handbook of economic sociology*. Princeton: Princeton University Press.
- Steger, M. B. (2013). *Küreselleşme*. Çev. Abdullah Ersoy, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Swedberg, R. (2003). "The Classics in Economic Sociology", *Principles of Economic Sociology*. Pp. 1-32. Princeton University Press.
- URL-1: "Potato Chips Production Infographic", <https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/potato-chips-production-infographic-flat-vector-2057697335> (Erişim Tarihi: 30.05.2024).

- URL-2; “Kapitalizm Nedir?”, <https://www.gazeteipekyol.com/haber/15683693/kapitalizm-nedir> (Erişim Tarihi: 30.05.2024).
- Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Çev. Zeynep Gürata, Ankara: Ayraç Yayınevi Yayınları.
- Weber, M. (2005). *Sosyoloji Yazıları*. Çev. Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, N. (2005). “Küreselleşme: Efsaneden Gerçeklere...”, <https://marksist.net/KUR/Efsaneden%20Gerçeklere.htm> (Erişim Tarihi: 30.05.2024).
- Yıldırım, E. (2016). “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, *Aile Sosyolojisi*. Edt. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Zencirkıran, M. (2016). *Sosyoloji*. Bursa: Dora Yayınları.

Bölüm 11

Din

Mehmet Tayfun AMMAN*

GİRİŞ

Din, tarih boyunca tüm toplumlarda var olan, bu yüzden antropologlar tarafından ‘kültürel evrensel’ kabul edilen bir kurumdur. Tarih öncesi dönemde mağara duvarlarına çizilen resimlerden ve birçok arkeolojik bulgudan anlaşıldığı üzere, son yüz bin yılda yaşamış, herhangi bir dine ya da inanca sahip olmamış insan grubu yoktur. Ne var ki, içeriğinin ve işlevlerinin toplumdan topluma, kültürden kültüre değişmesi ve arz ettiği olağanüstü çeşitlilik dini tanımlanması güç bir gerçeklik olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu bölümde genel olarak dinin tanımı ve işlevleri anlatıldıktan sonra, birbirine besleyen niteliklerinden dolayı din ve aile ilişkisi ele alınmış, daha sonra modern toplumlardaki dönüşümler çerçevesinde dinin değişen mahiyeti, Türk modernleşmesi sürecinde din, dinin küreselleşme sürecinde kazandığı görünüm ve Türkiye’de dini grup yapıları incelenmiştir.

Din gibi duygusal içeriği yoğun ve insanın bilişsel yapısına derinden işleyen konuların -günümüzde dinle ilgili olumlu ya da olumsuz farklı bireysel yaklaşımların çeşitliliği de göz önünde bulundurulacak olursa- objektif değerlendirilmesi kolay değildir. Olabildiğince nesnel olmaya çalışmak bilimsel çabanın vazgeçilmez bir koşuludur. Burada yapacağımız değerlendirmelerde bilimin nesnellik önkoşuluna azami ölçüde uymaya çalışacağız. Zaten sosyoloji hiçbir dinin özündeki gerçeklikle ilgilenmez. Sosyolog için önemli olan insanların öyle inanıyor olmasının toplumsal sonuçlarıdır.

---

* Prof.Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD., mtamman@sakarya.edu.tr, ORCID id: 0000-0003-0370-5172

KAYNAKLAR

- Adsera A. (2006) "Religion and Changes in Family-Size Norms in Developed Countries", *Review of Religious Research*, Mart-2006, C. 47, S. 3, ss.271-286.
- Amman, M.T. (2010) "Ailenin Açık ve Örtük Sekülerleşmesi", *Aile ve Eğitim*, M.F. Bayraktar (Ed.), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Amman, M.T. (2019) "Sosyal ve Kültürel Boyutlarıyla FETÖ", *Uluslararası Güvenlik Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*, Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yay., ss.419-428.
- Bandura A. (1977) *Social Learning Theory*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Çakı, F. (1997) "Eğitimde Batıcılığa (Eğitimdeki Yeniliklere İlişkin Açıklamaların Eleştirisi." *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 4. Sayı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, ss. 91-130.
- Çakı, F. (2017) "Toplum Tipleri ve Din", *Din Sosyolojisi*, A. Onay & N.Avcı (Eds.), İstanbul: Lisans Yay. 2017, ss. 61-92.
- Çakı, F. (2018) "Türkiye'de 15 Temmuz'un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler" *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.13, S.1., ss. 91-124.
- D'antonio W. V. (1980) "The Family and Religion: Exploring a Changing Relationship", *Journal for the Scientific Study of Religion*, Haziran- 1980, C. 19 S. 2, ss. 89-104.
- Dellaloğlu, B.F. (1998) "Toplumsalın Yeniden Yapılanması, Habermas Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: Bağlam Yay.
- Dillen A., Pollefeyt D. (2005) "Family Education and Adolescents' Approches to Religion", *Journal of Empirical Theology*, C. 18 S. 2, ss.205-234.
- Göle, N. (1998) *Modern Mahrem*, İstanbul: Metis Yay.
- Haviland, W.A., Prins, H.E.L., Walrath, D., McBride, B. (2008) *Kültürel Antropoloji*, (Çev. İ.D. Erguvan Sarıoğlu), İstanbul: Kaknüs Yay.
- Heaton T. B., Goodman K. L. (1985) "Religion and Family Formation", *Review of Religious Research*, Haziran- 1985, C. 26, S. 4, ss.343-359.
- Hogg M. A., Vaughan G. M. (2007) *Sosyal Psikoloji*, (Çev. İ. Yıldız, A. Gelmez), İstanbul: Ütopya Yay.
- Johnstone, R.L. (2001) *Religion in Society*, New Jersey: Prentice Hall.
- Karal, E.Z. (2005) "Önsöz", Akçura, Y.: Üç Tarz-ı Siyaset, Ankara: Lotus Yay., ss.7-34.
- Kurt, A. (2015) *Din Sosyolojisi*, Bursa: Sentez Yay.
- Nasr, S.H. (1989) *Modern Dünyada Geleneksel İslam*, (Çev. S.Ş. Barkçın, H. Arslan), İstanbul: İnsan Yay.
- Nişancı, Z. (2023) *Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık*, İstanbul: International Institute of Islamic Thought & Mahya Yayıncılık.
- Rochefort-Turquin, A. (1990) "Sociologie religieuse", *Sociologie Contemporaine*, J-P. Durand, R. Weil (Eds.), Paris: Vigot.
- Sarıbay, A.Y. (1985) *Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası*, İstanbul: İletişim Yay.
- Slattery, M. (1992) *Key ideas in sociology*, Canada: Nelson.
- Touraine, A. (1994) *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. H. Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Bölüm 12

Siyaset

Kadir CANATAN*

GİRİŞ

“Siyaset nedir?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde genellikle biri dar, diğeri geniş olmak üzere iki tür cevap verildiğini görüyoruz. Toplumun kurumsal olarak inceleyen kurumsalcı yaklaşım siyaseti, devlet kavramı etrafında ve devlete bağlı kurumların incelemesi olarak görürken, fonksiyonel yaklaşım siyaseti iktidar için yapılan mücadele olarak ele alır (Tekeli, 1976:130). Sosyologlar ilkinden ziyade ikinci tanımı tercih ederler. Çünkü sosyologlara göre siyaset, yani iktidar için verilen mücadele sadece devlet katında değil, toplumun tüm katman ve ölçeklerinde geçerli olan bir eylemdir. Çünkü insan her alanda kendini ifade eden ve talep de bulunan siyasal bir varlıktır. İnsan ve toplumun olduğu her yerde siyaset vardır.

Etimolojik olarak bakıldığında Türkçemizdeki *siyaset* kelimesi Arapça kökenlidir ve Arapçada “siyasa”, “yönetim”, “idare” veya “politika” anlamlarına gelir. Bu kelimenin kökeni ise “seyis” kelimesine dayanır ki, bu da “at terbiyecisi” anlamına gelir. Zamanla, bu terim genişleyerek “insanları yönetme sanatı” anlamında kullanılmaya başlamıştır (Nişanyan Sözlük). Batı dillerinde kullanılan Politika kelimesi Antik Yunanca “politeia” kelimesinden türetilmiştir. Bu terim, “şehir” veya “şehir devleti” anlamına gelen (polis) kelimesinden türetilmiştir. Antik Yunan’da polis, her biri kendi hükümeti ve siyasi sistemine sahip olan organize şehir devletlerini ifade eden merkezi bir kavramdır.

Türkçede “siyaset” ve “politika” terimleri, genellikle eşanlamlı olarak kullanılsalar da, bazı bağlamlarda farklı anlam ve çağrışımları bulunmaktadır. Siyaset daha geniş ve soyut bir kavram olarak kullanılır ve genel olarak toplumu yönetme, yönlendirme, sosyal düzeni sağlama ve toplumsal meseleleri çözme süreçlerini içerir. Felsefi ve teorik boyutları daha ön plandadır. Örneğin: Siyaset teorisi, siyaset felsefesi, siyaset sosyolojisi gibi disiplinlerde kullanılır. Politika ise daha

---

* Prof.Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Pr., kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

- 4) *Aile*: Siyasi kurumlar evlilik, çocuk refahı ve aile iznine ilişkin politikalar yoluyla aile hayatını etkiler. Örnekler: Evlilik eşitliğine ilişkin yasalar, ebeveyn izni politikaları, çocuk koruma yasaları. Siyasi kararlar aile yapılarını ve dinamiklerini etkilerken, aile değerleri ve normları da siyasi tutumları ve katılımı etkileyebilir.
- 5) *Sağlık*: Hükümetler, tıbbi bakıma erişimi ve kaliteyi etkileyerek sağlık sistemlerini düzenler ve finanse eder. Örnekler: Ulusal sağlık hizmetleri, sağlık sigortası talimatları. Siyasi kararlar halk sağlığı sonuçlarını etkilerken, halk sağlığı krizleri siyasi istikrarı ve politika önceliklerini etkileyebilir.
- 6) *Medya*: Medya, kamuoyunun şekillendirilmesinde ve siyasi konularda bilgi sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Örnekler: Medya kuruluşlarının düzenlenmesi, basın özgürlüğü. Medyada yer alan haberler siyasi kampanyaları, seçmen davranışlarını ve politika kararlarını etkileyebilir; siyasi kurumlar ise medya özgürlüğünü ve uygulamalarını etkileyebilir.
- 7) *Hukuk Sistemi*: Hukuk sistemi, siyasi kurumlar tarafından oluşturulan yasaları uygular ve aynı zamanda siyasi gücü kontrol etme işlevi de görebilir. Örnekler: Adli inceleme, kolluk kuvvetleri. Hukuki kararlar siyasi eylemleri etkileyebilir veya tam tersi, hukukun üstünlüğünü ve hakların korunmasını sağlayabilir.

Bahis konusu ilişkiler, siyasi kurumların toplum dokusuna nasıl derinlemesine yerleşmiş olduğunu, dinamik bir etkileşim içinde diğer sosyal kurumları nasıl etkilediğini ve onlar tarafından nasıl etkilendiğini göstermektedir. Bu birbirine bağlılık, toplumların genel işleyişini ve gelişimini şekillendirmektedir.

KAYNAKLAR

- Almond, G. A. (1956), "Comparative Political Systems", *The Journal of Politics*, Vol. 18, No. 3.
- Almond, A. & Verba, S. (1972), *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, SAGE Publications, Princeton.
- Aristoteles (2024), *Politika*, İstanbul: Ketebe Yayınevi.
- Blumer, H. (1992) *Symbolic Interactionism Perspective And Method*, California University Press.
- Bourdieu, P. (2021) *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, İstanbul: Nika Yayınevi.
- Canatan, K. (2024), *Monarşi, Demokrasi ve Yerinden Yönetim: Bir Politik Kültür İncelemesi: Hollanda Örneği*, İstanbul: İZU Yayınları.
- Canatan, K. & Öztürk, M. & İstemi, F. & Özdiç, R. (2019), *Hilafet Nedir, Ne Değildir?*, Ankara: Fecr Yayınları.
- Canatan, K. (2019), "Sosyolojik Açından Hilafet Nedir Ne Değildir?" In: Canatan, K. & Öztürk, M. & İstemi, F. & Özdiç, R. (2019), *Hilafet Nedir, Ne Değildir?*, Ankara: Fecr Yayınları.
- Collins, P. H. (2000). *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, New York and London: Routledge.
- Crick, B. (1962), *In Defence of Politics*, University of Chicago Press.
- Çakı, F. (2018). "Türkiye'de 15 Temmuz'un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler," *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt 13, Sayı:1, Nisan 2018, s. 91-124.

- Durkheim, É. (2023) *Toplumsal İşbölümü*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Easton, D. (1965), *A Systems Analysis of Political Life*, John Wiley & Sons.
- Eskens, E. (2024), "Democratie een westerse uitvinding?" (Demokrasi Batılı Bir İcat Mı?), Trouw.nl.
- The Economist Intelligence Unit (2020), *Democracy Index 2020*, <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>
- Foucault, M. (2019), *Hapishanenin Doğuşu*, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Fraser, N. (1989), *Unruly Practices: Power, Discourse, and Gender in Contemporary Social Theory*, Minneapolis: U of Minnesota.
- Fukuyama, F. (1992), "The End of History and the Last Man." Free Press.
- Fukuyama, F. (2023), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, İstanbul: Panama Yayıncılık.
- Gramsci, A. (1914), *Hapishane Defterleri*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Hamidullah, M. (1991), *İslam Peygamberi I*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Heper, M. (2028), *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Ankara: DoğuBatı.
- Lasswell, H. (1936), *Politics: Who Gets What, When, How*.
- Maverdi (1994), *Ahkamu's-Sultaniyye*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Marx, K. ve Engels. F. (2024), *Komünist Manifesto*, İstanbul: Can Yayınları.
- Mosca, G. (1939) *Ruling Class*, New York And London: Mcgraw-Hill Book Company, Inc.
- Mills, C. W. (2017), *İktidar Seçkinleri*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Nişanyan Sözlük, <https://www.nisanyansozluk.com/>
- Platon (2012), *Devlet*, İstanbul: Divan Kitap.
- Platon (2001), *Devlet Adamı*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Pareto, V. (2018), *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü/Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Parsons, T. (1991), *The Social System*, London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Tekeli, Ş. (1976), *David Easton'un Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme*, İÜ İktisat Fakültesi.
- Weber, M. (2023) *Ekonomi ve Toplum*, İstanbul: Runik Kitap.

Bölüm 13

Toplumsal Değişim: Temel Kavramlar ve Kuramsal Yaklaşımlar

Erol BULUT*

GİRİŞ

Toplumsal değişme sosyolojinin ana konuları arasında yer alır. Sosyolojinin tarihsel gelişimi incelendiğinde en önemli tartışmalarından birisi düzen ve değişme arasındaki ilişkidir. Bu tartışma kapsamında farklı sosyolojik yaklaşımların her birine farklı ağırlık vermektedir. Ancak düzen ve değişme birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alınmalıdır.

Sosyolojinin felsefeden ayrılarak bir bilim haline gelmesi süreci sosyal değişme ile bağlantılıdır. Klasik sosyolojinin temel isimleri (Simon, Comte, Spencer, Durkheim, Marx ve Weber) Batı toplumlarının en hareketli dönemlerinden birinde yaşamışlardır. Feodal toplumun yerini modern toplumun aldığı bu dönem doğal olarak bu isimlerin ilgisini çekmiştir. Burada zikredilen ya da zikredilmeyen düşünürlerin hemen hepsi bu geçiş dönemini anlamaya çalışmışlardır. Eski feodal toplum yapısı ile hali hazırda ortaya çıkan modern toplum yapısı arasında karşılaştırmalar üzerinden yeni düzeni/düzensizlikleri ortaya koyma çabasına girmişlerdir. Bunun bir yansıması toplum sınıflamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Berkes'in (1942: 8) ifadesiyle 'sosyolojinin asıl vazifelerinden biri de sosyal değişimin umumi kanunlarını bulmak' olarak görülmüştür. Ancak Berkes'in ortaya koyduğu yasa fikrine günümüz sosyoloji anlayışında kuşkuyla yaklaşılmaktadır. Günümüzde her yönüyle toplumsal değişmeyi açıklayabilecek yek pare bir teori yaratma çabasının beyhude olduğu kabul edilmektedir. Diğer taraftan toplumsal değişimi açıklama çabasındaki tüm teoriler değişimi kısmi olarak anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Günümüz toplumlarında değişimin hızının arttığı görülmektedir. Bu nedenle değişimi anlamak günümüz toplumlarını anlamak açısından daha önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda mevcut bölümde öncelikle toplumsal değişime ilişkin

---

* Doç.Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD., e_bulut10@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-7154-4193

izole edilmesi ve daha küçük uzmanlaşmış teoriler lehine reddedilen bir efsanedir (Moore, 1967: 3). Diğer taraftan değişim teorileri değişimin farklı yönlerini anlamamız için önemli bir yere sahiptir. Teorileri kesin yasalar olarak değerlendirmemek gerekir.

Günümüz dünyası küreselleşme ile bilgi ve iletişim teknolojisindeki artışa bağlı olarak hızlı bir değişim sürecindedir. Bu nedenle değişim kuramları günümüzü ve toplumların geleceğini anlayabilmek için çok daha önemli bir konumdadır.

KAYNAKLAR

- Appelbaum, R. P. (1988). *Toplumsal Değişme Kuramları*. Çev. T. Alkan, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aydın, M. (2015). *Değişim Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Berkes, N. (1942). *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Uzluk Basımevi.
- Boran, B. (1992). *Toplumsal Yapı Araştırmaları*. Ankara: Sarmal Yayınevi.
- Boudon, R. (1983). Why theories of social change fail: some methodological thoughts. *The Public Opinion Quarterly*, 47(2), 143-160.
- Cancian, F. (1960). Functional analysis of change. *American Sociological Review*, 25(6), 818-827.
- Comte, A. (2001). *Pozitif Felsefe Kursları*. Çev. E. Ataçay, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Coser, L. A. (1957). Social conflict and the theory of social change. *The British Journal of Sociology*, 8(3), 197-207.
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford/California: Stanford University Press.
- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal İşbölümü*. Çev. Ö. Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Eisenstadt, S. N. (2014). *Modernleşme: Başkaldırı ve Değişim*. Çev. U. Coşkun, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Erkal, M. E. (1987). *Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Giddens, A. (2016). *Sosyoloji*, Çev. S. Tüfekçioğlu, A. N. Durakbaşa ve F. K. Şenel, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Heckert, D. M. (1989). The relativity of positive deviance: The case of the French Impressionists. *Deviant Behavior*, 10(2), 131-144.
- Kızılcık, S. (1996). *Postmodernizm Dedikleri*. İzmir: Saray Kitabevi.
- Kongar, E. (2002). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lerner, D. (1965). *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*, New York: The Free Press.
- Levy, M. J. (1967). Social patterns (structures) and problems of modernization. *Readings on Social Change*, Edt. W. E. Moore and R. M. Cook, New Jersey: Prentice-Hall, pp. 189-208.
- Lytard, J. F. (2014). *Postmodern Durum*. Çev. İ. Birkan, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Marx, K. (1979). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*. Çev. S. Belli, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F. (1998). *Komünist Parti Manifestosu*. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2015). *Kapital* (1. Cilt). Çev. A. Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Moore, W. E. (1960). A reconsideration of theories of social change. *American Sociological Review*, 25(6), 810-818.
- Moore, W. E. (1967). *Order and Change*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Pareto, V. (1935). *The Mind and Society* (Volume 3). Ed. A. Livingston, London: Jonathan Cape.
- Parsons, T. (2005). *The Social System*. New York: Routledge.
- Purohit, S. R. & Mojan, R. P. (1976). Selected perspectives of modern theories of social change. *International Review of Modern Sociology*, 6(2), 371-384.
- Rudel, T. K. & Hooper, L. (2005). Is the pace of social change accelerating? *International Journal Of Com-*

- parative Sociology*, 46(4), 275–296.
- Smith, A. D. (1996). *Toplumsal Değişme Anlayışı*. Çev. Ü. Oksay, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Spencer, H. (1874). *The Study of Sociology*. New York: D. Appleton & Company.
- Spencer, H. (1946). *First Principles* (6. Edition). London: Watts & Co.
- Sunar, L. (2019). Toplumsal değişimi açıklamak: temel kavram ve kuramlar. *Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişme*. Ed. Lütfi Sunar, Ankara: Nobel Yayınları, s. 1-38.
- Tatar, H. C. & Tatar, T. (2021). Sosyal değişme ve küreselleşme. *Sosyolojiye Giriş*. Ed. M. Kılıç, Konya: Eğitim Yayınevi, s. 386-409.
- Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Çev. Z. Gürata, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 1). Çev. L. Boyacı, İstanbul: Yarı Yayınları.

Bölüm 14

Toplumsal Hareketler ve Devrimler

Ömer KÜÇÜK*

GİRİŞ

Bu bölümde, toplumsal hareketler konusundaki sosyolojik literatüre göz atacağız ve toplumsal hareketlerin nasıl ele alındığını, hangi teoriler çerçevesinde açıklandığını, tarih boyunca nasıl dönüşümler geçirdiğini göreceğiz. Birinci bölüm, “Toplumsal Olguları Tanımlamak: Toplumsal Hareketler, İsyanlar, Ayaklanmalar ve Devrimler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle toplumsal hareketlerin geçerli bir sosyolojik tanımına ulaşmaya çalışacağız. Bu amaçla toplumsal hareketleri yakından ilişkili olduğu bazı diğer toplumsal olgulardan ayırt etmemiz gerekmektedir. Toplumsal hareketler isyanlardan, ayaklanmalardan ve devrimlerden nasıl ayırt edilebilir? Toplumsal hareketler kolektif davranışın bir türü müdür? Yoksa, kolektif eylemliliğe irrasyonel bir nitelik atfeden kolektif davranış kavramından bütünüyle sakınmak mı gerekmektedir? Bu bölümde bu tür sorulara tarihsel bir çerçevede yanıtlar getirmeye çalıştıktan sonra, ikinci bölümümüz olan “Toplumsal Hareketleri Açıklamak: Kullanışlı Bir Alet Çantası Olarak Teoriler” bölümüne geçiyoruz. Bu bölümde artık tanımların biraz daha ötesine geçerek toplumsal hareketlere dair kimi sosyolojik sorulara bu konuda geliştirilmiş teoriler çerçevesinde yanıtlar arıyoruz: Toplumsal hareketler neden ortaya çıkar? Hangi koşullar toplumsal hareketlerin doğmasına yol açar? Toplumsal hareketler katılımcı sayısını nasıl artırır, nasıl büyüyüp genişler? Toplumsal hareketler ne tür sonuçlar doğurur? Günümüz toplumsal hareketlerinin temel nitelikleri nelerdir ve eski toplumsal hareketlerden nasıl ayrılmaktadır? Bu gibi sorulara, kaynak mobilizasyonu teorisi, siyasi süreç teorisi, yeni toplumsal hareketler paradigması gibi yaklaşımlar çerçevesinde geliştirilen yanıtlara kısaca göz atarak konu hakkındaki bilgimizi genişletmeye çalışıyoruz. Bir sonraki bölümümüz, “Toplumsal Hareketlerin Değişen Yüzleri: Tarihsel Perspektifte Toplumsal Hareketler” adını

* Dr.Öğr.Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD., omerkucuk@balikesir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3912-3206

KAYNAKLAR

- Ağartan, T., Choi, W.-Y., Huynh, T. (2008). Kapitalist dünyanın dönüşümü: 1750-1850. W. G. Martin (Der.), *Toplumsal hareketler (1750-2005). Dipten gelen dalgalar* (D. Keskin, Çev.) içinde (ss. 21-85). İstanbul: Versus Yayınları.
- Almeida, P. (2023). *Toplumsal hareketler. Kolektif seferberliğin yapısı* (1. bs.). (E. A. Turğuter, & A. Öncel, Çev.) Ankara: Fol Yayınları.
- Atmaca, A. E. (2011). Türkiye’de 1980’ler sonrası oluşan yeni feminist hareketlerin imge olarak plastik sanatlara yansması. G. Işık (Der.), *Toplumsal hareketler. Politikadan edebiyata, sanattan sinemaya, medyadan toplumsal algıya teorik ve pratik analizler ve yansımalar* (1. bs.) içinde (ss. 297-348). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Banks, J. A. (1972). *The sociology of social movements*. Londra ve Basingstoke: The Macmillan Press.
- Bercé, Y.-M. (2003). *Modern Avrupa’da ayaklanma ve devrimler* (1. bs.). (M. Cedden, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Bhaskar, R. (2013). *Natüralizmin olanaklılığı. Çağdaş insan bilimlerinin felsefi bir eleştirisi*. (V. S. Öğütle, Çev.) Ankara: Pratika Kitap.
- Bon, G. L. (2014). *Kitleler psikolojisi*. (H. Can, Çev.) Ankara: Tutku Yayınevi.
- Bookchin, M. (2023). *Devrimci halk hareketleri tarihi. Üçüncü devrim. Cilt 1. Köylü isyanlarından Fransız Devrimine* (1. bs.). (R. Alpay, Çev.) İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bush, C. M. (2008). Reformcular ve devrimciler: Sistem karşıtı hareketlerin yükselişi ve iktidar paradoksu, 1848-1917. W. G. Martin (Der.), *Toplumsal hareketler (1750-2005). Dipten gelen dalgalar* (D. Keskin, Çev.) içinde (ss. 87-139). İstanbul: Versus Yayınları.
- Bush, C. M., & Morris, R. (2008). İmparatorluklar parçalanıyor, hareketler çöküyor: Sistem karşıtı mücadele, 1917-1968. W. G. Martin (Der.), *Toplumsal hareketler (1750-2005). Dipten gelen dalgalar* (D. Keskin, Çev.) içinde (ss. 141-217). İstanbul: Versus Kitap.
- Callinicos, A. (2015). *Toplum kuramı. Tarihsel bir bakış* (7 bs.). (Y. Tezgiden, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2013). *İsyan ve umut ağları. İnternet çağında toplumsal hareketler* (1. bs.). (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Coser, L. A. (2015). *Sosyolojik düşüncenin ustaları. Tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler*. (S. T. Himmet Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Yayınları.
- Çayır, K. (1999). Toplumsal sahnenin yeni aktörleri: Yeni sosyal hareketler. K. Çayır (Der.), *Yeni sosyal hareketler. Teorik açılımlar* içinde (ss. 13-33). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- de Tocqueville, A. (2004). *Eski Rejim ve devrim* (2. bs.). (T. Ilgaz, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Erol, D. D. (2008). Bir sivil itaatsizlik örneği: ‘Bergama olayları’ ve Türkiye basınındaki sunumu. E. Dağtaş (Der.), *Türkiye’de sivil itaatsizlik, toplumsal hareketler ve basın* (1. bs) içinde (ss. 197-238). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Garthwaite, G. R. (2021). *İran tarihi. Pers imparatorluğundan günümüze*. (F. Aytuna, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gestrich, A. (2023). Sosyal düzen. H. Scott (Der.), *Erken modern Avrupa tarihi. Toplular ve ekonomiler. 2. kitap* (İ. H. Yılmaz, Çev., 1. bs.) içinde (ss. 59-91). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Habermas, J. (2010). Demokratik anayasal devlette tanınma savaşı. A. Gutmann (Der.), *Çokkültürlü-lük. Tanınma politikası* (M. H. Doğan, Çev., 3. bs.) içinde (ss. 125-161). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hazan, E. (2016). *Fransız devrimi tarihi* (1. bs.). (N. C. Sümter, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Işık, G., Erdemir, F., & Oğuzhan Börekçi, A. Ü. (2011). Bir toplumsal hareketin medya analizi: Tekel eylemi. G. Işık (Der.), *Toplumsal hareketler. Politikadan edebiyata, sanattan sinemaya, medyadan toplumsal algıya teorik ve pratik analizler ve yansımalar* (1. bs.) içinde (ss. 349-401). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kalouche, F., & Mielants, E. (2008). Dünya sisteminin ve sistem karşıtı hareketlerin dönüşümü: 1968-2005. W. G. Martin (Der.), *Toplumsal hareketler (1750-2005). Dipten gelen dalgalar* (D. Keskin, Çev.) içinde (ss. 219-282). İstanbul: Versus Yayınları.
- Lentz, T. (2021). *Napoléon* (2. bs.). (İ. Engindeniz, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü* (2. bs.). (O. Akinhay & D. Kömürçü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McPhee, P. (2023). *Robespierre. Devrimci bir yaşam* (1. bs.). (S. Sertabiboğlu, Çev.) İstanbul: Türkiye İş

Bankası Kültür Yayınları.

- Offe, C. (1999). Yeni sosyal hareketler: Kurumsal politikanın sınırlarının zorlanması. K. Çayır (Der.), *Yeni sosyal hareketler. Teorik açılımlar* içinde (ss. 53-79). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sieyès, E.-J. (2005). "Üçüncü sınıf" nedir? (1. bs.). (İ. Birkan, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Skocpol, T. (2023). *Devletler ve toplumsal devrimler. Fransa, Rusya ve Çin'in karşılaştırmalı analizi* (1. bs.). (S. E. Türközü, Çev.) Ankara: Fol Yayıncılık.
- Taylor, C. (2010). Tanınma politikası. A. Gutmann (Der.), *Çokkültürcülük. Tanınma politikası* (Y. Salman, Çev., 3. bs.) içinde (ss. 46-93). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tilly, C. (2011). *Demokrasi*. (E. Arıcan, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tilly, C., Castañeda, E., & Wood, L. J. (2022). *Toplumsal hareketler, 1768-2018* (1. bs.). (O. Düz, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Timur, T. (2017). *Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi* (2. bs.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Uysal, A. (2018). Toplumsal hareketler sosyolojisi. H. Etil, & M. Demir (Der.), *Türkiye'de çağdaş sosyoloji konuşmaları* (1. bs.) içinde (ss. 197-226). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ünal, A. Z. (2018). *Toplumda tabakalaşma ve hareketlilik. Olgular, kavramlar, kuramlar* (4. bs.). Ankara: Atıf Yayınları.

Bölüm 15

Bilim ve Teknoloji

Sait GÜLSOY*

GİRİŞ

İnsanların vücuduna teknolojik cihazları, hatta beyinlerine yeni yazılımların yüklendiği bilimkurgu evrenlerine aşinayız. Bu kurgunun son örneklerinden biri *Cyberpunk 2077* (Badowski, 2020) adlı dijital oyun. Henüz teknolojinin o kadar gelişmediğini, bunun bir kurgu ve imkânsız olduğunu iddia etmek ise pek çok insanın yapacağı bir davranış. Öyle ki insanoğlu uzakgörü konusunda çok da başarılı değil. Daha olası bir örnekle devam edelim. Android olarak adlandırılan yapay zekaya sahip insansı robotlar; bu konuyu işleyen dijital bir oyun ise *Detroit: Become Human* (Cage, 2018). Adında geçen ‘insan olmak’ ibaresi ve hikayesiyle bu oyun ırkçılık, mesleksizleşme, eşitsizlik, otomasyon veya teknoloji tabanlı işsizlik gibi sorunlara da değinmekte. Konudan sapmadan ilerlersek, bunun da geleceğe ait bir fantezi olduğunu düşünmek mümkün mü? Cevap, insanlık ve mevcut toplumsal yapılar için tatsız. Henüz insansı bedenlerde yer almasalar bile yapay zekalar pek çok noktada insanların işlerini tehdit etmeye başladı bile. Otonom arabalar, resim yapan yapay zekâ uygulamaları ve hatta soyut düşünmeyi ve bağlantı kurmayı bilen, yaratıcılığa sahip, yazı yazan, şarkı sözü yazan, müzik yapan yapay zekalarla kuşatılmış haldeyiz. Gündelik yaşamımızda görmediğimiz çok amaçlı robotlar bilimsel araştırmalarda, laboratuvarlarda, fabrikaların ar-ge birimlerinde ve üretim hatlarında görev almaktadır. Sanayi toplumunun başında topraksız kalan köylülerin işçilere dönüşmesi bir anomik süreçti, el üretimi yapan insanlar seri üretim yapan fabrikalar yüzünden işsiz kaldı, bunu ‘akılsız’ robotların üretim hattında kullanılması ile mavi yakalı işçilerin işlerinin elinden alınması izledi, kaçınılmaz olarak da yapay zekâ, bildiğimiz toplumsal yapıyı değiştirecek noktaya doğru hızla ilerlemektedir.

Bu bölüm, bilim ve teknolojinin toplumsal yapı ile olan ilişkisini inceleme gayretinde olacaktır. Bu gayret oldukça zor bir uğraştır zira konuya tek boyutlu

* Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Toplumsal Yapı ve Değişme AD., sait.gulsoy@atauni.edu.tr
ORCID iD: 0000-0001-9613-0528

KAYNAKLAR

- 'bilim' (2024). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>
- 'positivism' (2024). Open Education Sociology Dictionary. <https://sociologydictionary.org/positivism/>
- 'science' (2024). Oxford Learner's Dictionary. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/science>
- 'technology' (2024). Open Education Sociology Dictionary. <https://sociologydictionary.org/technology/>
- 'technology' (2024). Oxford Learner's Dictionary. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/technology>
- 'teknoloji' (2024). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>
- Anderson, B. (2014). Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. (çev.). Savaşır, İskender. Metis.
- Asayesh, F. (2022). Formspring. (ed.). Gülsoy, S. Sosyal Medya Mecralarında Sosyoloji, 169-181. Kriter.
- Badowski, R. (2020). Cyberpunk 2077. CD Project Red.
- Balkan, N ve Erol, A. (2012). Çevremizdeki Fizik. Ankara: TÜBİTAK.
- Bauman, Z. (1999). Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları. (çev.). A.Yılmaz, Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2019). Risk Toplumu. (çev.). Özdoğan, K. ve Doğan, B. O. İthaki.
- Bell, D. (1999). The Coming of Post-Industrial Society. Basic Books. ISBN 0465012817
- Berger, P.L. ve Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası. (çev.). Öğütle, V. Saygın. Paradigma.
- Boot, M. (2007). War Made New: Technology, Warfare, and the Course of History: 1500 to Today
- Bostrom, N. (2019). Süper Zeka: Yapay Zeka Uygulamaları, Tehlikeler Ve Stratejiler. (çev.) Aydar, F. Burak. Koç Üniversitesi Yayınları. ISBN 9786052116784
- Bridgstock, M., Burch, D., Forge, J., Laurent, J. ve Lowe, I. (1998). Science, Technology and Society: an Introduction
- Brym, R. J., ve John L. (2006). Sociology: Your Compass for a New World. Wadsworth. ISBN 978-0495008484
- Brynjolfsson, E. ve McAfee, A. (2018). The Second Machine Age: Akıllı Teknolojiler Devrinde Çalışma, İlerleme ve Refah. (çev.) Göktem, Levent. Türk Hava Yolları Yayınları.
- Cage, D. (2018). Detroit: Become Human. Quantic Dream.
- Carr, N. G. (2003). IT Doesn't Matter. Harvard Business Review, Mayıs 2003, 5-12.
- Chesbrough, H. (2003). Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Harvard Business Review Press. ISBN 9781578518371
- Christensen, C. M. (2018). Yenilikçinin İkilemi. (çev.). Haktanır, Korkmaz. Koridor Yayıncılık. ISBN 9786059702812
- Collins, R. ve Makowsky M. (2014). Toplumun Keşfi. (çev.ed.) Oktik, Nurgün. Nobel Akademik Yayıncılık. ISBN 9786051338262
- Crawford, G. (2012). Video Gamers. Routledge. ISBN: 978-0-203-86337-4
- Durkeim, E. (2023). Toplumsal İşbölümü. (çev.). Ozankaya, Özer. Cem Yayınevi. ISBN 9786057995117
- Ellul, J. (2003). Teknoloji Toplumu. (çev.) Musa Ceylan. Bakış Kitaplığı. ISBN: 9789756920169
- Ford, M. (2015). The Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future.
- Foster, R. N. (1986). Innovation: The Attacker's Advantage. Summit Books. ISBN 0671622501
- Greene, J. A. (). Prescribing by Numbers: Drugs and the Definition of Disease. The Johns Hopkins University Press. ISBN 9780801891007
- Greene, J.A. (2006) Prescribing by Numbers: Drugs and the Definition of Disease. The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland.
- Gülsoy, S. (2019). Medya ve Kültür I-II. (ed.). Özben, M. Kültür ve Toplum, 149-220 Bilge Kültür Sanat.
- Gülsoy, S. (2020). Sanat ve Dijitalleşme. Sanat Sosyolojisi (ed.). Karaca, Nuray. ss.219-244. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını ISBN: 978-605-7638-87-8
- Gülsoy, S. (2023). Dijital İletişim Teknolojileri ve Yaş Ayrımcılığı. (eds.). Avcı, M. ve Babuç, Z. Yaşlılara Yönelik Yaş Ayrımcılığı Çok Boyutlu Bir Bakış. ss.127-142. Nobel. ISBN 978-625-397-356-8
- Harrington, Jan L. (2009). Technology and Society. Jones and Bartlett Publishers. Sudbury, MA.
- Heyndels, S. (2023). Technology and Neutrality. Philosophy & Technology. 36. Doi.10.1007/s13347-023-00672-1.
- Ho, B. J. (2013). Snowpiercer. CJ Entertainment.

- Huberman, L. (2014). Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla. (çev.). Belge, Murat. İletişim Yay.
- Illich, I. (2021). Şenlikli Toplum. (çev.). Kot, Ahmet. Ayrıntı Yay. ISBN 9789755396323
- Jacobsen, A. (2018). Pentagon'un Beyni : Darpa'nın Sansürsüz Tarihi, Amerika'nın En Üst Düzeydeki Gizli Askeri Araştırma Merkezi. (çev.). Çolak, Türkan. Profil Kitap. ISBN 9789759969585
- Johnson, D.G. ve Wetmore, J.M. (2021). Technology and Society, Building Our Sociotechnical Future The MIT Press. ISBN: 9780262539968
- Jonassen, D. H. (1996). Computers as Cognitive Tools: Learning with technology, not from technology. J. Comput. High. Educ. 6, 40–73. doi.org/10.1007/BF02941038
- Karadağ, G. H. (2019). Dijital Hastalıklar. Der Yayınları.
- Kurzweil, R. (2019). İnsanlık 2.0. (çev.) Şengel, Mine. Alfa Yayınları. ISBN 9786051712550
- Layder, D. (2006). Sosyal Teoriye Giriş. (çev.). Tatlıcan, Ü. Küre Yay. ISBN 9756614390
- Lenski, G. (2005). Ecological-Evolutionary Theory: Principles and Applications. Colorado: Paradigm.
- Mattelart A. (2005). Gezegensel Ütopya Tarihi. (çev.). Çiltaş Solmaz, Şule. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Mayer, R. E. (2002). Multimedia Learning. The Psychology Of Learning And Motivation. 41, 85-139.
- Mazzucato, M. (2021). Girişimci Devlet: Kamu Sektörü-Özel Sektör Karşılıklı Masalının Çürütülmesi. (çev.). Soğançılar, Esin. Koç Üniversitesi Yayınları. ISBN 9786057685902
- McLuhan, M. (1995). Understanding Media: The Extensions of Man. MIT Press. ISBN 9780262631594
- Merton, R. K. (1938). Science, Technology and Society in Seventeenth Century England. Osiris 4, 360-632.
- Norris, P. (2001). Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and The Internet Worldwide. Cambridge University Press.
- Öz, İ. (2015). Sağlıkın McDonaldlaştırılması: Türkiye'de sağlık alanında yapılan düzenlemeler bağlamında bir inceleme. Atatürk Üniversitesi SBE. [Yayınlanmamış doktora tezi]
- Özben, M. (2011). Kutsallıkların Ölümcül Sıçrayışı: Yapay Kutsallıklar. Kadim Yay. ISBN 9789759000318
- Özben, M. (2017). Sosyolojik Kafa. Phoenix Yayınevi. ISBN 9786059801638
- Pacey, A. ve Bray F. (2021). Technology in World Civilization, revised and expanded edition A Thousand-Year History. The MIT Press. ISBN: 9780262542463
- Papert, S. (2020). Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas. Basic Books.
- Prensky, M. (2001a). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1, On the Horizon, 9(5), 1-6.
- Prensky, M. (2001b). Digital Natives, Digital Immigrants Part 2, On the Horizon, 9(6), 1-6.
- Quan-Haase, A. (2013). Technology and society: Inequality, power, and social networks. Oxford University Press. ISBN 978-0195437836.
- Schwab, K. (2017). The Fourth Industrial Revolution.
- Smith, M. R. ve Marx, L. (eds.) (1994). Does Technology Drive History? : The Dilemma of Technological Determinism. MIT Press. ISBN 9780585161075
- Sophie, W. ve Raechel, L. (2018). Wearable Technology: Present and Future. 91st World Conference of The Textile Institute. 23-26 Haziran, Leeds, İngiltere.
- Tainter, J., A. (1988). The Collapse of Complex Societies.
- Tenner, E. (1997). Why Things Bite Back: Technology and the Revenge of Unintended Consequences.
- Tilly, C. (2008). Toplumsal Hareketler. (çev.). Düz, Orhan. Babil Yay. ISBN 9789944990066
- Toffler, A. (2011). Şok / Gelecek Korkusu. (çev.). Sargut, A. Selami. Koridor Yayıncılık. ISBN 9789944983174
- Traxler, J. (2013). Mobile Learning: Shaping the Frontiers of Learning Technologies in Global Context. (eds.) R. Huang vd., Reshaping Learning, New Frontiers of Educational Research, 237-251.
- Turner, B. S. (2017). Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi. (çev.). Tatlıcan, Ümit. Sentez Yayınları
- Van Dijk, J. (2006). Digital Divide Research, Achievements And Shortcomings. Poetics, 34, 221–235.
- Wallerstein, I. (2006). Modern Küresel-Sistem. (çev.). Atalar, M. Kürşad. Pınar Yay. ISBN 9789753522342
- Weiser, M. (1991). The Computer for the 21st Century. Scientific American, Eylül 1991, 94-104.
- Wiley, D. (2006). The current state of open educational resources. Iterating Toward Openness Blog, <http://opencontent.org/blog/archives/247>
- Wyatt, S. (2008). Technological Determinism Is Dead; Long Live Technological Determinism. Handbook of Science and Technology Studies, (eds.) Hackett, E., Amsterdamska, O., Lynch, M. ve Wajcman, L. 165–80. The MIT Press. ISBN 9780262083645

Bölüm 16

Göç ve Toplumsal Değişme

Sait VESEK*

GİRİŞ

Göç giderek birbirine bağlanan bir dünyada günlük yaşamlarımızı etkileyen ekonomik, sosyal ve güvenlik boyutları olan karmaşık ve çok boyutlu bir realitedir. Hem ülke içinde gerçekleştirilen iç göç hem de ülke sınırlarının dışına yapılan göç, sadece mekansal olarak bir değişime indirgenemeyen, toplumun her kesiminden ve her kökenden insanı kapsayan ve çok çeşitli sonuçları olan bir süreçtir.

Kaynak: <https://www.indytrk.com/> ErişimTarihi: 14.05.2024

Bir ülkeyi terk ederek bir başka ülkeye yerleşme süreci olarak gerçekleşen dış göç, kaynak ülke ile hedef ülkeyi birbirine bağlayarak küresel göç örüntülerini meydana getirmektedir. Çoğu toplumda göç hareketleri demografik, ekonomik ve toplumsal dinamiklerin biçimlenmesine yardımcı olmaktadır. Göçün sınırları aşan ve toplumları yeniden şekillendiren dinamizmi, ulus-devletlerden oluşan uluslararası sistemin belirlediği sınırlar ile siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel

* Dr.Öğr.Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD.,
sait.vesek@balikesir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6485-721X

olarak gittikleri ülkelerde göçmenler demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önemli etkiler bırakmışlardır. Bu göçmenler süreç içerisinde adeta paradigma değişikliği yaratmışlardır. 60 yılı aşkın bir süredir Avrupa’da yaşayan Türk göçmenler devletlerin geri dönüşlerine ilişkin uyguladıkları sistematik ve planlı politikalara rağmen önemli bir bölümü hedef ülkelerde kalmış, zaman zaman ön-görülemeyen güçlükler karşısında yeni dinamikler yaratan stratejilere başvurmuş, hedef toplumun ayrılmaz bir parçası olmuş ve kendi geleceklerini adeta inşa etmişlerdir. Bu süreç içerisinde şimdiye kadar dört kuşak ortaya çıkmıştır. Bugün anne babası Avrupa’da doğmuş ve “Göçmen Çocuğu” ifadesi dışında değerlendirilmesi gereken dördüncü bir kuşaktan söz edilmektedir. Üçüncü kuşakla beraber göçmenlerin, hayatı önceki kuşaklara göre farklı değerlendirdiklerini söylemek mümkündür. Sahip oldukları meslekler, iş yaşamları, eğitim düzeyleri, insan ilişkileri, aidiyet duydukları ülkeler ve aidiyet düzeyleri ebeveynlerinkinden farklıdır. Tutum, davranış ve kendilerini ifade etme biçimlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. İlk kuşaklarla karşılaştırıldığında göçmenler sadece kendi ülkelerinden insanlarla iletişim kuran bir noktadan topluma her boyutta katılan profile doğru bir değişim geçirmişlerdir. Küreselleşmenin ve teknolojiadaki değişimlerin etkisiyle göçmenler bugün ulusötesi alan denilen çoklu mekanlarda yaşamaktadırlar. Tüm bunların yanında göç, ailenin yapısında, cinsiyet rollerinde de dönüşümler sağlamıştır. Kadınların sınırlı olan yaşam alanları güçle beraber genişlemiştir. Göçmenlerin hedef toplumlar üzerindeki olumlu katkılarını gören ülkeler de göçmenleri yerel topluma dahil etme yollarına başvurmuşlardır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi. İstanbul: *Nobel Yayınları*.
- Aksoy, E. (2010). Almanya’da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Öğrencilerin Kimlik Algılamaları ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık Sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7 (12), 7-38.
- Altındağ, O., Bakış, O., & Rozo, S. V. (2020). Blessing or Burden? Impacts of Refugees on Businesses and the Informal Economy. *Journal of Development Economics*, 146, 102490.
- Aydın, Y. (2021). Türk-Alman Göçü ve Siyaset Etkileşim, Değişim ve Dönüşüm. Misafir Göçmen Yerli: Almanya’ya İşgücü Göçünün 60’ıncı Yılı içinde (s. 111-141). İstanbul: İBB Yayınları.
- Aygül, H. H. (2018). Mültecilerin İşgücüne Katılımı ve Piyasaya Dair Deneyimleri. Hasan Hüseyin Aygül ve Erdal Eke (Ed.), 21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi içinde (s. 179-210). Ankara: *Nobel Yayınları*.
- Bartram, D., Poros, M. V. ve Monforte, P. (2019). Göç Meselesinde Temel Kavramlar. Çev. İttr Ağa-beyoğlu Tuncay. Ankara: *Hece*.
- Başkurt, R. (2009). Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12 (2), 81-94.
- Batalova, J. (2022). Top Statistics on Global Migration and Migrants. https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/source_images/Global_FRS2022-PRINT_FINAL.pdf
- Betts, A., Loescher, Gil. & Milner, J. (2015). Mülteci Koruma Siyaseti ve Pratiği. Özgün Emre Koç (Çev.). İstanbul: *İKÜ Yayınevi*.

- Bozkurt, U. (2023). II. Abdülhamid Dönemi Göç Hareketlerinin İktisadi Hayata Etkisi. İstanbul: *Beyan Yayınları*.
- Campbell, E. H. (2006). Urban Refugees in Nairobi: Problems of Protection, Mechanisms of Survival and Possibilities for Integration. *Journal of Refugee Studies*, 19 (3), 396-413.
- Canatan, K. (2020). Toplumsal Değişim Perspektifinden Göç Sosyolojisi. Ankara: *Eski Yeni Yayınları*.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (Çev.). İstanbul: *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Çakır, S. (2007). Kentleşme ve Gecekondu Sorunu. Isparta: *Fakülte Kitabevi*.
- Çetiner, S. ve Günay, E. (2021). Uluslararası Göçün Sosyo-Kültürel Etkilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(47), 1-21.
- Demirağ, H., Kakaşım C. (2018). Almanya'daki Türklerin Göç ve Entegrasyon Süreci: Birinci ve Üçüncü Kuşak Karşılaştırması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 75, 123-152. <http://dx.doi.org/10.26650/jspc.2018.75.0011>
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2008). Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Dinamikleri. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Ankara
- Dustmann, C., Preston, I. (2007). Racial and Economic Factors in Attitudes to Immigration. *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, 7(1), 1-39.
- Engin, M. (2021). Türkiye'de İç Göçün Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (41), 230-243.
- Erdoğan, M. M. (2021). Almanya'daki Türkler ve 60 Yıllık Muhasebesi: Karşılıklı Mantalite Değişimi. Misafir Göçmen Yerli: Almanya'ya İlgili Göçünün 60'ıncı Yılı içinde (s. 15-107). İstanbul: İBB Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2022). Suriyeliler Barometresi-2021 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Erkan, R. (2004). Kentleşme ve Sosyal Değişme. Ankara: *Bilimadamı Yayınları*.
- Erman, T. (2017). Köyden Kente Göç ve Gecekondu Olgusu. <https://www.altayli.net/koyden-kente-goc-ve-gecekondu-olgusu.html> Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2024.
- European University Institute (EUI) Why Do People Migrate? Theories. <https://www.futurelearn.com/courses/migration-theories/0/steps/35073> Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019.
- Global Refuge Staff (2022). What are the Economic Benefits of Refugees? <https://www.globalrefugee.org/news/what-are-the-economic-benefits-of-refugees> Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2024.
- Global Trends. (2021). The Future Migration. <https://www.dni.gov/files/images/globalTrends/GT2040/NIC-2021-02486--Future-of-Migration--Un sourced--14May21.pdf> Erişim Tarihi: 12 Haziran 2023.
- <https://www.unhcr.org/media/integration-resettled-refugees-essentials-establishing-resettlement-programme-and> Erişim Tarihi: 12 Ocak 2024.
- <https://www.unhcr.org/tr/39803-unhcr-calls-for-concerted-action-as-forced-displacement-hits-new-record-in-2022.html> 20 Ocak 2024.
- Ihlamur Öner, S. G. (2017). Uluslararası Göçle Bağlantılı Toplumsal Hareketler. Bilhan Kartal ve Belkis Kümbetoğlu (Ed.), Yeni Toplumsal Hareketler içinde (s. 132-155). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Internal Displacement Monitoring Centre IDMC. (2021). Global Report on Internal Displacement 2021. Geneva. Available at www.internal-displacement.org/global-report/grid2021/.
- International Organization For Migration IOM (2017). World Migration Report 2018. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf Erişim Tarihi: 12 Şubat 2024.
- International Organization For Migration IOM World Migration Report 2022. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/> Erişim Tarihi: 20 Mart 2024.
- International Organization For Migration IOM. (2008). Migrants and The Host Society: Partnerships for Success. <https://www.iom.int/migrants-and-host-society-partnership-success> Erişim Tarihi: 19 Mart 2024.
- International Organization For Migration IOM. (2010). Making Global Labour Mobility a Catalyst for Development. https://publications.iom.int/system/files/pdf/idm_12_en.pdf Erişim Tarihi: 20 Mart 2024.

- International Organization For Migration IOM. (2011). Migration and Social Change. <https://publications.iom.int/books/international-dialogue-migration-no-17-migration-and-social-change> Erişim Tarihi: 12 Şubat 2024.
- İçduygu, A. (2010). Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus Devlet İnşa Etmek ve Korumak. B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Ed.), Türkiye Uluslararası Göç-Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar içinde (s. 17-40) İstanbul: *Kitap Yayınevi*.
- İçduygu, A. (2012). 50 Years After the Labour Recruitment Agreement with Germany: The Consequences of Emigration for Turkey. *Perceptions*, XVII (2), 11-36.
- Jdc Quarterly Digest (2022). The Impact of Forced Displacement on Housing and Urban Settlement in Host Communities. Report. https://www.jointdatacenter.org/wp-content/uploads/2022/10/Quarterly-Digest_September-2022_Final-4.pdf Erişim Tarihi: 22 Mart 2024.
- Jo, J. (2023). The Effects of Migration on Socio Cultural Problems & Integration. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4426308> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4426308>
- Kale, B. (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri. Murat. Erdoğan ve Ayhan Kaya (Der.), Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'de Göçler içinde (s. 156-169). İstanbul: *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014) Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Göç Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Kanbir, Ö. (2022). Göç ve Ekonomik Gelişme. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, (JEBPIR), 8(2), 349-365.
- Kapı ve diğerleri. (2012). Tra2'de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma <https://www.serka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/96f347f64e7e7ed7671c0f69e9f654c8.pdf> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2024.
- Karpat, K. (2015). Önsöz. Murat. Erdoğan ve Ayhan Kaya (Der.), Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'de Göçler içinde (s. xxiii-xl). İstanbul: *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Kaya, A. (2021). Geçmişten Bugüne Almanya'da Türkler. Misafir Göçmen Yerli: Almanya'ya İşgücü Göçünün 60'ıncı Yılı içinde (s. 189-219). İstanbul: İBB Yayınları.
- Kaya, A., Kentel, F. (2005). Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi? İstanbul: *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Kaya, E. (2004). Kentleşme ve Kentileşme. İstanbul: *İlke Yayıncılık*.
- Kaya, İ ve Yılmaz Eren, E. (2014). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri. SETA. Rapor. <https://www.setav.org/turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-arada-kalanlarin-haklari-ve-yukumlulukleri/> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2024.
- Keleş, R. (2015). 100 Soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Gecekondu. İstanbul: Cem yayınevi.
- Kirişçi K. (1996). "Refugees of Turkish "Coerced Immigrants" since 1945 Origin: to Turkey", *International Migration*, 34(3): 385-412.
- Mutlu, A., Reyhan, H. Doğan. & H. H. (2016). Kentleşme. Ankara: *Palme Yayıncılık*.
- Mülteci Hakları Merkezi (2021). Suriye'den Gelen Sığınmacılar İçin Türkiye'de Geçici Koruma. <https://multecihaklari.info/tr/services/kayit-ve-status/?section=info-booklet> Erişim Tarihi:1 Mart 2024.
- OECD (2016), "Impacts of Immigration to Developing Countries", in *Perspectives on Global Development 2017: International Migration in a Shifting World*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2017-12-en.
- Ondgo. (2019). Investing in migrant entrepreneurship why developing the enterprising skills of migrants is good for the european economy. https://learnonthego.eu/documents/io-6/ONDGO%20Scientific%20Paper%20eVersion_EN.pdf Erişim Tarihi: 12.02.2020 .
- Osaze, E. D. (2017). The non-recognition or devaluation of foreign professional immigrants' credentials in Canada: The impact on the receiving country (Canada) and the immigrants. Yüksek Lisans Tezi. York University, Toronto, Ontario.
- Özbey K. (2018). Migration and Social Change: The Migration Experience of Modern Turkey. Hacı Karakuş Öztürk (Ed.) The Modernizing Process in Turkey içinde (s. 107-123). *Nomos Publications*.
- Özkan, R. (2019). Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLVII, 2019/2, 127-145

- Parla, A. (2023). Kırılgan Umut Türkiye'de Göç ve Aidiyetin Sınırları. İstanbul: *İletişim Yayınları*.
- Peköz, M. (2012). Küresel Kapitalizm ve Göçmenlik. İstanbul: *Karakoyun Yayıncılık*.
- Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türkler. Ankara: *Phoneix Yayınevi*.
- Şen, M. (2014). Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 1(40), 231-256.
- Şimşek, D. (2017). Göç Politikaları ve İnsan Güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği. *Toplum ve Bilim*. Sayı:140, 11-26.
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (Der.), *Kökler ve Yollar-Türkiye' de Göç Süreçleri içinde* (s. 447-473). İstanbul: *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Tekeli, İ. (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm. İstanbul: *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*.
- The Economist (2009). Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi. Anthony Giddens (Ed.), *Günseli Altaylar (çev.). Sosyoloji Başlangıç Okumaları içinde* (s. 522-527). İstanbul: *Say Yayınları*.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- UNCHR (2022). World Global Trends Forced Displacement in 2022. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2023-06/global-trends-report-2022.pdf> 20 Mart 2024.
- UNCHR. (2013). Integration of Resettled Refugees: Essentials for Establishing a Resettlement Programme and Fundamentals for Sustainable Resettlement Programmes
- UNCHR. (2022). What is the Difference between a Refugee and a Migrant? <https://www.unrefugees.org/news/what-is-the-difference-between-a-refugee-and-a-migrant/> 12 Şubat 2024.
- UNCHR. (2023). 2022 Küresel Eğilimler Raporu. <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022> 12 Ocak 2024.
- UNHCR Türkiye. (2023). UNHCR, zorla yerinden edilmenin 2022 yılında yeni bir rekor kırması nedeniyle ortak eylem çağrısında bulunuyor.
- Vesek, S. (2022). Bizim Mazi Zeval Oldu. Türkiye'deki Suriyelilerin Göç Deneyimleri Gaziantep ve İzmir Örneği. Ankara: *Nobel Yayınları*.
- Yavuz, S. (2020). Türkiye'de İç Göç Dinamikleri. F. Güllüoğlu (Ed.), *Göç Sosyolojisi içinde* (s. 84-133). Eskişehir: *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını*.

İnternet Kaynakları

- <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/refugees-asylum-seekers-and-migrants/>
- <https://www.dni.gov/files/images/globalTrends/GT2040/NIC-2021-02486--Future-of-Migration--Un-sourced--14May21.pdf>
- <https://www.internetgeography.net/topics/why-do-people-migrate/>
- <https://www.futurelearn.com/info/courses/migration-theories/0/steps/35080>
- <https://www.migrationpolicy.org/print/17530#Humanitarian%20migrants>
- <https://www.verikaynagi.com/grafik/nufus-tahmini-2020-2080/>
- <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi1.pdf>
- <https://www.futurelearn.com/info/courses/migration-theories/0/steps/35080>
- <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/refugees-asylum-seekers-and-migrants/>
- <https://www.lirs.org/news/why-do-people-immigrate-the-different-causes-of-immigration-lirs/>
- <https://www.verikaynagi.com/grafik/nufus-tahmini-2020-2080/>

Bölüm 17

Savaş

Barış ŞENTUNA*

Hüseyin ÖZDEMİR**

GİRİŞ

Etimoloji

Türkçede savaş sözcüğünün kullanımı 1300'lü yılların öncesine kadar gitmektedir. Savaş, söz söylemek anlamına gelen sav sözcüğünden türemiştir. +iş ekiyle birlikte eylemin adı olmuştur. (Nişanyan sözlük) İncil'in girişindeki "Önce söz vardı" gibi savaş söz konusu olduğunda da aynı örüntüyü görmekteyiz. Nasıl oluyor da insan sözden birbirlerini öldürdükleri bir duruma gelebilmektedir? Bu beşeri bilimlerde savaş çalışmalarının asli sorunudur. Birkaçı hariç tüm filozoflar savaşın olmaması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Fakat çağlar boyu savaş olmuştur ve olmaktadır.

Türk Dil Kurumuna göre ise savaş "Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele" (TDK) şeklinde tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumuna göre bir başka karşılık "mücadele" anlamına gelmektedir. "Kanser ile savaşını kaybetti." gibi ifadelerde kullanılan anlamıyla mücadele vurgulanmaktadır. Bu bizlere şu mantıksal çerçeveyi çizer. Sav ile başlayan, mücadele ile devam eden, çatışmaya çıkan ve en dar kapsamıyla iletişimin kesildiği silahlı olarak yapılan eylemdir savaş. Bu mantıksal örüntü önemlidir. Bu sebeple sosyolojiye geçmeden önce ilk olarak felsefi açıdan savaş kavramına değineceğiz.

Felsefe ve Savaş

Tüm insanlık tarihi düşünüldüğünde şüphesiz tüm bilimleri ve ilimleri düzenleyen, onları eleştirebilen, Deleuze'ün tabiri ile "kavram mühendisliği" yapan felsefedir. Fakat savaş söz konusu olduğunda felsefenin bu konuyu yeterince tartıştığı

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD., ejderkelebek@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-9982-8382

** Dr., Em. J. Özel Kuv. Alb., Güvenlik Uzmanı, huseyinozdemir1997@gmail.com

kayıplardır. Kadınların iş gücüne katılması, zorla çalıştırma, göç dolayısıyla yerinden ve aileden edilme, yetersiz beslenme çocukların savaşta maruz kaldığı direk etkilerdir.

Diğer taraftan savaşın dolaylı etkileri de çocukları vurmaktadır. Çocuk askerler modern çatışmaların acımasız bir gerçeğidir ve pek çok çocuk anlamadıkları savaşlarda savaşmak üzere zorla silah altına alınmaktadır. Bu tür deneyimlerin izleri ömür boyu sürebilmekte, ruh sağlıklarını etkilemekte ve çatışma sonrası normal bir hayat sürmelerini engellemektedir.

Eğitim, çocuklar için savaşın bir başka kaybıdır. Okullar genellikle tahrip edilir veya askeri kullanım için yeniden düzenlenir ve eğitim yolculuğu tehlikelerle dolu hale gelir. Okul eksikliği sadece çocukların entelektüel gelişimini değil, aynı zamanda gelecek beklentilerini ve toplumlarının uzun vadeli iyileşmesini de etkilemektedir.

KAYNAKLAR

- Al Jazeera, 10 Haziran 2024, Armed conflicts hit post-WWII record in 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2024/6/10/armed-conflicts-hit-post-wwii-record-in-2023>, erişim 15.06.2024
- Alpyürür F (2021). CLAUSEWITZ VE HEGEL'İN SAVAŞ DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME. Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları, 0(43), 11 - 33.
- Bakır, H. (2022). Rusya'nın Ukrayna işgalinin Avrupa mülteci mevzuatı ve Ukraynalı mülteciler üzerindeki hukuksal etkisi. Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi, (7)2, s. 45-60.
- Balibar É. (2010). 'Marxism and war', *Radical Philosophy*, 160-2, Mar/Apr.
- BM Raporu: İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırısında soykırım suçu iddiası, By euronews Yayınlanma Tarihi 25/03/2024
- BM Ukrayna Mültecileri Raporu, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Braddick M. J. (2000). *State Formation in Early Modern England, C.1550-1700*. Cambridge University Press.
- Calaprice, A. (2005). *The new quotable Einstein*. Princeton University Press. p. 173. ISBN 978-0-691-12075-1.
- Canatan, K. (2008) "Modernizm ve Postmodernizm Perspektifinden Toplumsal Değişme", *Hece, Aylık Edebiyat Dergisi*, 138/139/140: 110-119.
- Dora, S., & Sadakoğlu, M. (2022). "Rusya-Ukrayna savaşından nefret devşirmek: Suriyeli sığınmacılara yönelik çevrimiçi nefret söylemi üzerine bir araştırma". *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları Dergisi*, (5), s. 33-45.
- "Conflict-related civilian casualties in Ukraine" (PDF). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 27 January 2022. Retrieved 27 January 2022.
- Collins, R. (2008). *Violence: A Micro-sociological Theory*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt4cg9d3>
- Çakı F (2022), "Uygurluk-Modernlik Söylemlerinde Alternatifler ve Baykan Sezer", *Sosyologca*, 24, 93-108
- Çoban, B. (2022). "Durkheim'in bilgi ve toplum anlayışı üzerine bir değerlendirme". *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 9, 115-130.
- Duran,B., (2024), SETA 19 Mart 2024, "Üçüncü Dünya Savaşı'na Bir Adım mı?," <https://www.setav.org/yorum/ucuncu-dunya-savasina-bir-adim-mi>, erişim 19.07.2024
- Durkheim, E. (1897/1952). *Suicide: A study in sociology*. New York: The Free Press.
- Durkheim É. (1912), *Les Formes élémentaires de la vie religieuse : le système totémique en Australie*, Paris, Alcan.

- Durkheim É. (1915a), *The Elementary Forms of the Religious Life: A Study in Religious Sociology*, tr. J. W. Swain, London, Allen and Unwin.
- Durkheim (2020) *The Elementary Forms of the Religious Life*. Gece Kitaplığı, İstanbul DOI : 10.1097/00000446-191609000-00024
- Durkheim, E. (1986). What is a Social Fact?. In: Lukes, S. (eds) *The Rules of Sociological Method*. Contemporary Social Theory. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-16939-9_2
- Durkheim, E. (2015b). *İntihar*(Çev. Z. İlgelen). İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Engels, F. (1947). “Anti-Dühring : Herr Eugen Dühring’s revolution” in *Science*. Moscow :Progress Publishers,
- Financial Times, The editorial board (APRIL 18 2022) *Rebuilding trust over the Falkland Islands*.
- Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *Kapitalizm ve Şizofreni 1- Göçebilimi İncelemesi: Savaş Makinesi*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1990), 3.
- Göç İdaresi Başkanlığı <https://www.goc.gov.tr/>
- Güven, Ö. (2017) *Savaş Felsefeye Ne Sağlar? Savaş ve Toplum içinde Eğitim Kitabevi*.
- Herodotus (1920) with an English translation by A. D. Godley. Cambridge. Harvard University Press.
- International Migration Türkiye <https://turkiye.iom.int/tr>
- Joas H. (2003) *War and Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Jones K., “Israel-Gaza war brings 2023 journalist killings to devastating high” Committee to Protect Journalists, <https://cpj.org/reports/2024/02/israel-gaza-war-brings-2023-journalist-killings-to-devastating-high/>
- Karakoç, S. (2007). *Edebiyat yazıları I, Diriliş Yayınları*.
- Kára, K. (1968). On the Marxist Theory of War and Peace. *Journal of Peace Research*, 5(1), 1–27. <http://www.jstor.org/stable/422658>
- Kösemihal, N. Ş. (1971). *Durkheim sosyolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- MacMillan, M. (2023), *Savaş, Çatışmalar Bizi Nasıl Biçimlendirir? Alfa Yayınevi, İstanbul*.
- Malešević S. (2010) *The Sociology of War and Violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matthewman S. (2012) ‘Sociology and the Military’, *Social Space*, 4(2): 68–87.
- Nişanyan Sözlük, Savaş, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/sava%C5%9F> 21.07.2024
- UN Women, Women are increasingly at-risk in conflict, underrepresented in peace processes, according to UN Secretary-General report | UN Women – Headquarters erişim 28.06.2024
- UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü <https://www.unhcr.org/tr/>
- UNHCR Iraq Refugee Crisis, [https://www.unrefugees.org/emergencies/iraq/#:~:text=Nearly%201.2%20million%20Iraqis%20continue,\(as%20of%20April%202023\).&text=3%20million%20Iraqis%20are%20in,assistance%20\(as%20of%202023\).](https://www.unrefugees.org/emergencies/iraq/#:~:text=Nearly%201.2%20million%20Iraqis%20continue,(as%20of%20April%202023).&text=3%20million%20Iraqis%20are%20in,assistance%20(as%20of%202023).)
- Pieterse J. N. (2010). *Development theory: Deconstructions/reconstructions*. Los Angeles: SAGE.
- Pine Street Inn, (28.06.2024) “Facts about homeless veterans”. https://www.pinestreetinn.org/news_events/facts_about_homeless_veterans
- Ritzer, G. (2014). *Klasik sosyoloji kuramları* (H. Hülür, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Saygın, A. (2016). “Anthony Giddens’in sosyolojisinde modernliğin boyutları”. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 69–80. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akader/issue/28203/299484>
- Sağlık, C. (2017). “Emile Durkheim’in metodolojisi ve sosyolojisi”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 449–480.
- Sezer, B. (2021). *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Shah Anup, (Mayıs 22, 2003) “United Nations Reports on Massive Death Toll—From Sanctions,” *Global Issues*, p. 4, <http://www.globalissues.org/Geopolitics/MiddleEast/Iraq/Sanctions.asp#UnitedNationsreportsonmassivedeathto—fromsanctions>.
- Smith, P. (1991). “Codes and Conflict: Toward a Theory of War as Ritual”. *Theory and Society*, 20(1), 103–138. <http://www.jstor.org/stable/657489>
- Southall D. Abbasi K. (1998) *Protecting children from armed conflict* *BMJ*;316:1549–1550.
- Süreya, C. (2011). *Sevda Sözleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Swingewood, A. (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi* (Çev: O. Akinhay), İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları
- Şenel, A.,(2017), *Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim Ve Sanat Yayınları*, Ankara Türk Dil Kurumu, Savaş, <https://sozluk.gov.tr/erişim:2107.2014>

- Warren, M. E. (1992). "Max Weber's Nietzschean conception of power". *History of the Human Sciences*, 5(3), 19-37. <https://doi.org/10.1177/095269519200500303>
- Weber, M. (1978) *Economy and Society*, ed. G. Roth and C. Wittich. Berkeley: University of California Press.
- Weber, M. (1964). *Max Weber: The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press.
- Weber, M. (1968). *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology* (Vol. 1). New York: Bedminster Press.
- Weber, M. (1994). (1st EDT 1947) *Max Weber: The Theory of Social and Economic Organization*. New York: Free Press. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.276724/page/n2>
- Weber, M (1998) *Sosyoloji Yazıları* (Çeviri: T. Parla), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- West, B., & Matthewman, S. (2016). "Towards a strong program in the sociology of war, the military and civil society". *Journal of Sociology*, 52(3), 482-499. <https://doi.org/10.1177/1440783316654998>
- Varol, A. (2023). "Türk basınında göç ve sığınmacı temsili". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 92- 108. <https://doi.org/10.52642/susbed.1341670> Türk Basınında Göç ve Sığınmacı Temsili Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- Vision of humanity, Global Peace Index. "Highest number of countries engaged in conflict since World War II" <https://www.visionofhumanity.org/highest-number-of-countries-engaged-in-conflict-since-world-war-ii/>, erişim. 22.062024
- Yalçınkaya, H., ve Türkes K. T (2008). "Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4:7 (Şubat): 55-91.

Bölüm 18

Kentleşme ve Çevre Sorunları

Yonca ALTINDAL*

GİRİŞ

Kent, devingenliği olan toplumsal izlekleriyle bütün bir olgudur. Durağanlıktan uzak yapısı devinimi ortaya çıkarmış beraberinde kentleşme ve kentlileşmenin ne'liği ve nasıl'lığı üzerinde derin tartışmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Böylelikle kentlerin gelişme yazını içerisindeki var olma dinamikleri sanayileşme ve modernleşmenin içerimlerini de dâhil ederek değerlendirmelerin yapılmasını da elzem hale getirmiştir. Tek bir kent yapısı olmadığından dolayı kentleşme ve kentlileşmenin de farklı nüveleri olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü kent, kentleşme ve kentlileşme birbirleriyle doğrudan ilintili oldukları için dinamik doğaya sahiptirler ve bu da haliyle toplumsalın sorgulanmasını karşımıza çıkarmıştır.

Kentler, geçmişten günümüze kadar devamlı akışkan doğasına bağlı olarak canlı bir şekilde var olmaktadır. Kentlerin dinamik serüveni pür tarihsel geçmişinin yanı sıra pek çok olgusal bağlamı ve farklı sosyal bilim disiplinlerini de ele alarak değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu disiplinlerin içerisinde özellikle kent sosyolojisi alanı kentlerin, kentleşme ve kentlileşme ile ilintisine ve kentleşme yazınına ilişkin pek çok kapı aralamaktadır.

Kentlerin yapısı beraberinde gelişme/geliş(e)meme sorunlarının irdelenmesini de görünür kılmaktadır. Gelişmenin temel ölçütü ise mekânsal düzlemdeki konut yapılarının varlığı ve bu yapıların sosyal donatı alanı olarak inşa edilme görünümleri, insana ve yaşama dair sundukları ya da sun(a)madıkları ile belirlenmektedir. Konutların çokluğu ya da kullanılan malzemelerin kalitesi insanları cezbeden bir öncelik olarak görülmekte ise de piyasacı toplum yapısını ilke edinen kapitalizm tarafından her geçen gün tabiri caizse pompalanmaktadır. Ancak esas önemli olan husus sosyal devlet anlayışı içerisinde konutların gerçekten söylem-

---

* Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD., yoncaaltindal@balikesir.edu.tr, yoncaaltindal@yahoo.com.tr, yoncaaltindal35@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-1240-127X

gösterilmiştir. Eğitim ve sağlık olanaklarının gecekondü bölgelerine uğramadığı kentsel alanların tasarlanması İstanbul ve İzmir’de de fazlaca görülmüştür.

Enformelleşmenin ve sanayisizleşmenin artışı ile birlikte kent politikaları özellikle 1970 sonrasında yaşanan petrol krizinin yarattığı toplumsal ve politik değişimlerden etkilenmiştir. Neo-liberal politikaların kentsel dönüşüm projeleri gecekondü bölgelerini alışveriş merkezilerine, stadyumlara ya da rezidanslara bırakmıştır. Bu soylulaştırmanın sınıfsal anlamdaki görünümü yoksul insanların kapitalist kentsel rantal politikalar etrafında şekillenen politikalarındaki yerinden edinilme öykülerine dayanmaktadır. Mekânın yoksullaştırılmasında altı sınıf insanların TOKİ’lere yönlendirilmesi aslında bir anlamda kentin en yaşanılmaz alanlarına itilmeleri ile görünür kılınmıştır. Altındal’ın da vurguladığı üzere Neo-liberal piyasacı politikaların yaratmış olduğu sınıfsal farklılıkların keskin etkisi ile birlikte mekânsal ayrışma kendisini açıkça hissettirmektedir (2020: 162). Gottdiener’in da benzer doğrultuda ifade ettiği üzere “kapitalizmin mekânda yeniden üretimini toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutlarda yeniden dizayn etmektedir” (2001: 253-256). Böylelikle kentler dönüşüme uğramaktadır. Kentsel politikaların özünü de sermayenin gücüne dayalı olarak kentin varsıllarının rahat edeceği yeni kentsel mekânlar tasarlamak ve bu alanlardan dışlanan yoksullar oluşturmaktadır.

Kent böylece az gelişmiş ülkelerin kentleşme dinamiklerinde sınıfsal farklılıkların arttığı ve toplumsal eşitsizliklerin yaşandığı mekânlara dönüşmüştür. Kentsel dönüşüm adı altında kentsel rantal alanlarına olanak tanıyan serbest piyasacı politikalarından vazgeçilmediği sürece sosyal adalet ilkesinin kentleşme ve kentleşme olgularında karşılık bulması için başka bir bahar sabahı gün ışıırken uyanmaya ve hayalleri ertelemeye itecektir. Son kertede kentlerin yalnızca varsılların değil yoksulların da mekânları olduğu heterojen grup ve davranış örüntüleriyle yaşamalarına olanak tanıyacak hak temelli kentsel politikaları metinlerinde kent sosyologlarının imzalarını görmek hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Akpınar, İ. &Paker, N. (2007). **Küresel İstanbul’un Mekânsallaşması**: “Kap(ı/a)lı özel siteler”, IAPS-CSBE Network Kitap Serisi: 7-Kent, Kültür ve Konut, ss. 168-176, İstanbul.
- Aktar, A. (2001). Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arı, K. (2003). Büyük Mübadele, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Altındal, Y. (2010). Kentleşme Sürecinde Hemşehrilik Olgusu ve Mekânsal Kümelenmede Yeniden Üretilen Kimlik, *Kent ve Toplumsal Dergisi*, Sayı: 2, Ankara.
- Altındal, A. (2016). “Türkiye’de Turizm Sektöründe Kadın Girişimciliğinin Gelişiminin İncelenmesi: Batı Akdeniz Bölgesi-Güney Ege Bölgesi Karşılaştırması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- Altındal, Y. (2017). *Kir’in Muhatabı: Kadın Kat Görevlilerin Hayata Tutunma Dinamikleri*, Çalışma Haya-

- tında Kadın, Marmara Üniversitesi Kadın ve Aile Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü Yayınları, İstanbul. ss. 231-256.
- Altındal, Y. (2020). Kentsel Adaletin Temsil Edil(e)memesi Ekseninde Ekümenopolis (Ucu Olmayan Şehir) Filminin Sosyolojik Okuması, *Opus-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(23), 2200-2230.
- Altuntaş, N. (2001). "Gecekondu, Getto ve Kimlik", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 4, Sayı: Güz 1, Sosyoloji Derneği, Yayınları, Ankara, ss.11-28.
- Ayhan Tarhan, B. (2006). "Ankara, Kent ve Modernleşme", Sanki Viran Ankara, Ed.: Funda Cantek, İletişim Yayınları, Ankara.
- Bozdoğan, S. ve Kasaba, R. (1998). (Der.) Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Brenner, N. (2000). The Urban Question as a Scale Question: Reflection on Henri Lefebvre, Urban Theory And The Politics of Scale. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24 (2), pp. 361-378.
- Brueckner, J.K. (2001). Urban Sprawl: Lessons from Urban Economics, Brookings Wharton Papers on Urban Affairs.
- Clarke, S. (2005). "The Neoliberal Theory of Society", Alfredo Saad-Filho and Deborah Johnston (Eds.), *Neoliberalism A Critical Reader (İçinde)*, Pluto Press, London, pp.50-59.
- Davis, M. (2007). *Gecekondu Gezegeni*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Erder, S. (1996). İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gottdiener, M. (2001). Mekân kuramı üzerine tartışma: Kentsel praksise doğru. (Çev. H. Ç. Keskinok), *Praksis*, 2, 248-269.
- Işık ve Pınarcıoğlu, M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakayacı, Ö. & Karakayacı, Z. (2012) Kentsel Saçaklanma Alanlarında Arsa/Arazi Değerini Belirlemeye Yönelik Yöntem Önerisi, *International Journal of Social Science*.
- Karpat, K. (1985). Population Movements in the Ottoman State in the Nineteenth Century, Ottoman Population, 1830-1914. The University of Wisconsin Press, pp, 86-105.
- Keleş, R. (1993). *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)* (İstanbul: IULA-EMME Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı Yayını, Kent Basımevi).
- Keleş, R. (2008). *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 10. Baskı.
- Kıray, M (2006). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kurtuluş, H. (1999). The Roles of Çifliks on The Formation of The Metropolitan Fringe in the Expansion of İstanbul Metropolitan Area, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Odtü, Ankara.
- Kurtuluş, H. (2009). Kentsel Dönüşümün Ekonomi Politikası, *İktisat Dergisi*, Sayı:499.İstanbul.
- Kurtuluş, H. (2010). "Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi", Türkiye'de Kent Sosyolojisi Çalışmaları, İstanbul: Örgün Yayınevi. ss. 175-225.
- Moulaert, F., Rodriguez, A. & Swyngedouw, E. (Eds) (2001). Social Polarization in Metropolitan Areas: The Role of New Urban Policy, Special Issue, *European Urban and Regional Studies*, 8(2).
- Önal Hoşkara, Ş. (2007). "Anadolu-Türk Kentlerindeki Kentsel Mekânlara-Meydanlara Fonksiyonel Bir Bakış", İn. Ed. Ayşegül Mengi, Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine: Ruşen Keleş'e Armağan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara. ss. 215-220.
- Pierson, C. (1991). *Beyond The Welfare State, The New Political Economy of Welfare*. University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Pierson, C. (1995). "The Creeping Nationalization of Income Transfers in The United States, 1935-94", *Socialism After Marxism: The New Market Socialism*. Edit: S.C. Pierson, University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Standing, G. (2014). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*. (E. Bulut, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Suher, H. (1991). "Kentleşme ve Kentleşme Politikaları", *Türkiye Sosyal Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı (Tüses)*, İstanbul.
- Şenyapılı, T. (1998). "Cumhuriyet'in 75. Yılı Gecekondu'nun 50. Yılı," 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı, İstanbul
- Şenyapılı, T. (1992). A New Stage of Gecekondu Housing in İstanbul" Development of İstanbul Metropolitan Area and Low Cost Hpusing, T.S.S.A, Municipality of Greater İstanbul: IULA-EMME,

- İstanbul. pp.182-209.
- Tekeli, İ. (1987). Kent Toprağında Mülkiyet Dağılımı ve El Değiştirme Süreçleri”, Ankara: 1985’den 2000’e İçinde, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara. ss.87-104.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul. ss.1-24.
- Toksöz, G. (2012). *Kalkınmada Kadın Emeği*, Varlık Yayınları: İstanbul.
- Warner, M., & Gerbasi, J. (2004). Rescaling and Reforming the State Under Nafta: Implications for Subnational Authority. *International Journal of Urban and Regional Research* 28 (4), pp. 858-73.

Bölüm 19

Afetler ve Toplumsal Değişim

Fahri ÇAKI*

GİRİŞ

Afet ortamı sosyal olgular ve toplumsal değişim hakkında bilgi edinmek, sosyal ilişkileri ve grup temelli kalıpları incelemek ve sosyal sorunları ortaya çıkarmak için stratejik bir alan olarak görülebilir. Bu yüzden sosyologlar bir çeşit kolektif stres durumu olan afetlerden öğrenerek sosyolojik bilgiye katkıda bulunma arzusuyla hareket etmişlerdir.

Bu bölüm, spesifik olarak afetler ve toplumsal değişme arasındaki ilişkiye odaklanacaktır. Bu bağlamda yanıt aranacak en önemli sosyolojik sorular şunlardır: Afetler toplumsal yapıyı değiştirmekte midir yoksa devam mı ettirmektedir? Toplumlar ve topluluklar afet karşısında ne tür tepkiler verir ve bu tepkiler toplumsal gruplara göre nasıl farklılaşır? Afetler herkesi aynı şekilde mi etkilemektedir? Kuşkusuz bu sorular yanıtlanması kolay değildir. Elbette sosyologlar bu tür sorulara yanıt ararken birçok afet deneyimi hakkında yürüttükleri saha çalışmalarının verilerinden yararlanırlar. Ancak basit bir gerçek var: her afet aynı değildir ve her afettede topluluk afetten aynı derecede etkilenmez. Bu yüzden bu sorulara verilebilecek evrensel geçerlilikte yanıtlardan söz etmek güçtür. Ayrıca deneyimlenen ve incelenen afetlere ilişkin veriler kadar afete bakış tarzımızı belirleyen kuramsal ardalanımız da yanıtlarımızı etkileyebilecek bir faktördür. Bu gerçeklere rağmen bu bölümde Dünyada ve Türkiye’de yaşanan önemli afetlere referansla mevcut literatür temelinde bu sorular tartışılacaktır.

Tartışma, öncelikle toplumsal değişim, afet ve afet sınıflandırmalarına ve ilgili kırılganlık ve dirençlilik kavramlarına kısaca göz atmakla başlayacak ardından büyük felaketlerin antik uygarlıkların çöküşündeki rolü ve kolonyalizm ve kalkınma çabalarının afetle ilişkisi gibi makro değişimler temelinde ilerleyecektir. Daha sonra afetlerin toplum-İçi değişime etkileri ele alınacaktır. Bu bağlamda Nigg ve

---

* Prof.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD., cakifahri@balikesir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8895-2297

Afetlerin toplumsal değişime etki ettiği açıktır. Ancak bu etkinin yapısal bir değişim yaratıp yaratmadığı o kadar net değildir. Yapısal bir değişimden söz edebilmek için işbölümünde bir değişiklik; değişime uğrayan birimin tabakalaşma sisteminde bir değişiklik; sistemin çeşitli kısımlarında veya sektörlerinde farklılaşan büyüme gibi bir veya daha fazla alanda yapısal dönüşümün açıkça gözlenebilmesi gerekir.

Nigg ve Tierney'in (1993: 34) belirttikleri gibi afetlerin asıl toplumsal etkisinin halihazırda başlamış ve sürmekte olan değişiklikleri hızlandırmak olduğunu söylemek makul bir çıkarım olacaktır. Yani afetler aslında bir katalizör görevi görmektedirler. Önceden başlamış bir değişim süreci yoksa kendi başına afetin bir değişim yaratması küçük bir olasılıktır. Afetlere rağmen içinde gerçekleştiği sosyal sistemler bir şekilde kendilerini restore etmeyi başarmaya meyyaldirler. Stallings'in (1988, 2002) ileri sürdüğü gibi, toplumsal yaşamı karakterize eden eşitsizlik ve sömürünün, afetler sırasında geçici olarak askıya alındığını, ancak kısmen devletin kendisini toplumsal yaşama müdahale etmesi nedeniyle iyileşme döneminde yeniden tesis edildiğini ve genişletildiğini söylemek mümkündür. Afet sonrası dönemde, afetin yol açtığı aksaklıktan yararlanabilecek ve baskın çıkarılara meydan okuyabilecek gruplar ortaya çıkmadıkça değişim pek olası değildir (Nigg & Tierney, 1993: 35).

KAYNAKLAR

- AIDR (2017). *Communities Responding to Disasters: Planning for Spontaneous Volunteers*. Australian Disaster Resilience Handbook 12.
- Altun, F. (2022). "Dezenformasyon Gölgesinde Dijital Aktivizm Ve Siyasal Katılmaya Bağlı Olarak Sosyal Medyanın 'Öteki' Yüzü." 5. *Uluslararası Sosyal Bilimler Ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu (Usves) Tam Metin Kitabı*. ISBN: 978-625-7501-57-6.
- Arcaya, M., Raker, E. J. & Waters, M. C. (2020). "The Social Consequences of Disasters: Individual and Community Change" *Annu. Rev. Sociol.* 2020. 46:671-91.
- Australian Red Cross (2010). "Spontaneous Volunteer Management Resource Kit. Helping to Manage Spontaneous Volunteers in Emergencies" https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/05_2012/spontaneous.pdf (Erişim tarihi: 13.05. 2018).
- Bağlı, M. (2023). "Deprem ve Kötülük Sorunu", iç. Fahri Çakı ve Kadir Canatan (ed.) *Deprem ve Toplum*, Konya: Çizgi Yay. 211-225.
- Bankoff, G. (2001). "Rendering the world unsafe: 'vulnerability' as western discourse", *Disasters*, Vol. 25 No. 1, pp. 19-35.
- Barton, A. H. (1969). *Communities in Disaster: A Sociological Analysis of Collective Stress Situations*. New York: Doubleday.
- Bello, O., Bustamante, A. & Pizarro, P. (2021). *Planning for disaster risk reduction within the framework of the 2030 Agenda for Sustainable Development*, Project Documents (LC/TS.2020/108), Santiago, Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC).
- Blaikie P, Cannon T, Davis I, & Wisner, B. (1994). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability, and Disasters*. London and New York: Routledge.
- Bolin, B. (2007). "Race, class, ethnicity, and disaster vulnerability" in *Handbook of Disaster Research*, ed.H. Rodríguez, EL Quarantelli, R.R. Dynes, pp. 113-29. New York: Springer

- Bradshaw, S. (2001). *Dangerous liaisons: Women, men, and Hurricane Mitch*. Managua, Nicaragua: Fundacion Puntos de Encuentro.
- Caldera, H.J. & Wirasinghe, S.C. (2022). "A universal severity classification for natural disasters", *Natural Hazards* (2022) 111:1533–1573 <https://doi.org/10.1007/s11069-021-05106-9>.
- CRED (Centre for Research on the Epidemiology of Disasters) (2020). EM-DAT International Disaster Database [online] <https://www.emdat.be/> (Erişim: 13.04.2018).
- Çakı, F. (2020). "Giriş" iç. Fahri Çakı (ed.) *Modernitenin Pandemik Halleri*. Ankara: Nobel Yay.
- Çakı, F. (2022). "Kırılganlık Perspektifinden Afet ve Afetzedeler" iç. Ayşegül Demir (ed.) *Dezavantajlı Gruplar Sosyolojisi*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yay.
- Çakı, F. (2023). "Afetlerde Hayırseverlik ve Gönüllülük", iç. Fahri Çakı ve Kadir Canatan (edt.) *Deprem ve Toplum*, Konya: Çizgi Yay. 211-225.
- Dirimeşe, (2023). "Deprem ve Sosyal Medya", in Fahri Çakı & Kadir Canatan (edt.) *Deprem ve Toplum*, Konya: Çizgi Yay. 491-502
- Dynes, R. (2000). "The Dialogue between Voltaire and Rousseau on the Lisbon Earthquake: The Emergence of a Social Science View". *International Journal of Mass Emergencies & Disasters* 18, 1: 97-115.
- Edmonds, K. (2012). "Beyond Good Intentions: The Structural Limitations of NGOs in Haiti", *Critical Sociology*, 39(3) 439–452.
- Enarson, E., Fothergill, A., & Peek, L. (2018). Gender and disasters. In H. Rodriguez, W. Donner, & J. E. Trainor (Eds.), *Handbook of disaster research* (2nd ed., pp. 205–223). New York: Springer.
- Erikson, K.T. (1976). *Everything in Its Path: Destruction of Community in the Buffalo Creek Flood*. New York: Simon & Schuster.
- Faas, A.J. (2018). "Petit capitalisms in disaster, or the limits of neoliberal imagination: displacement, recovery, and opportunism in highland Ecuador", *Economic Anthropology*, Vol. 5 No. 1, pp. 32-44.
- Fisher, S. (2005). *Gender based violence in Sri Lanka in the aftermath of the 2004 Tsunami crisis: The role of international organizations and international NGOs in prevention and response to gender based violence*. Unpublished paper.
- Fritz, C. E.(1961). "Disaster" In Robert K. Merton and Robert A. Nisbet (eds.), *Contemporary Social Problems*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Furedi, F. (2007). "Changing Meaning of Disaster," *Area*, 39 (4), 482-489.
- Gurung, S. & Kandangwa, S. (2016). *Preparing to Volunteer in Disaster Situation A Study of Volunteers' Experiences in the April 2015 Nepal Earthquake*. Thesis, Spring 2016 Diaconia University of Applied Sciences, Degree Programme in Social Services Option in Community Development Work, Bachelor of Social Services (UAS).
- Helsloot, I. & Ruitenber, A. (2004). "Citizen Response to Disasters: A Survey of Literature and Some Practical Implications." *Journal of Contingencies and Crisis Management* 12 (3): 98 – 111.
- Hsu, M., Howitt, R. & Miller, F. (2015). "Procedural vulnerability and institutional capacity deficits in post-disaster recovery and reconstruction: insights from wutai rukai experiences of typhoon morakot", *Human Organization*, Vol. 74 No. 4, pp. 308-318.
- Hyndmann, J. (2009). Siting conflict and peace in post-tsunami Sri Lanka and Aceh, Indonesia. *Norwegian Journal of Geography* 63: 89–96.
- Khan, H., Vasilescu, L.G. & Khan, A. (2008). "Disaster management cycle – a theoretical approach," *Management & Marketing*. 6(1): 43-50.
- Koh, H.K., Cadigan, R.O. (2008). "Disaster Preparedness and Social Capital." In: Kawachi, I., Subramanian, S., Kim, D. (eds) *Social Capital and Health*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-0-387-71311-3_13
- Kroll-Smith, S. (2018). *Recovering inequality: Hurricane Katrina, the San Francisco earthquake of 1906, and the aftermath of disaster*. Austin, TX: University of Texas Press.
- Leroy, S. A.G. (2020). *Natural Hazards, Landscapes and Civilizations*. Elsevier
- Logan, J.R., Issar, S., & Xu, Z. (2016). "Trapped in place? Segmented resilience to hurricanes in the Gulf Coast, 1970–2005". *Demography* 53(5):1511–34.
- Marchezini, V. (2015). "The biopolitics of disaster: power, discourses, and practices", *Human Organization*, Vol. 74 No. 4, pp. 362-371.
- Nigg, J. M. & Tierney, K. J. (1993). "Disasters and Social Change: Consequences for Community Construct and Affect" University of Delaware Disaster Research Center Preliminary Paper #195.

- Okumuş, E. (2002). "Tabii Afetler, Din ve Toplum", *İslami Araştırmalar Dergisi*, cilt 15, sayı 3, Ss. 339-373.
- Oliver-Smith, A. (1996). "Anthropological Research on Hazards and Disasters", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 25 (1996), pp. 303-328.
- Oliver-Smith, A. (1999). "Peru's five-hundred-year earthquake: vulnerability in historical context", in Oliver-Smith, A. and Hoffman, S.M. (Eds.), *The Angry Earth: Disaster in Anthropological Perspective*, Routledge, New York, NY, pp. 74-88.
- Pais, J.F & Elliott, J.R. (2008). "Places as recovery machines: vulnerability and neighborhood change after major hurricanes." *Soc. Forces* 86(4):1415-53.
- Peek, I. (2021). "Sociology of Disasters " in B. Schaefer Caniglia et al. (eds.), *Handbook of Environmental Sociology*, Handbooks of Sociology and Social Research, https://doi.org/10.1007/978-3-030-77712-8_11.
- Quarantelli, E.L. (2000). "Emergencies, Disasters and Catastrophes Are Different Phenomena" University of Delaware Disaster Research Center, Preliminary Paper #304.
- Raker, E.J. (2020). "Natural hazards, disasters, and demographic change: the case of severe tornadoes in the United States, 1980-2010". *Demography* 57: 653-74.
- Rist, G. (2010). "Development as a Buzzword" in Andrea Cornwall & Deborah Eade (Eds.) *Deconstructing Development Discourse Buzzwords and Fuzzwords*, Oxford, Oxfam GB.
- Roth, F. & Prior, T. (2019). "Volunteerism in Disaster Management – Opportunities, Challenges and Instruments for Improvement," *Risk and Resilience Report*, Center for Security Studies (CSS), ETH Zürich.
- Ryan, W.B.F. & Pitman, W. (1998). *Noah's Flood: The New Scientific Discoveries About the Event That Changed History*, New York: Simon & Schuster.
- Schuller, M. (2016). "The tremors felt round the world': Haiti's earthquake as global imagined community", in Button, G.V. and Schuller, M. (Eds), *Contextualizing Disaster*, Berghan, New York, NY, pp. 66-88.
- Stallings, R. A. (1988). "Conflict in Natural Disasters: A Codification of Consensus and Conflict Theories." *Social Science Quarterly*, 69: 569-586.
- Stallings, R. A. (2002). "Weberian political sociology and sociological disaster studies." *Sociological Forum*, 17(2), 281-305.
- Sun, L. & Faas, A.J. (2018). "Social production of disasters and disaster social constructs An exercise in disambiguation and reframing," *Disaster Prevention and Management*, Vol. 27 No. 5, 2018, pp. 623-635.
- Taşgetiren, Ö. (2023). "Deprem ve Siyaset", iç. Fahri Çakı ve Kadir Canatan (edt.) *Deprem ve Toplum*, Konya: Çizgi Yay. 335-350.
- TBMM (2023). *TBMM 2023 Deprem Araştırma Komisyonu Raporu*. 25 Mayıs 2023 (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023).
- Tierney, K.J. (2019). *Disasters: A sociological approach*. Medford, MA: Polity Press.
- Tierney, K. J. (1989), "Improving theory and research on hazard mitigation: political economy and organizational perspectives", *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, Vol. 7 No. 3, pp. 367-396.
- TMMOB Makina Mühendisleri Odası (2012). *Türkiye'de Deprem Gerçeği Ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası'nın Önerileri*. Genişletilmiş İkinci Baskı, Nisan 2012, Yayın No: MMO/587. S.2.
- UN (2005). *Report of the World Conference on Disaster Reduction (A/CONF.206/6)*, Kobe.
- UN/ISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction). (2004). *Terminology: Basic Terms of Disaster Risk Reduction*. www.unisdr.org/eng/library/lib-terminology-eng%20home.htm, (Erişim 18/07/2019).
- UNDP (2012). *Volunteerism and Disasters* An extract from the 2011 State of the World's Volunteerism Report. https://www.preventionweb.net/files/33033_33033bookletswvrvolunteerismanddisa.pdf (Erişim tarihi: 21.04.2023).
- Üstün, A. (2023). "Tarihte Önemli Depremler ve Afete Bakışta Değişimler", iç. Fahri Çakı ve Kadir Canatan (edt.) *Deprem ve Toplum*, Konya: Çizgi Yay. 41-56.
- van Bavel, B., Curtis, D., Dijkman, J., Hannaford, M., de Keyser, M., van Onacker, E. & Soens, T. (2020). *Disasters and History The Vulnerability and Resilience of Past Societies*. Cambridge University Press.
- Waddell, E. (1975). "How the engas cope with frost: responses to climatic perturbations in the central highlands of New Guinea", *Human Ecology*, Vol. 3 No. 4, pp. 249-273.

- Weber, L. & Peek, L. (2012). *Displaced: Life in the Katrina Diaspora*. Austin: Univ. Tex. Press.
- Wiest, R.E., Mocellin, J.S.P., & Motsisi, D.T. (1994). *The needs of women in disasters and emergencies*. Report prepared for the United Nations Development Programme and the Office of the United Nations Disaster Relief coordinator. Winnipeg, Manitoba (June 20, 1994); <http://online.northumbria.ac.uk/geographyresearch/gdn/resources/women-in-disaster-emergency.pdf>.
- Wisner, B. (1993). "Disaster Vulnerability: Scale, Power and Daily Life." *GeoJournal* 30 (2): 127-140.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T. & Davis, I. (2003). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*, Routledge, London.
- Yıldırım, E. (2023). "Depremde Dinin Toplumsal Anlamı ve Dini Topluluklar", iç. Fahri Çakı ve Kadir Canatan (edt.) *Deprem ve Toplum*, Konya: Çizgi Yay. 143-158.
- Yılmaz, S. ve Işıtan, İ. (2012). "Doğal Afetlerin Psiko-Sosyal Sonuçları: Van Depremi Örneği", *Toplum Bilimleri*, 6 (11) : 7-29.

Bölüm 20

Tabakalaşma ve Eşitsizlik: Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar

Murat YÜKSEL*

GİRİŞ

İlk topluluklardan günümüze kadar gelen bütün insanlık tarihi, insanın çok değişik biyolojik ve sosyal yapılara sahip bir varlık olduğunu göstermektedir. Bu farklılıkların yaş, cinsiyet, ırk, etnisite, zekâ ve benzeri doğal özellikleriyle birlikte; servet, eğitim, itibar, statü, şan, şöhret ve benzeri sosyal yönleri de bulunmaktadır. Bütün bu farklı özelliklerin, toplumsal yaşamda çeşitli hiyerarşik oluşumları da meydana getirdiği söylenebilir.

İnsanlık tarihinin uzun bir döneminde, doğal olduğu düşünülen bu hiyerarşik ilişkiler ve yapılanmalar; XVI. ve XVII. yüzyıllardan itibaren, bilimsel gelişmelerin, ekonomik ve sosyal dönüşümlerin de etkisiyle, artık doğal kabul edilmemiş ve tartışılmaya başlanmıştır. Günümüz dünyasında, tabakalarla farklı şekillerde karşılaşmaktadır.

Ayrıca Batı’da “Aydınlanma Çağı” olarak bilinen XVII. ve XVIII. yüzyıllar; rasyonalitenin öne çıkmaya başladığı, sükelikleşme eğilimlerinin görülmeye başlanmasıyla dinin toplum üzerindeki belirleyiciliğinin azalmaya başladığı yıllar olmuştur. Bir taraftan Sanayi Devrimi’nin, diğer taraftan Fransız İhtilali’nin etkileri toplumda daha önce görülmemiş hızda dönüşümler yaşanmasına sebep olmuştur.

Sanayileşmenin her geçen gün daha büyük bir şekilde yaygınlaştığı dünyada; bilinen geleneksel hiyerarşik ilişkilerin yerini sınırları daha belirsiz olan yeni hegemonik ilişkilere bırakması tabakalaşma olgusuna da kaçınılmaz olarak yeni boyutlar kazandırmış, onu sosyolojinin temel konularından biri haline getirmiştir. Aslında sosyal tabakalaşma, sosyoloji dünyasının her zaman gündeminde olan bir konu olmuştur. Günümüzde tabakalaşmanın yeni boyutlar kazanması da onun hala hem dünyada hem Türkiye’de güncelliğini koruduğunu göstermektedir.

---

* Doç.Dr., Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD., muratyuksel@odu.edu.tr
ORCID iD: 0000-0003-4448-4062

Günümüz modern dünyasında her şey çok hızlı değişmektedir. Ortaya çıkan yeni koşulları eski kavramlar ve kuramlar ile yeterince açıklığa kavuşturmak çok mümkün gözükmemektedir. Bir diğer ifadeyle, toplumların dinamik yapısından dolayı bazı eski kavramsallaştırmalar ve kuramsal yaklaşımlar günümüze özgü toplumsal olguları –burada tabaka farklılıklarını- anlamayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla yeni koşulları anlayabilmek ya da açıklayabilmek için yeni kavramlara ve farklı kuramsal yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Bu çalışma kapsamında ele aldığımız farklı kuramsal yaklaşımlar da bu değişimi anlamaya çalışmanın birer ürünüdürler. Her bir kavramsallaştırma ve kuram günümüz toplumlarında tabaka farklılıklarını ve eşitsizliği anlamak için bize kılavuzluk etmektedirler.

KAYNAKLAR

- Abrahamson, M. (1990). *İşlevselcilik*. Çeviren: Nilgün Çelebi. Konya: Sebat Ofset.
- Akpınar, A. (2011). Toplumsal Değişme ve Küreselleşme. İçinde: *Yeni Toplumsal Hareketler*. Editörler: Bilhan Kartal, Belkıs Kümbetoğlu (2-32). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Amman, MT. (1995). Sosyal Tabakalaşma ve Günümüz Fransız Sosyolojisinin Yaklaşımları. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Aron, R. (2007). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. 7. Baskı. Çeviren: Korkmaz Alemdar. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aron, R. (1997). *Sanayi Toplumu*. 2. Baskı. Çeviren: E Gürsoy. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Aron, R. (1992). *Sınıf Mücadelesi*. 2. Baskı. Çeviren: Erol Güngör. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Arslantürk, Z., Amman, MT. (2012). *Sosyoloji-Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. 8. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Balibar, E. Wallerstein, I. (2007). *İrk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler*. Çeviren: Nazlı Ökten. İstanbul: Metis Yayınları.
- Beneton, P. (1991). *Toplumsal Sınıflar*. Çeviren: Hüsnü Dilli. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bloch, M. (2007). *Feodal Toplum*. Çeviren: Melek Fırat. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Bottomore, TB. (2000). *Toplumbilim*. 6. Baskı. Çeviren: Ünsal Oskay. İstanbul: Der Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). Simgesel sermaye ve toplumsal sınıflar. *Cogito* (76): 192-203.
- Bourdieu, P. (2013). *Seçilmiş Metinler*. Çeviren: Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. (2011). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. 5. Baskı. Çeviren: Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik Nedenler*. Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Translate: Richard Nice. Cambridge- Massachusetts: Harvard University Press.
- Calhoun, C. (2010). Bourdieui Sosyolojisinin Ana Hatları. İçinde: *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. 2. Baskı. Derleyenler: Güney Çeğin vd. (77-131). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davis, K., Moore, EW. (1945). Some Principles of Stratification. *American Sociological Review*, 10(2, 1944 Annual Meeting Papers): 242-249.
- Demez, G. (2009). Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sorunu: Habitus. *Toplumbilim*, (24): 17-27.
- Ecevit, T., Elçik, G. (2011). Cinsellik ve Beden. İçinde: *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Editörler: Yıldız Ecevit ve Nadide Karkınar (140-168). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Edgell, S. (1998). *Sınıf*. Çeviren: Didem Özyiğit. Ankara: Dost Kitabevi.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. 2. Baskı. Çeviren: Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A., Sutton, PW. (2019). *Sosyoloji*. 8. Baskı, Çeviren: Ayşe Nilüfer Durakbaşa, Funda Karapehlivan, Arzu Kayhan. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Giddens, A. (1999). *İleri Toplumların Sınıf Yapısı*. Çeviren: Ömer Baldık. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gökalp, E. (2013). Frankfurt Okulu. İçinde: *Modern Sosyoloji Tarihi*. Editör: Serap Suğur (174-200). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gönç Şavran, T. (2013). İşlevselcilğe Karşı Eleştirel Gelişmeler: Çatışma Teorisi ve Sosyolojik İmgelem. İçinde: *Modern Sosyoloji Tarihi*. Editör: Serap Suğur (58-88). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Görgün Baran, A., Özsoz, C. (2011) Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teroileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi. İçinde: *Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler*. Editörler: Serap Suğur ve Aylin Görgün Baran (2-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, F. (2010a). Klasik Sosyolojide Temel Yaklaşımlar-I: Karl Marx. İçinde: *Klasik Sosyoloji Tarihi*. Editör: Serap Suğur (62-88). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, F. (2010b). Batı Avrupa Marksizmi: Georg Lukacs ve Antonio Gramsci. İçinde: *Klasik Sosyoloji Tarihi*. Editör: Serap Suğur (182-209). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, F. (2010c). Klasik Sosyolojide Temel Yaklaşımlar-III: Max Weber. İçinde: *Klasik Sosyoloji Tarihi*. Editör: Serap Suğur (112-136). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, F. (2009). Ekonomi ve Eşitsizlik. İçinde: *Sosyolojiye Giriş*. Editör: Nadir Suğur, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güzelsarı, S. (2011). Sınıf ve Gelecek: Sosyal Sınıfa Yöneltilen Eleştiriler. İçinde: *Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*. Editör: Mehmet Ecevit ve Fatime Güneş (212-242). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Jenkins, R.(1992). *Pierre Bourdieu*. London-New York: Routledge.
- Karkıner, N. (2013). Yapısalcılık ve Postyapısalcılık. İçinde: *Modern Sosyoloji Tarihi*. Editör: Serap Suğur (200-235). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karkıner, N. (2010). Klasik Toplumsal Değişme Kuramları I. İçinde: *Toplumsal Değişme Kuramları*. Editör: Hatice Yeşildal (28-50). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kemerlioğlu, E. (1996). *Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik*. İzmir: Saray Medikal Yayıncılık.
- Marx, K., Engels, F. (2021). *Komünist Manifesto*. 44. Baskı. Çeviren: Celal Üster ve Nur Deriş, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Marx, K. (2003). *Kapital-III.Cilt. 4*. Baskı. Çeviren: Alaattin Bilgi. Ankara: Sol Yayınları.
- Moore, WE. (1997). İşlevselcilik. İçinde: *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. Editör: Tom Bottomore ve Robert Nisbet (327-369). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Mouzelis, N. (2010). Katılımcı-Toplumsal Bütün Sorunu: Parsons, Bourdieu, Giddens. İçinde: *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. 2. Baskı. Derleyenler: Güney Çeğin vd. (187-227). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nazlı, A. (2009). Sosyolojik Bakışın Eşiğinde Beden. *Toplumbilim*, (24): 61-68.
- Özügürlü, M. (2011). Toplumsal Sınıflar: Kuramsal Kapsam ve Metodolojik Yaklaşımlar. İçinde: *Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*. Editör: Mehmet Ecevit ve Fatime Güneş (24-44). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Parkin, F. (1997). Toplumsal Tabakalaşma. İçinde: *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. Editör: Tom Bottomore ve Robert Nisbet (595-627). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Poloma, MM. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. 2. Baskı. Çeviren: Hayriye Erbaş. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Ritzer, G. (2010). *Küresel Dünya*. Çeviren: Melih Pekdemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sencer, M. (1974). *Sosyal Sınıflar*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*. 3. Baskı. Çeviren: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Suğur, S. (2009). Sosyolojide Temel Yaklaşımlar. İçinde: *Sosyolojiye Giriş*. Editör: Nadir Suğur (34-54). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sunar, L. (2018). *Sosyal Tabakalaşma-Kavramlar, Kurumlar ve Temel Meseleler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar-Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. Çeviren: Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tatlıcan, Ü., Çeğin, G. (2010). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. İçinde: *Ocak ve Zana-*

- at: *Pierre Bourdieu Derlemesi*. 2. Baskı. Derleyenler: Güney Çeğin vd. (303-367). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (2000). *Günlük Yaşam Üzerine Düşünceler*. İçinde: Mübeccel Kıray İçin Yazılar. Yayına Hazırlayanlar: Fulya Atacan vd. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Turner, B. (2007). *Eşitlik*. 2. Baskı: Çeviren: Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi.
- Türk, HB. (2010). "Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist": Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji. İçinde: *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. 2. Baskı. Derleyenler: Güney Çeğin vd. (605-627). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünal, AZ. (2010). Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi: Sosyoloji. İçinde: *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. 2. Baskı. Derleyenler: Güney Çeğin vd. (161-187). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wacquant, L. (2010). Pierre Borrdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. İçinde: *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. 2. Baskı. Derleyenler: Güney Çeğin vd. (53-77). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum- Cilt I-II*. Çeviren. Latif Boyacı. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2008). *Sosyoloji Yazıları*. 12. Baskı. Çeviren: Taha Parla. İstanbul: Deniz Yayınları.

Bölüm 21

Kimlik, Etnisite ve Çoğulculuk

Mustafa Kemal ŞAN*

GİRİŞ

İnsanın toplumsal ilişkiler sisteminde maddi varoluş koşullarının yanı sıra en temel ihtiyaçlarının başında da kimlik ve aidiyetini ifade etme ihtiyacı gelmektedir. Bu bakımdan sosyal bilimlerde kimlik ve onunla bağlantılı kavramlar olan etnisite ve farklılık, çoğulculuk gibi kavramlara açıklama getirmek durumundadır. Çalışmalar, sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve politik açılardan farklı bağlamlar üzerinden temellendirilirken teori ve uygulamalar açısından farklılıklar göstermeye devam etmektedir. Olguların bu geniş kapsamı karşısında tarihsel ve teorik çerçeveyi sınırlandırmak konunun daha iyi anlaşılması için bir yol sunacaktır.

Bu bölümde kimlik, etnisite ve çoğulculuk kavramları arasında ilişkiye odaklanılacak ve toplumların farklılık olgusu ile karşı karşıya geldiğinden itibaren bu gerçeğe nasıl baş ettikleri açıklanmaya çalışılacaktır. Kavramların etimolojik ve tarihsel temelleri, sosyal bilimlerdeki konumu ve gündelik toplumsal ilişkileri sorgulanarak bunların sosyo-kültürel ve politik yansımaları analiz edilecektir. Kuşkusuz oldukça geniş bir literatüre sahip bu kavramların analizi için çeşitli sınırlandırmalar gerektirmektedir. Bu nedenle çalışma kavramlarla doğrudan ilgili olan olgular üzerinden ortaya konulmaya gayret edilmiştir.

Bu bölüm kimlik ve etnisite kavramlarının literatürdeki yaygın kullanımını ele almakla işe başlayacak ve ardından da bu anlam kümeleri üzerindeki belirsizlik ve kavramların geçirdiği tarihsel dönüşümleri tartışacaktır. Bu bağlamda konu ile ilgili kavramlarla bağlantılı olarak önyargı ve stereotipler ele alınarak bunların kimlik ve etnisiteyle olan ilişkisine değinilecektir. Sonrasında ise birbirleriyle bağlantılı olarak ayrımcılık, ayrıştırma ve azınlık gruplar üzerindeki kavramsal ve kuramsal tartışmalar ele alınacaktır. Son olarak ise toplumların bir arada yaşama stratejisi olarak inşa etmeye çalıştıkları çoğulculuk/çokkültürcülük kavramları

---

* Prof.Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Toplumsal Yapı ve Değişme AD., mksan@sakarya.edu.tr., ORCID iD: 0000-0002-3669-0766

KAYNAKLAR

- Allport, G. W. (2016). *Önyargının Doğası*. Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Balibar, E. (1993). *İrk Ulus Smif Belirsiz Kimlikler* (N. Ökten (ed.)). Metis Yayınları.
- Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek* (I. Demirakın (ed.)). Dost Kitabevi Yayınları.
- Brauer, M. (2011). Önyargılar ve Stereotipler. İçinde M. Borlandi, R. Boudon, M. Cherkaoui, & B. Valade (Ed.), *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü Sözlüğü* (ss. 569–570). İletişim Yayınları.
- Bureau, U. S. C. (2008). *The Older Population in the United States: 2008*. U.S. Census Bureau. <https://www.census.gov/data/tables/2008/demo/age-and-sex/2008-older-population.html>
- Cizreli, B. (2015). Dünya Sistemleri Kuramı Bağlamında Batının Göç Haritası. *Sosyoloji Divanı: Göç*, 3(6), 31–40.
- Cornell, S. E., & Hartmann, D. (2007). *Ethnicity and Race: Making Identities in a Changing World* (2. baskı). Pine Forge Press.
- Eriksen, Thomas, H. (2002). *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspective*. Pluto Press.
- Glazer, N., & Moynihan, D. P. (1975). *Ethnicity*. Harvard University Press.
- Kılıçbay, M. A. (2003). Kimlikler Okyanusu. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi; Kimlikler*, 23, 155–159.
- Kurubaş, E. (2008). Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki. *Doğu - Batı Dergisi*, 11(44), 11–41.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi* (A. Yılmaz (ed.)). Ayrıntı Yayınları.
- Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*. Sarmal Yayınevi.
- Lemay, M. C. (2000). *The Perennial Struggle: Race, Ethnicity, and Minority Group Politics in the United States*. Prentice-Hall Inc.
- Lustig, M. W., & Koester, J. (2000). Cultural Biases and Intercultural Communication. İçinde M. W. Lustig & J. Koester (Ed.), *Among US Essays on Identity, Belonging, and Intercultural Competence* (ss. 119–133). Longman.
- Macionis, J. J. (2015). *Sosyoloji* (V. Akan (ed.)). Nobel Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- ONS. (2020). *Population estimates for the UK, England and Wales, Scotland and Northern Ireland: mid-2019*. Office for National Statistics. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/bulletins/annualmidyearpopulationestimates/latest>
- Paugam, S. (2011). Dışlama. İçinde M. Borlandi, R. Boudon, M. Cherkaoui, & B. Valade (Ed.), *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü* (ss. 192–195). İletişim Yayınları.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A Meta-analytic Test of Intergroup Contact Theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783.
- Sağıroğlu, A. Z. (2014). *Türkiye’de etnisite, din ve önyargı: üniversite öğrencileri örneği*. Selçuk Üniversitesi.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sciolla, L. (2011). Kimlik. İçinde M. Borlandi, R. Boudon, M. Cherkaoui, & B. Valade (Ed.), *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü* (ss. 412–415). İletişim Yayınları.
- Şimşek, S. (2002). Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri. *Ulu- dağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 29–39.
- Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni* (D. Kömürcü (ed.)). Dost Kitabevi Yayınları.
- Smith, A. D. (2007). *Milli Kimlik*. İletişim Yayınları.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve İrk*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şan, M. K. (2005). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme. *Mihel ve Nihal*, 3(1–2), 6–114.
- Şan, M. K. (2022a). Asimilasyon. İçinde A. Y. Saraç (Ed.), *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (2. baskı, s. 85). TUBITAK Bilim Yayınları.
- Şan, M. K. (2022b). Pozitif Ayrımcılık. İçinde A. Y. Saraç (Ed.), *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (2. baskı, ss. 288–289). TUBITAK Bilim Yayınları.
- Şan, M. K., & Haşlak, İ. (2012). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 29–54.
- Şan, M. K., & Tzampaz, S. (2021). Asimilasyonculuk Sonrası Dönemde Asimilasyon. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16(2), 64–81.

- Şan, M. K., & Tzampaz, S. (2023). Çok-Kültürcülüğün Soykütüğü: Çok-Kültürcülük Teorisinin Yükselişi Ve Düşüşü. İçinde A. F. Yıldırım (Ed.), *Çokkültürlülük Fragmanları* (ss. 38–58). Çizgi Kitabevi.
- UnitedNations. (2019). *Population Dynamics*. Department of Economic and Social Affairs. <https://population.un.org/wpp/Graphs/DemographicProfiles/Line/380>
- USA, D. (2024). *Population*. DATA USA. <https://datausa.io/>

Bölüm 22

Toplumsal Cinsiyet

Kadir CANATAN*

GİRİŞ

Kültürel antropologlara göre daha insanlığın başlangıcından itibaren kadın ve erkek arasında bir işbölümü yapılmış ve o günden bugüne kadın ve erkek farklı işleri yapmak üzere yetiştirilmektedir. Uzun zaman bu işbölümü genel kabul görmüş ve belki de işlevsel olduğundan tartışılmamıştır. Fakat bir yandan modern topluma geçiş geleneksel işbölümünün kalıplarını değiştirirken, diğer yandan da farklı toplumlarda yapılan erken antropolojik araştırmalar kadın ve erkek arasındaki işbölümünün her yerde aynı olmadığını göstermiştir. İşte bu andan itibaren geleneksel kadın-erkek rolleri tartışmaya açılmıştır. Bugün bu tartışma bazen yükselen bazen de rutin bir tarzda devam etmektedir.

İlk toplumlar, kültürel antropologlara göre “avcı ve toplayıcı toplumlar”dır. Bu toplumlarda erkek av yapmak üzere evden ayrılır ve gün boyunca avlanır, kadın ise genellikle evde kalır ve çocukların bakımı ve yetiştirilmesiyle meşgul olur. Anne ve çocuklar arasındaki biyolojik ve duygusal yakınlık, kadını eve ve evle ilgili işlere bağlamış görünmektedir. Bu temel işbölümü, sonraki dönemlerde de gelenek, kültür ve din tarafından meşrulaştırılmıştır. Şöyle ki, uzun yüzyıllar dini bir karaktere sahip olan toplumlar kadın ve erkeğin farklı işler ve görevler için yaratılmış olduğuna inanıyor ve geleneksel işbölümünü doğal karşılıyorlardı. Sözelimi İsrailoğullarının kutsal kitabı olan Tevrat’a göre Tanrı Adem’i yaratır ve “Adem’in yalnız kalması iyi değil” diyerek, “Ona uygun bir yardımcı” olarak Hava’yı yaratır (Yaratılış, 2:18). Bu anlatıya göre erkek asli ve öncel, kadın ise tali ve ona “yardımcı” bir varlıktır.

Fakat hemen şunu söylemek gerekir ki ne tarihte ne de tüm kutsal anlatılarda kadın ve erkek aynı biçimde karşımıza çıkmaz. Avcı ve toplayıcı toplumlarda kadın, hayatının tamamını barınakta geçirmez, onun da dışarda yapacağı işler var-

* Prof.Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Pr., kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

KAYNAKLAR

- Ali, Z. (2019), İslami Feminizmler, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anart, M. (2018), Kadın Nedir? Cinsiyetçilik Kışkıracında Kadın Gerçeği, İstanbul: Tunç Yayıncılık.
- Benhabib, Ş. & Butler, J. & Fraser, N. & Cornell, D. (2021), Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi, İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, Judith (2006), Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge.
- Ehrhardt, A. A. (2007). John Money, Ph.D. The Journal of Sex Research, 44(3), 223–224. <https://doi.org/10.1080/00224490701580741>
- Fine, C. (2017), Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Giddens, A. (2000), Sosyoloji, Ayraç Yayınevi, Ankara 2000.
- Kadılar, E. (2012), Üç Kuşak Kadının Cinsiyet Rollerini, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Haviland, W. A. (2002), Kültürel Antropoloji, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Morrow, D. (2006), “Sexual Orientation and Gender Identity Expression”, In: Morrow DF & Messinger L (eds.). Sexual orientation and gender expression in social work practice: working with gay, lesbian, bisexual, and transgender people. New York: Columbia University Press. pp. 3–17 (8).
- Mutluer, N. (2013), Cinsiyet Halleri, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Rocheftort, F. (2020), Feminizmler Tarihi, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Saygılıgil, F. (2022), Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Stoller, R. (1968) Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity, Karnac Books, 1984 (1968).
- Unicef (2011), Promoting Gender Equality: An Equity-Focused Approach to Programming, United Nations Children’s Fund (UNICEF).
- Unicef (2015), Food and Agriculture Organization of the United Nations, Sustainable Development Goals, 17 Goals to Transform Our World (<https://www.un.org/en/exhibits/page/sdgs-17-goals-transform-world>).
- Vedud-Muhsin, A. (1997), Kur’an ve Kadın, İstanbul: İz Yayıncılık.
- WVS (2024), <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> (13-02-2024).

Bölüm 23

Tabakalaşma Sistemleri ve Sınıf İlişkileri

Çetin YILMAZ*

GİRİŞ

Şimdiye kadarki bütün toplumlar hâkim/egemen grupların/sınıfların diğerlerinin emeğini sömürdüğü hiyerarşik ilişkiler temelinde kurulmuş, insan gruplarının belirli pozisyonları işgal ettiği toplumdur. Modern öncesi toplumlar, kapalı toplumlar olarak örgütlendiklerinden dolayı bireylerin toplumsal pozisyonları, bu pozisyonlar çerçevesindeki yaşam şansları doğuştan belirlenmiştir ve bireylerin kendi pozisyonlarını değiştirmeleri imkânsız olmasa bile oldukça zordur. Günümüz modern toplumları bireylerin toplumsal hareketliliğini mümkün kılan bir örgütlenmeye sahip olmalarına karşın, sınıfların kalıcılığı ve sürekliliği bu toplumların önemli belirleyicileri arasındadır (Worsley, 1985). Günümüz modern toplumlarının sınıflı yapılarına gelmeden önce tarihsel süreçte farklı tabakalaşma sistemlerinin var olduğu bilinmektedir. Bu tabakalaşma sistemleri sırasıyla *kölecilik*, *kast sistemi* ve *feodal zümre sistemleridir*.

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte toplumsal hareketlilik yükselmiştir. Bireylerin tabakalaşma sistemlerindeki konumlarını değiştirmeleri görece de olsa mümkün hale gelmiştir. Kapitalist sistemdeki sınıfsal ilişkiler en kapsamlı biçimde ilk olarak Karl Marx ve Max Weber tarafından ele alınmıştır. Bu iki düşünürün kuramları günümüzdeki sınıf çözümlemelerin temelini oluşturmaktadır.

Marx ve Weber sonrası sınıf ilişkilerinde en çarpıcı dönüşüm 'orta sınıflar'ın yükselmesidir. Yeni-Marksist ve yeni-Weberci kuramcıların en temel hedefi bu dönüşümü kuramsallaştırmak olmuştur. Eric Olin Wright, Marx'ın metinlerini takip ederek, yeni orta sınıfları 'çelişkili konumlar' olarak adlandırmıştır. John Goldhorpe ise Weber'i takip ederek, sınıfsal çözümlemenin temelini meslekler çerçevesinde kuramsallaştırmıştır. Pierre Bourdieu ise günümüzde karmaşıklaşan tabakalaşma süreçlerini Weber ve Marx'ın kuramlarını birlikte kullanarak çözümlemeye çalışmıştır.

* Dr.Öğr.Üyesi, Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet AD., cetin.yilmaz@duzce.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8784-1851

kilerinin analizinde ve sınıfsal haritaların oluşturulmasında daha kapsayıcı analizler gündeme gelmiştir.

Sınıf ilişkileri üzerinde düşünmek beraberinde çeşitli zorlukları getirmektedir. Bu zorluklardan en önemlisi sınıfların *nesnel* ve *öznel* boyutlarının bir arada değerlendirilmesidir. Zira sınıflar sadece, sosyolojik haritalandırma ve çözümlemelerin konusu olan, birbirlerine benzer konumları işgal eden bireylerden oluşan pasif kategoriler değildirler. Tarihsel süreç içerisinde birbirleriyle mücadele eden, tahakküm ilişkileri üzerinden şekillenen, kültürel alan içerisinde birbirlerinden farklılaşma stratejileriyle kendilerini diğer sınıflardan ayırmaya çalışan ve ayrımı sürekli yeniden üreterek varlıklarını devam ettirebilen sosyal varlıklardır. Toplumsal ve tarihsel gerçekliğin bu karmaşık yapısından dolayı hiçbir sosyolojik kuramın sınıfsal ilişkileri tam anlamıyla haritalaması pek mümkün olmamaktadır. Günümüzde, sınıfsal ilişkilerin ve daha geniş anlamıyla toplumsal tabakalaşma sistemlerinin çözülmesinde, klasik kuramlarla eleştirel bir ilişkinin kurulması ve kuramlar arasında bir sentez oluşturma çabası oldukça değerlidir.

KAYNAKLAR

- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson içinde, *Handbook of theory and research for the sociology of education* (s. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (2007). Vive la crise!: sosyal bilimlerde heterodoksi için. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* (s. 33-49). İstanbul: İletişim.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2014). *Düşünülsem bir antropoloji için cevaplar*. İstanbul: İletişim.
- Bourdieu, P. (1984 [1996]). *Distinction a social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brubaker, R. (2007). Klasik teoriyi yeniden düşünmek: Pierre Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımı. H. Erbaş içinde, *Fark/Kimlik Sınıf* (s. 217-258). Ankara: Eos.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2024). *Sendikalaşma İstatistikleri Ocak 2024*.
- Çeğin, G., & Göker, E. (2017). Araştırmadan 50 yıl, kitabından 35 yıl sonra ayrım. P. Bourdieu içinde, *Ayrım beğeni yargısının toplumsal eleştirisi* (s. 9-21). Ankara: Heretik.
- Edgell, S. (1998). *Sınıf*. Ankara: Dost.
- Ercan, F. (2005). Değer Teorisi Açısından Sınıf ve Sınıf Analizlerinin Analizi. 1. *Sınıf Çalışmaları Sempozyumu İşçi Sınıfının Değişen Yapısı ve Sınıf Hareketinde Arayışlar Deneyimler* (s. 27-43). İstanbul: TÜSAM.
- Erikson, R., Goldthorpe, J. H., & Portocarero, L. (2010). Intergenerational class mobility and the convergence thesis: England, France and Sweden. *The British Journal of Sociology*, s. 185-219.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Haviland, W. A., Prins, H. E., Walrath, D., & McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hout, M., Brooks, C., & Manza, J. (2007). Post-Endüstriyel Toplumlarda Sınıfların Kalıcılığı. H. Erbaş içinde, *Fark/Kimlik SINIF* (s. 106-127). Ankara: EOS.
- Marx, K. ([1847] 1992). *Felsefenin Sefaleti*. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1992 [1845]). *Alman İdeolojisi*. Ankara: Sol.
- Marx, K. (1992). *Ücretli emek ve sermaye ücret, fiyat ve kar*. Ankara: Sol Yayınları.

- Marx, K., & Engels, F. ([1848] 2007). *The Communist Manifesto*. New York: International Publishers.
- Öngen, T. (1996). *Prometeus'un Sönmeyen Ateři Günümüzde İşçi Sınıfı*. İstanbul: Alan .
- Pakulski, J., & Walters, M. (1996) *The death of class*, London: Sage.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları*. Ankara: Deki.
- Swartz, D. (1997). *Culture and power the sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tatlıcan, Ü., & Çeğin, G. (2007). Bourdieu ve Giddens: habitus veya yapının ikiliği. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* (s. 303-366). İstanbul: İletişim.
- Thompson, E. P. (2004). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*. İstanbul: Birikim.
- Weber, M. (1946). *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society An Outline of A Interpretive Sociology*. London: University of California Press.
- Worsley, P. (1985). *The New Introducing Sociology*. London: Penguin Books.
- Wright, E. O. (1979). *Class structure and income determination*. New York: Academic Press.
- Wright, E. O. (1985). *Classes*. London: Verso.
- Wright, E. O. (1989). Reflections on classes. E. O. Wright içinde, *The Debate On Classes* (s. 49-77). London: Verso.
- Yıldırım, C. (2017, 3 2). Orta sınıf analizleri: teorik bir yaklaşım. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 171-189.

Bölüm 24

Medya ve Gündelik Yaşam

Osman METİN*

GİRİŞ

Medya, çeşitli biçimleriyle günlük yaşamın her alanına nüfuz ederek bireylerin dünyayı algılama ve dünyayla etkileşim kurma biçimlerini şekillendirmektedir. Tarihsel olarak medya, geleneksel basım ve yayın formatlarından günümüzün yaygın dijital ve sosyal medya platformlarına doğru evrilmiştir. Bu evrim önemli ölçüde teknolojik gelişmeler tarafından yönlendirilmiş ve sürekli değişen bir medya ortamına yol açmıştır. “Medya” terimi, gazeteler, televizyon, radyo ve internet dahil olmak üzere tüm kitle iletişim araçlarını kapsamaktadır. Medyanın çağdaş toplumda her yerde bulunması, yalnızca bireysel davranışları ve algıları değil, aynı zamanda daha geniş sosyal dinamikleri ve politik-ekonomik süreçleri de etkilemektedir. Medya teknolojileri geliştikçe, bilginin üretilme, yayılma ve tüketilme biçimlerinde de köklü değişiklikler meydana gelmektedir.

Medyanın sosyal tarihi, iletişim teknolojilerinin evriminin ve toplum üzerindeki derin etkilerinin izini süren bir anlatıya sahiptir. Matbaanın kitlesel kullanımından dijital medyanın yükselişine kadar, medyanın gelişiminin her aşaması önemli sosyal, kültürel ve siyasi dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Medyanın sosyal tarihindeki önemli dönüm noktaları ve bunların insan etkileşimi ve toplumsal değişim üzerindeki etkileri oldukça önemlidir.

Gutenberg’in 15. yüzyılın ortalarında matbaayı kitleler için ilk kullanması kitlesel iletişim çağının başlangıcını oluşturmuştur. Bu yenilik, kitapları daha erişilebilir ve uygun fiyatlı hale getirerek okuryazarlık oranlarının artmasına ve bilginin yayılmasına yol açtı. Matbaa, yeni fikirlerin yayılmasını kolaylaştırdığı ve mevcut güç yapılarına ve inançlara meydan okuduğu için Rönesans, Reform ve Bilimsel Devrim’de çok önemli bir katkı sunmuştur. Avrupa’da gazeteler ilk olarak 17. yüzyılda ortaya çıktı ve halka siyaset, ticaret ve diğer haberler hakkında düzenli

* Dr.Öğr.Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD., ometin@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0888-1485

ve Lotz'un çalışmaları dijital medyanın gündelik yaşamdaki etkilerini analiz etmektedir.

Sonuç olarak, medya gündelik yaşamın her alanına nüfuz eden ve bireylerden toplumlara kadar geniş bir yelpazede etkiler yaratan dinamik bir güçtür. Tarihsel süreç içinde medyanın geçirdiği dönüşümler ve teknolojik ilerlemeler, medya etkilerini daha karmaşık ve çok yönlü hale getirmiştir. Medyanın bireysel algılar, toplumsal dinamikler, ekonomik ve siyasi süreçler üzerindeki rolünü anlamak, modern dünyada bilinçli ve eleştirel medya tüketimi için elzemdir. Geçmişin dersleri ve dijital çağın getirdiği yeni dinamikler, medyanın toplumu şekillendirme gücünü ve sorumlu medya kullanımının önemini bize sürekli hatırlatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Oğuz Özügül, Çev.). İstanbul: Kalcı.
- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Mahmut Özışık, Yusuf Alp, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bagdikian, B. H. (2016). *Yeni Medya Tekeli*. (E. Eminel, Çev.). Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven: Yale University Press.
- Bruns, A. (2008). *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond*. New York: Peter Lang Publishing.
- Castells, M. (2013). *İşyan ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler*. (Ebru Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Chomsky, N., & Herman, E. (2012). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. (E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Dijk, J. v. (2013). *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. New York: Oxford University Press.
- Furedi, F. (2014). *Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri*. (Barış Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976, June). Living With Television: The Violence Profile. *Journal of Communication*, s. 172-194.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane Defterleri*. (Adnan Cemgil, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Hall, S. (2017). *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. (İdil Dündar, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Heath, R. (2020). *Bilinçaltını Ayartmak - Reklam Psikolojisi*. (Emrah Bilge, Çev.). İstanbul: The Kitap Yayınları.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.
- Kahneman, D. (2022). *Hızlı ve Yavaş Düşünme*. (Filiz Deniztekin, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Lippmann, W. (2020). *Kamuoyu*. (Orhan Doğuş Yılmaz, Çev.). İstanbul: Kalcı.
- Lotz, A. (2014). *The Television Will Be Revolutionized*. New York: NYU Press.
- McChesney, R. (1999). *Rich Media, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*. Urbana: University of Illinois Press.
- Schudson, M. (2013). *Advertising, the Uneasy Persuasion*. London: Routledge.
- Sunstein, C. (2001). *Republic.com*. Princeton: Princeton University Press.

Bölüm 25

Beden, Sağlık, Hastalık ve Gündelik Yaşam

M. Çağlar KURTDAS*

GİRİŞ

Bir inceleme nesnesi olarak gündelik yaşamın, sosyolojinin ilgi alanına girmesi nispeten geç bir dönemde olmuştur. Bunun temelinde erken dönem sosyoloji yaklaşımının pozitivist bir bakış açısıyla, gündelik yaşamı toplumsal yapı tarafından şekillendirilen bir olgu olarak görmesi ve ele alması yatmaktadır. Erken dönem sosyoloji yaklaşımı gündelik yaşamı daha büyük yapılar tarafından şekillendirilen ve kontrol altına alınması gereken bir şey olarak görmüştür. Bunun yanında gündelik yaşamın değişken ve düzensiz doğası onun önemsiz ve sıradan olarak görülmesine neden olmuştur. Çünkü gündelik yaşam her gün tekrarlanan sıradan alışkanlıklardan oluşur. Böylece gündelik yaşam sıradan olana indirgenerek, incelemeye ya da üzerine düşünölmeye değer bulunmamıştır.

Sistemi merkeze koyan yaklaşımlar, kültür ve toplumu bireyleri birbirine benzetmek için işlev gören kapsayıcı ve tarafsız sistemler olarak görür. Bireyler var olan toplumsal rol ve davranışları pasif bir biçimde içselleştirirler ve toplumsal yapıyı büyük ölçüde otomatik olarak yeniden üretecek şekilde hareket ederler. Ancak sistem yaklaşımlarının sadece yapıya odaklanması ve gündelik yaşamı göz ardı etmesi çeşitli eleştiri ve tepkilere neden olmuştur. Özellikle 19. yy'ın sonunda ortaya çıkmaya başlayan sistem yaklaşımına olan tepkilerin temelinde, toplumsal gerçekliğin anlaşılmasında yapının, sistemin ya da kurumun nasıl işlediğinin basitçe betimlenmesinin yeterli olmadığı yatar. Bunun yanında bireylerin toplumsal süreçlere dair geliştirdikleri içten bakış, iradi ve yaratıcı eylemlere yorumsamacı bir bakış gerekmektedir. Bu yüzden sosyal bilimlerin gündelik deneyimleri ve aktörlerin özne bakış açısını ele almak ve incelemek zorunda (Gardiner, 2016: 17-18) oldukları iddia edilmiştir. Bu bakış açısı gündelik yaşamın sosyolojinin konusu haline gelmesine yol açmıştır.

---

* Doç.Dr. Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Toplumsal Yapı ve Değişme AD.,
ckurtdas@adiyaman.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8292-9977

KAYNAKLAR

- Aggleton, P. (1990). *Health*. London: Routledge.
- Appelbaum, K. (2011). Sağlıkta Küresel Pazarlama: İlaç Entrikaları. Leo Panitch – Colin Leys (Haz.). *Kapitalizmde Sağlık Sağlıksızlık Semptomları* içinde. İstanbul: Yordam Kitap.
- Atay, T. (2017). *Görünüyorum O Halde Varım: “Meşhuriyet Çağı”nda Kültür ve İnsan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu*. H. Deliceçaylı - F. Keskin(Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri*. İsmail Türkmen(Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bennett, A. (2013). *Kültür ve Gündelik Yaşam*. N. Tokdoğan – B. Şenel – U. Y. Kara (Çev.). Ankara: Phoenix.
- Bocock, R. (2009). *Tüketim*. İrem Kutluk(Çev.). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Bozok, N. (2011). Biyoiktidara Özgü Bir Özne(l)leşme Pratiği Olarak Popüler Sağlıklı Yaşam Söylemi. *Toplum ve Bilim*. 122. ss: 37-52.
- Cockerham, W. C. & Ritchet, F. C. (1997): *Dictionary of Medical Sociology*. Greenwood Pres.Westport.
- Conrad, P. (2007). *The Medicalization of Society*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Çabuklu, Y. (2004). *Toplumsal Sınırlarda Beden*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Çakı, F. (2011). Batı – Dışı Toplumlarda Gençlik ve Beden İmajı. *Beden Sosyolojisi* içinde. Ed. Kadir Cattan. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çınarlı, İ. (2008). *Sağlık İletişimi ve Medya*. Ankara: Nobel Yayın.
- Demez, G. (2012). Medyada Yeni Sağlık Anlayışları ve Kadın Bedenin Temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 9 (1). ss. 512-532.
- Fişek, N. H. (1983). *Halk Sağlığına Giriş*. Ankara: Hacettepe Üniv. - Dünya Sağlık Örgütü Hizmet Araştırma ve Araştırıcı Yetiştirme Merkezi Yayını.
- Foucault, M. (2010). *Cinselliğin Tarihi*. Hülya Uğur Tanrıöven (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Yaşam Eleştirileri*. D. Özçetin – B. Taşdemir – B. Özçetin (Çev.). Ankara: Heretik.
- Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (1999). *Sağlık Sosyolojisi: Türkiye’den Araştırmalar*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Kurtdaş, E. M. (2021). Kadınların Omuzlarındaki Ağır Yük: “Güzellik”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14 (39). ss.185-224.
- Lefebvre, H. (2013). *Modern Dünyada Gündelik Yaşam*. Işın Gürbüz (Çev.). İstanbul: Metis.
- Leys, C. (2011). Sağlık ve Kapitalizm. Leo Panitch – Colin Leys (Haz.). *Kapitalizmde Sağlık Sağlıksızlık Semptomları* içinde. İstanbul: Yordam Kitap.
- Özdemir, Z. (2015). Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 2(1). ss. 112-131.
- Sezgin, D. (2011a). *Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezgin, D. (2011b). Yaşam Tarzı Önerileri Bakımında Sağlık Haberlerinin Analizi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(2), ss.52-77.
- Shilling, C. (1993). *The Body and Social Theory*. SAGE Publications.
- Sönmez, M. (2011). *Paran Kadar Sağlık Türkiye’de Sağlıkın Ticarileşmesi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Spector, E. R. (2004). *Cultural Diversity in Health and Illness*. Sixth Edition. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Tekeli, İ. (2009). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turner, B. S. (2001). Kapitalizm Sınıf ve Hastalık. Aylin Dikmen (Çev.). *Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı*. Sayı:13.
- Turner, B. S. (2011). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*. Ümit Tatlıcan (Çev.). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Bölüm 26

Çalışma Hayatının Dönüşümü

Çetin YILMAZ*

GİRİŞ

Çalışma hayatı, avcı-toplayıcı toplumlardan günümüz modern toplumlarına doğru gelişen tarihsel süreç içerisinde, işin örgütlenişi, kullanılan teknolojiler ve çalışma hayatındaki ilişkiler gibi konularda birçok değişikliğe uğramıştır. Kavramın kendisi de farklı entelektüel gelenekler tarafından farklı biçimlerde tanımlanmış ve birçok farklı bilimin de araştırma konusu olmuştur. Avcı-toplayıcı toplumlardan günümüze çalışma hayatı bireylerin gündelik yaşamında daha fazla yer kaplamaya başlamıştır. İnsanlar temel gereksinimlerini ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için daha fazla çalışmak zorunda kalmışlardır.

Çalışma hayatında Sanayi Devrimiyle birlikte ev ve iş arasında meydana gelen ayrılma işin örgütlenme sürecinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Sanayi Devrimi öncesi çalışma sıklıkla hanenin bütün üyelerinin katılımıyla birlikte ev merkezli gerçekleşirken, Sanayi Devrimi ile birlikte işverenin emek süreci üzerinde denetim ve kontrolünün arttığı fabrikalarda gerçekleşmeye başlamıştır. Sanayileşme süreci ile başlayan kapitalistlerin emek süreci üzerindeki kontrolü fordist çalışma ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte artarak devam etmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan, 1970'li yılların ortalarına kadar varlığını devam ettiren fordizm, küresel rekabetinde etkisiyle yerini daha esnek bir örgütlenme biçimi olan post-fordizme bırakmıştır. Bu dönüşüm ücretli emekçilerin hayatlarında çok ciddi dönüşümleri de beraberinde getirmiştir.

Toplumsal aktörlerin (kadın, erkek, çocuk, sığınmacı vb.) çalışma hayatına eklenme süreçleri birçok farklı dinamiğin etkisiyle gerçekleşmektedir. Ataerkil zihniyet kadınların çalışma hayatına katılımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kadınlar, erkekle kıyaslandığında daha düşük ücretlere ve düşük statülü işlerde çalışmaktadırlar. Bu da kadınların güçlenmesini önlemektedir. Çocuklar ise özel-

* Dr.Öğr.Üyesi, Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet AD., cetin.yilmaz@duzce.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8784-1851

KAYNAKLAR

- Aksu, B. (2011). Çalışmakla Varolacağım Gibi. T. Bora, A. Bora, N. Erdoğan, & İ. Üstün içinde, *Boşuna Mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalılı İşsizliği* (s. 117-139). İstanbul: İletişim.
- Albar, B. Ö., & Ofloğlu, G. (2017). Çalışma hayatında mobbing ve tükenmişlik ilişkisi. *Emek ve Toplum*, 6 (16), s. 538-550.
- Bauman, Z. (2004). *Wasted Lives Modernity and Its Outcast*. Cambridge: Polity Press.
- Berardi, F. (2012). *Ruh İşbaşında Yabancılaşmadan Otonomiye*. İstanbul: Metis.
- Bora, T., & Erdoğan, N. (2011). Cüppenin, Kılıcın ve Kalemin Mahcup Yoksulları Yeni Kapitalizm, Yeni İşsizlik ve Beyaz Yakalılar. T. Bora, A. Bora, N. Erdoğan, & İ. Üstün içinde, *Boşuna Mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği* (s. 13-44). İstanbul: İletişim.
- Bozkurt, V. (2000). *Prütanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*. Bursa: Alesta.
- Braverman, H. (1974). *Labour and Monopoly Capital the Degradation of Work in the Twentieth Century*. New York: Monthly Review Press.
- Brown, W. (2018). *Halkın Çözülüşü Neoliberalizmin Sinsi Devrimi*. İstanbul: Metis.
- Budd, J. (2016). *Çalışma Düşüncesi*. İstanbul: Ayrıntı.
- Casteel, P. (2011). Taylorism, Fordizm and Post-Fordizm. T. E. Press içinde, *The Social Organization of Work* (s. 4-16). California: Salem Press.
- ÇSGB. (2014). *İşyerinde psikolojik taciz (mobbing) bilgilendirme rehberi*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- ÇSGB. (2023). *Çalışma izin istatistikleri*.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, s. 37-68.
- Duyar, İ., & Özener, B. (2003). *Çocuk işçiler çarpık gelişen bedenler*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2011). Türk turizminin yabancı gelinleri: Marmaris yöresinde turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, s. 201-232.
- European Parliament. (2020). *Understand the gender pay gap: definition and causes*. European Parliament.
- Fleming, P. (2016). *Çalışmanın Mitolojisi Kapitalizm Kendine Rağmen Nasıl Ayakta Kalıyor*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Gaulejac, V. (2013). *İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum*. İstanbul: Ayrıntı.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine*. Ankara: Heretik.
- Gramsci, A. (2000). Americanism and Fordism. D. Forgacs içinde, *The Gramsci Reader Selected Writings 1916-1935* (s. 275-300). New York: New York University Press.
- Han, B.-C. (2019a). *Yorgunluk Toplumu*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Han, B.-C. (2019b). *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*. İstanbul: Metis.
- Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens Türünün Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Kolektif.
- Hardt, M., & Negri, A. (2003). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı.
- Harvey, D. (1990). *The Condition Of Postmodernity An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye’ye yönelik düzensiz göç dalgaları içinde «transit göç». M. M. Erdoğan, & A. Kaya içinde, *Türkiye’nin göç tarihi 14.yüzyıldan ‘1. yüzyıla Türkiye’ye göçler* (s. 277-294). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İlhan, Ü. D. (2021). 21. Yüzyılda çalışma bir damgalanma ve sosyal dışlanma unsuru olmaya devam eden boşanma olgusu: kadın çalışanlar üzerine nitel bir analiz. *İzmir İktisat Dergisi*, 35 (3), s. 511-530.
- ILO (2020) Telework, ILO.
- ILO. (2024). *Global share of employment in agriculture, industry and services*. ILO.
- ILO, & UNICEF. (2021). *Global estimates 2020, trends and the road forward*. New York: ILO ve UNICEF.
- İpek, M. (2014). Kayıt Dışı İstihdamda Küresel Etkiler ve Sosyal Ürüntüler. *Çalışma ve Toplum*, s. 163-186.
- Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli mültecilerin Türkiye iş gücü piyasalarına etkileri*. İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2015). Beş sınır kenti ve işgücü piyasalarında değişim: 2011-2014. *Göç Dergisi*, s. 249-267.
- Man, F. (2017). Çalışma hayatında “fiziksel görüntü ve sosyal sermaye” ya da “dördüncü sermaye”. *Çalışma*

İlişkileri Dergisi, 8 (1), s. 46-61.

Marx, K. ([1844] 1993). *1844 El Yazmaları*. Ankara: Sol.

Marx, K. ([1876] (1993)). *Kapital*. Ankara: Sol Yayınları.

Morris, S. (2007). The impact of obesity on employment. *Labour Economics*, s. 423-433.

Murray, R. (1995). Fordizm ve Post-Fordizm. S. Hall, & M. Jacques içinde, *Yeni Zamanlar 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi* (s. 46-62). İstanbul: Ayrıntı.

Mütevellioğlu, N., & Işık, S. (2009). Türkiye Emek Piyasasında Neoliberal Dönüşüm. N. Mütevellioğlu, & S. Sönmez içinde, *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm* (s. 159-204). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

OECD. (2022). *Gender wage gap*.

Sahlins, M. (2016). *Taş Devri Ekonomisi*. İstanbul: Bgst.

Sennett, R. (2005). *Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. İstanbul: Ayrıntı.

Sennett, R. (2006). *The Culture of The New Capitalism*. London: Yale University Press.

Sennett, R. (2008). *The Craftsman*. New Haven: Yale University Press.

Standing, G. (2011). *The Precariat The New Dangerous Class*. New York: Bloomsbury Academic.

TÜİK. (2020). *Çocuk işgücü anketi sonuçları*.

TÜİK. (2024). *İşgücü İstatistikleri*.

Yücesan-Özdemir, G. (2014). *İnatçı Köstebek Çağrı Merkezinde Gençlik, Sınıf ve Direniş*. Ankara: Yordam.

Bölüm 27

Serbest Zamanlar

Barış ŞENTUNA*

GİRİŞ

Bugün serbest zamanlar sosyolojisi olarak tanımladığımız alan, literatüre ilk zamanlarda “boş” zamanlar sosyolojisi olarak geçmiştir. Sosyolojinin pek çok ilki- ni başaran Prof. Dr. Mahmut Tezcan (1967-2007) özellikle “eğitim sosyolojisi”, “çocukluk sosyolojisi” ile bilinen kitaplarının yanı sıra, 1977 yılında “boş zaman- lar sosyolojisi” üzerinde bir kitap yazmıştır (Tezcan, 1977). Bu dönemlerde ser- best zamanlar sosyolojisi yerine boş zamanlar teriminin kullanılması son derece normaldir. Çünkü dünyadaki gelişmeler, çalışma saatlerinin azalması ve devreye giremeyen bürokrasi (devlet, belediyeler vb.) sebebiyle insanların ne yapacağını bilemediği bir dönem oluşmuştur. Tezcan’a göre boş zamanlar konusu, günümüz- de hem sanayileşmiş hem de sanayileşmekte olan toplumların ortak bir sorunu durumuna gelmiştir. Çünkü her iki tür toplumda da çalışma saatleri giderek azal- maktaki ve insanların boş zamanları artmaktadır. Üstelik gelişmekte olan ülkelerin ayrıca, çalışmadan yani işsiz olarak geçirdikleri geniş bir boş zamanları var. İşte sorun, bu kadar artan boş zamanda insanların ne yapacakları konusunda düğüm- lenmiştir (Tezcan, 1978). Günümüze geldiğimizde ise böyle bir zaman dilimi bu- lunmamaktadır. Boş olarak nitelendirebileceğimiz zaman diliminin tümü kapita- lizm tarafından yenilip yutulmuştur.

NEDEN SERBEST ZAMAN?

Boş zamanın kendisi kelime itibarıyla daha başlangıçta bizlerde olumsuz bir ön yargı oluşturmaktadır. Bu ön yargının kökleri gerek gelenekte gerekse dinde ol- sun, “boş”un bu şekilde anlaşılmasından dolayı insanları suçlayamayız. Toplum- muzda, “boş” kelimesi hep böyle bir ön yargının kaynağı olmuştur. “*Bunlar boş işler*” gibi söylemlerde, yapılan işin gereksiz ve amaçsız olmasından dolayı negatif anlam yüklenmesi söz konusudur. Bu sosyolojik alanın konusunu tam da bu “boş

* Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD.,
ejderkelebek@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-9982-8382

Bütün bu veriler, yalnızlaşan Amerika, kendi sosyalliğini daha ziyade kitap kulüpleri, çeşitli bir araya getirici etkinlikler üzerinden gidermeye çalışırken, Türk toplumu hala daha arkadaş ve akrabaların önemli olduğu, onlarla paylaşılan şeylerin bulunabildiği, onların ağırlandığı bir toplum olarak, değerlerini geleceğe taşımayı başarmaya devam etmektedir şeklinde yorumlanabilir. Tabi ki bu bir yorumdur.

Bir toplum olarak spora ve fiziksel egzersize daha fazla zaman ayırmamız gerektiği ortadadır. Bunun yanı sıra hobilerimize ayırdığımız zamanı arttırmalı, kendimiz için rahatlamaya yönelik bir zaman yaratmalıyız. Tabi ki bunun için olması gereken ilk şey zamanımızdır. Kadınların ev işleri ve ev bakımına harcadıkları zaman, oldukça yüksek bir zamandır. Burada sosyolojik anlamda “rolleri” tekrar düşünmeli, erkeklerin de bu ağır yüke katılımını ve paylaşımını arttırdığımız sürece, kadın ve erkeğin birlikte geçirmek isteyeceği kaliteli zamanın artması söz konusu olacaktır. Aksi takdirde kadının ister çalışan kadın olsun ister çalışmayan kadın olsun, her ikisinin üzerindeki yük son derece ağırdır.

KAYNAKLAR

- Aytaç, Ömer (2006). “Tüketimcilik Ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 27-53.
- Bureau of Labor Statistics, 2016, American Time Use Survey <https://www.bls.gov/tus/charts.htm>
- Baudrillard J. (2013). *Simülakrlar ve simülasyon*, (Çev. O. Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard J. (1997)“Tüketim Toplumu, çev. Ferda Keskin, Hazal Deliceçaylı, 11. b., Ayrıntı Yayınları
- Canatan K. ve arkd. (2013) Güney Marmara Bölgesi Sosyal Yapı Araştırması, Güney Marmara Kalkınma Ajansı.
- Debord, G. (2012). Gösteri Toplumu ve Yorumlar. Çev. Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Ende, M. (2017). Momo ya da Zaman Hırsızlarının ve Çalınmış Zamanı İnsanlara Geri Getiren Çocuğun Tuhaf Öyküsü (Çev. L. Çalışkan). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Gale, F. (1888). Sports and Recreations in Town and Country. Swan Sonnenschein: Lowrey & Company.
- Grazia, S. (1962). Of Time, Work and Leisure, New York: The Twentieth Century Fund.
- Hunnicut, B. K.; (2006), “The History of Western Leisure”, A Handbook of Leisure Studies, ed. C. Rojek, S. M. Shaw and A. J. Veal, New York: Palgrave Macmillan, ss. 55-75. “The Economics of Leisure Today”, Parks and Recreation, 6.8.
- Huxley, A. (1921) “Pleasures” *Vanity Fair*, <https://archive.vanityfair.com/article/1923/5/pleasures>
- Kraus, R. (1997). *Recreation & Leisure in Modern Society*, Sudbury, MA: Jones and Barlett Publishers.
- Nash, B. J. (1960) Philosophy of Recreation and Leisure. s. 89 - 96., U.S.A.
- Steiner S. (Wed 1 Feb 2012) Top five regrets of the dying, Guardian.
- Şentuna B. (2020). “Baudrillard Bağlamında Hiper-Gerçeklik Kuramının Futbol İzleyicileri Üzerine Etkisi”, *OPUS International Journal of Society Researches*, sy. 16: 778 DOI: 10.26466/opus.661678
- Şentuna B. (2023) Serbest Zamanlar Sosyolojisi, Çizgi Yayınevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2016. Zaman Kullanımı veri seti.
- Tezcan, M. (1977) Boş Zamanlar Sosyolojisi, Ankara: Doğan Matbaası.
- Tezcan, M. (2019). Boş Zamanların Değerlendirilmesi Sorununun Sosyolojik ve Eğitimsel Yönleri. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 11(1), 165-179. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000547
- Warhol, A. (1977) The Philosophy of Andy Warhol. Mariner Books.

Bölüm 28

Spor

Mehmet Tayfun AMMAN*

GİRİŞ

Günümüz dünyasında spor, neredeyse biyo/sosyo/kültürel ayrım tanımayan ve tüm insanları ilgilendiren evrensel bir olguya dönüşmüştür. Orta ve ileri yaş grupları dâhil “yaşam boyu spor” sloganından etkilenmeyen neredeyse kimsenin kalmadığını, eşofman ve spor ayakkabısının gençlik, enerji ve dinamizmin göstergesi olarak günlük hayatın vazgeçilmez nesnelere haline geldiğini, televizyonlarda spor programlarının ve gazetelerde spor sayfalarının en çok ilgi toplayan yayınlar olduğunu, Dünya Futbol Şampiyonası gibi dev sportif organizasyonları ekranları başında takip edenlerin sayısının milyarla ifade edildiğini düşünmek, sporun evrensel boyutunu zihinde canlandırmak için yeterlidir (Amman, 2000: 87).

Sosyoloji, toplumsal olguları toplumun bütünsel bağlamı içinde, kendine özgü yöntemlerle inceleyen bir bilim olarak tanımlanabilir. Burada genel bir kavram olan “toplumsal olgu” yerine olguları ifade eden özel kavramlar ve “kendine özgü yöntemler” yerine “sosyolojik yöntemler” ifadesi koyularak sosyolojinin alt-dalları tanımlanabilir. Örneğin spor sosyolojisi, sporu toplumun bütünsel bağlamı içinde, sosyolojinin yöntemleriyle inceleyen bir bilim dalıdır. Bu çerçevede, sosyolojinin ve onun bir alt-dalı olarak spor sosyolojisinin sporun toplumsal boyutlarını açıklamaya ve anlamaya çalışan bir bilim olduğu söylenebilir. Sporun ne olduğundan, kimler tarafından ve niçin yapıldığına, bireysel ve toplumsal hangi işlevleri üstlendiğine, nasıl değiştiğine/geliştiğine, ne tür engellerle karşılaştığına, diğer toplumsal kurumlarla nasıl bir ilişki içinde olduğuna, hangi sorunlara yol açtığına kadar uzanan ve sosyolojiyi ilgilendiren pek çok soru, özellikle son elli yıl içinde sayısız araştırmaya konu olmuş ve bu çerçevede “spor sosyolojisi” bir bilim dalı olarak şekillenmiştir.

Kuzey Amerika başta olmak üzere Batı dünyasında gelişen sosyolojinin bu alt-dalı, sporun yaygınlaşmasına paralel olarak pek çok ülkede yerleşme ve ge-

* Prof.Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD., mtamman@sakarya.edu.tr, ORCID id: 0000-0003-0370-5172

kırsal kökenli, eğitim düzeyi görece düşük, orta yaş ve üstü toplum kesimlerinde daha fazla olduğu görülmektedir (Karahüseyinoğlu, 2008a: 70-72).

Günümüz dünyasının toplumsal dinamikleri yalnızca bizzat üretmiş olduğu modern sporları değil, geleneksel sporları da yeniden üretmektedir (Karahüseyinoğlu, 2008b: 135). Dolayısıyla 'geleneksel' olanın da 'geleneksel' görünüm içinde ne kadar 'geleneksel' kaldığı tartışılabilir. Belki özünü ve ruhu kaybetme yönünde değişmeye başlayan bu sporlar için de 'geleneksel görünümlü modern sporlar' demek isabetli olabilir.

KAYNAKLAR

- Amman, M.T. (2000) "Spor Sosyolojisi", *Sporda Sosyal Bilimler*, H.C. İkizler (Ed.), İstanbul: Alfa Yay.
- Amman, M.T. (2017) "Spor Sosyolojisi", *Sporda Bilimlerine Giriş*, N. Mirzeoğlu (Ed.), Ankara: Nobel Yay.
- Amman, M.T. (1995) Sosyal Tabakalaşma ve Günümüz Fransız Sosyolojisinin Yaklaşımları, (Doktora tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslantürk, Z. & Amman, M.T. (2013) Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler, İstanbul: Çamlıca Yay.
- Aspiotis, N. (1969) "Strenght and Performce", *Report, 9th Session IOA*, Athens: IOA Publications.
- Bourdieu, P. (1979) *La Distinction*, Paris: Minuit.
- Coakley, J.J. (1998) *Sport in Society, Issues and Controversies*, USA: WCB-McGraw-Hill.
- Çakı, F. (2022) "Uygurluk-Modernlik Söylemlerinde Alternatifler ve Baykan Sezer", *Sosyologca*, S.24, 93-108.
- De Wachter, F. (1983) "Are Sports a Factor for Peace?", in *Aktuelle Probleme der Sportphilosophie*, H. Lenk (Ed.) ss.255-268, Schorndorf: Verlag Karl Hofmann.
- Defrance, J. (1995) *Sociologie du Sport*, Paris: La Découverte.
- Engin, S.B. (2024) "Olimpik Felsefenin Medya Yansımaları: Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunları ve Cinsiyet Eşitliği", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, (8)1, 1-14.
- Fişek, K. (1998) Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi, Ankara: Bağrgan Yay.,
- Giddens, A. (1998) Modernliğin Sonuçları, E. Kuşdil (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Giddens, A. (2000) Üçüncü Yol, M. Özay (Çev.), İstanbul: Birey Yay.
- Güngör, E. (1990) Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul: Ötügen Yay.
- Karahüseyinoğlu, M.F. (2008a) "Geleneksel Türk Spor Kamuoynunun Belirlenmesi", *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(2), 60-74.
- Karahüseyinoğlu, M.F. (2008b) "Geleneksel Türk Sporlarındaki Modern Spor Yansımaları", *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(3), 130-137.
- Kılıç, M. (2019) "Sosyolojik Açından Sporda Şiddet Olgusu: Bütüncül Bir Bakış", *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 83-98.
- Marx, K. & Engels, F. (1998) Komünist Parti Manifestosu, C. Karakaya (Çev.) İstanbul: Sosyal Yay.
- Memiş, U.A. & Yıldırım, İ. (2011) "Batı Kültürlerinde Kadınların Spora Katılımlarının Tarihsel Gelişimi", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, XVI(3), 17-26.
- Narin, M. (2019) Elit Sporda Cinsel Taciz, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Petrovic, G. (1993) "Yabancılaşma", in *Marxist Düşünce Sözlüğü*, T. Bottomore (Ed.), İstanbul: İletişim Yay.
- Rowe, D. (1996) Popüler Kültürler, Rock ve Sporda Haz Politikası, M. Küçük (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Schaeffer, R.T. (1986) *Sociology*, USA: McGraw-Hill.
- Stone, G.P. (1969) "Some Meanings of American Sport: An Extended View", in *Aspects of Contemporary Sport Sociology*, G.S. Kenyon (Ed.), Chicago: The Athletic Institute.
- Thomas, R., Haumont, J.-L. & Levet, A. (1987) *Sociologie du Sport*, Paris: P.U.F.
- Tomlinson, J. (2004) Küreselleşme ve Kültür, A. Eker (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ünlü, N.K. (1998) *Spor Bilimleri Üzerinde Araştırmalar*, Konya.

- Vergin, N. (1973) *Industrialisation et Changement Social*, -Doktora Tezi, Paris, 1973- İstanbul: İ.Ü.İ.F. Yay.
- Verhaegen, M. (1976) "Le Developpement de l'adolescent et le sport", *Bulletin de la Fédération Internationale d'Education Physique*, 46(1).
- Wertz, S.K. (1983) "The Preservation of Sport", in *Aktuelle Probleme der Sportphilosophie*, H. Lenk (Ed.), ss.58-72, Schorndorf: Verlag Karl Hofmann.
- Yüksel, M. (2019) "Pierre Bourdieu ve Spor Sosyolojisine Katkıları", *Journal of History, Culture and Art Research*, 8(3), 495-515.